

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**M.WOLLSTONECRAFT'IN ROUSSEAU'YA YÖNELİK
ELEŞTİRİLERİNİN ARİSTOTELES'İN DAĞITICI ADALET
ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN

KIRIKKALE-2022

T.C.

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**M. WOLLSTONECRAFT'IN ROUSSEAU'YA YÖNELİK
ELEŞTİRİLERİNİN ARİSTOTELES'İN DAĞITICI ADALET
ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN

KIRIKKALE - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

o Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

o Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

o Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

o Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

o Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

10/05/2022

ÖZET

M. WOLLSTONECRAFT'IN ROUSSEAU'YA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİNİN ARİSTOTELES'İN DAĞITICI ADALET ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans

Tezi Danışman:

Mayıs 2022, 94 sayfa

Bu çalışma Fransız aydınlanma düşünürü J.J. Rousseau'nun ünlü eseri "Toplum Sözleşmesi"nde adalet ve eşitlik düşüncesini nasıl ele alıp geliştirdiğini ve dönemin toplum düşünürlerinin buna katkı ya da eleştirileri noktalarını etraflıca gözden geçirilip tartışma amaçlıdır. Aynı zamanda çalışmada Rousseau'nun onun toplum sözleşmesini oluşturan temel fikirlerine de perspektif yaratma amacıyla bakılacaktır. Tezin bir diğer amaçladığı Aristoteles'in adalet düşüncesindeki, dağıtıcı adalet fikrindeki eşitlikle, toplum sözleşmesinin savunduğu eşitlik arasında ne gibi benzerliklerinin olduğunu ya da benzerliğin nasıl olduğunu göstermeye çalışmaktır. Çalışmada bir diğer incelenecek konu ise toplum sözleşmesine (Rousseau) dahil edilmeyen grupların (kadınlar ...) dahil edilmeme nedenlerini sorgulamaktır. M.Wollstonecraft ,Rousseau'yu Toplum Sözleşmesinde kadınları görmezden gelmekle suçlar. Bu görüşler daha sonraları feminist hareketler tarafından benimsenmiştir. Çalışma aynı zamanda bu iddiayı da incelemektedir. Çalışmanın en sonunda da var olduğu iddia edilen postülanın(erkekler için) temellendirilmesi mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Toplum Sözleşmesi, Dağıtıcı Adalet, Eşitlik, Kadın, Postüla .

ABSTRACT

EXAMINING MARY WOLLSTONECRAFT'S CRITICISMS OF ROUSSEAU WITHIN THE FRAMEWORK OF ARISTOTLE'S DISTRIBUTIVE JUSTICE UNDERSTANDING.

KırıkkaleUniversity

Social Sciences Institute

Department of Philosophy ,Master's Thesis

Thesis Advisor: Dr. Lecturer

May 2022,94 pages

This work was written by the French enlightenment thinker J.J. Rousseau's famous work "The Social Contract" aims to examine and discuss how he handled and developed the idea of justice and equality and the contribution or criticism of the social thinkers of the period. At the same time, the basic ideas of Rousseau's social contract will be examined to form a perspective in the study. Another aim of the thesis is to try to show the similarities between the equality in Aristotle's idea of distributive justice and the equality advocated by the social contract, or how the similarity is. Another issue to be examined in the study is to question the reasons for not including groups (women...) that are not included in the social contract (Rousseau).M.Wollstonecraft accuses Rousseau of ignoring women in the social contract. These views were later adopted by the feminist movements. The study also examines this claim. There is a justification for the postulate(for men) that is claimed to exist at the end of the study.

Keywords: Social Contract, Distributive Justice, Equality, Woman, Postulate.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ:.....	1
1.KADININ TARİHİ	3
1.1. Genel Tarihi.....	3
1.2. Kadın Ve Din	18
1.3. Eğitim	22
1.4. Feminizm	27
1.5. Felsefe.....	35
2.ARİSTOTELES VE DAĞITICI ADALET	47
2.1.Aristoteles'in Kadına bakışı.....	47
2.2.Adalet Teorileri	49
2.3 .Aristoteles'in Dağıtıcı Adalet Anlayışı	52
3.J.J.ROUSSEAU'NUN TOPLUM SÖZLEŞMESİNDE DAĞITICI ADALET VE DOLAYLI OLARAK YADSIMA VE NOKSANLIĞIN SORGULANIŞI.....	54
3.1. Toplum sözleşmeleri : Hobbes, Locke.....	54
3.2. Rousseau / Toplum Sözleşmesi.....	62
3.3.Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi Üzerinden Kadına Bakışı.....	71
3.4. M.Wollstonecraft'ın j.j. Rousseau Ve Milton Eleştirileri.....	74

3.5. J.J. Rousseau'nun Toplum Sözleşmesinde Dağıtıcı Adalet Ve Dolaylı olarak Yadsıma Ve Noksanlığın Sorgulanışı	82
3.6. Postüla Ya Da Ön Kabulün Temellendirilmesine Bir Bakış	88
4.SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

TDK

Türk Dil Kurumu

GİRİŞ:

Bu tez çalışmasının ana konusu eşitlik, adalet, kadın-erkek ve toplum sözleşmeleri eksenindedir. Tarihin çeşitli dönemlerinde kadın haklarıyla ilgili konular haricinde bu konuların pek çoğu tartışılmıştır. Ancak bu çalışmanın amacı kadını temel alarak bir tartışma başlatmaktır.

Bu konuların arasında en az tartışılan veya kimilerince hiç tartışılmayan kuşkusuz kadın hakları konusudur. Kadın hakları konusu tarihte çeşitli dönemlerde kıvılcımlar halinde parıldadıysa da bir tartışma, bir tefekkür ya da siyaset konusu olması geçmiş yüzyılımızda gerçekleşmiştir.

Bu bilgiler eşiğinde sunulan çalışmada her ne kadar tek tek ifade edilen konular ele alınmasa da adeta konuların eklem yerlerinden birbirine bağlı olduğu da görülecektir. Tez ilerledikçe bu uyum ana konu büyük başlığı altında kendini daha iyi belli edecektir.

Çalışmanın ana konusuna veya amacına gelecek olursak çalışmanın amacı: Aristoteles'in "dağıtıcı adalet" düşüncesini temel alarak M. Wollstonecraft'ın Rousseau'ya yapmış olduğu (toplum sözleşmesi temelli) eleştirilerin incelenmesidir. Bahsedilen incelemeleri yaparken tezin konusu itibariyle tarihle yoğun münasebetinden dolayıdır ki çalışma da ana konuyla paralel bir şekilde tarihsel derinliğe sık sık başvurulacaktır(Çünkü tarih bir başka anlamıyla :Toplumun zaman içindeki gelişme yönünü izleyen, insanın kendi toplumu ve diğer toplumlarla ile iletişim kurmasını ve bütünleşmesini sağlayan, ondaki toplum ve birey şuurunu aktif tutan bir kültür hazinesidir (Turan,2002,s.189).Bu nedenle tarihin tanımında işaret edilen bu yönünden tezde sıkça faydalanılmıştır.).

Özellikle kadın hakları ,insan hakları, hayvan hakları ,adalet , eşitlik gibi konular güncelliğini günümüzde de (ya da yakın tarihte)korumaktadır.

“ adı ne çocuğun “ diyor Mesude adama bakmadan , hiç ses yok.. adam soru kendisine sorulmamış gibi öylece dikiliyor. Çocuğun adını soruyorum sana. Adı ne kızın? Ayılıyor adam dönüyor çocuğa bakıyor, ardından bize. Sonra tekrar kıza bakarak bir süre öyle kalıyor. Neden sonra yüzünü tuhaf bir gülümsemeyle dönüyor ve boğazını temizleyerek “valla yoktur ismi”. Kısa bir sessizlik oluyor odada. Biraz şaşkınlıkla, lafa giriyorum: “ nasıl yani isim koymadın mı çocuğuna...” “peki nasıl çağırıyorsun onu? Evde mesela... ne diyorsun. ? bir an yüzü aydınlanıyor sanki adamın: ”biz kara kız deriz ona.. hep böyle çağırırız”. Ama bir isminin olması, lazım değil mi ?”kimliğe yazmak için”...kendisini mevzunun içinde hissetmediği o kadar belli ki (Kesal,2018,s.48).”

Çalışma iki kısma ayrılırsa ilk kısım daha çok çalışmanın konuları özelinde tarihsel izdüşümün verildiği kısımdır. İkinci kısma geldiğimizde ise bu kısım çalışmanın yazılış amacını oluşturan düşünsel kısımdır. Bu kısımda tezin sunduğu yorum dışında konu için gerekli perspektif yaratma gayreti de ayrıca güdülmüştür (Diğer toplum sözleşmeci yazarlarından (Hobbes ,Locke) ve Wollstonecraft’ın eleştirdiği isimlerden biri olan Milton’dan perspektif yaratmak amacıyla bir yan unsur olarak yararlanılmıştır).

Son olarak çalışmanın hedefini belirtmek gerekirse sunulan bu çalışmayla (Aristoteles’in) dağıtıcı adalet temel alınarak, M.Wollstonecraft’ın (Rousseau)toplum sözleşmesine yaptığı eleştirilerin (kadınların yadsınması ?) haklılık payının sorgulanması hedeflenmektedir.

1.KADININ TARİHİ

1.1. Genel Tarihi

Kadın sözcüğü birçok açıdan incelemeden önce ilk önce onun TDK' ki tanımına bakmak isabetli olacaktır. TDK kadın sözcüğünü şöyle tanımlıyor:” Erişkin, dişi insan ,hatun, hatun kişi, zen.”(TDK)

Köken olarak Latince olan İspanyolca, Fransızca, İtalyanca gibi diller bütün kelimeleri eril ve dişil olarak ayırmaktadırlar. Ancak Latince de bu dillerden ayrı olarak her iki gruba da dahil edilemeyen hem dişil hem de eril dil gibi olmayan ortak kullanılan kelimelere de rastlanmaktadır. Daha sonraları Fransızca ,İtalyanca, İspanyolca gibi diller deforme olarak bu özelliklerinden bu durumlarından arınıp , ortak kullanımdan çıkıp birer dişil eril diller olmuşlardır . Bu diller bazı meslekleri, bazı işleri , makamları , kişi isimlerini eril , dişil olmak üzere güncellemişlerdir. Keza İngilizcede farklı oranlarda da olsa kimi yerlerde eril dile rastlanmaktadır(Güden,2006,s.25).Bir nevi insanlığın farklı cinsiyetçeler konuştuğu dahi söylenebilir(Tannen,1997,s.29).

Hint dillerinde ve İbranice, Arapça' da da eril ve dişil diller gözlemlenirken Türkçe' de dil olarak cinsiyetçilikten söz edemesek de ancak yine de atasözlerinde eril ve dişilik vurgusuna rastlanılır. Ancak yeni üretilen, kökü pek olamayan sözcüklerde erillik dişilik hassasiyeti nedeniyle bazen kadınlar hakkında komik, ciddiyetsiz, itibar sarsan sözcükleri var etmek de kadın hakları için yapılan uğraşa bilinçsizce de olsa eril diye uzaklaşılardan dilden tahmin edilemeyecek kadar çok ve yoğunlukta zararlar verebilir. Ancak bunu yerine "nötr özellik taşıyan evrensel eril sözcüklerin kullanılması , gereksiz yere sözcüğün dişilini uydurup dili ağırlaştırmayı engeller (Heritier,...,2020,s.199).”

Bu da aslında kadının kimliği sorununun, kadın hakları sorununun ne derece tüm dünyaya yayılmış evrensel boyutlara ulaşmış devasa bir sorun olduğunu gözler önüne

seriyor. İnsanlar farklı kültür, farklı inanış, farklı milletten olmaları, hayatı -yaşamı farklı anlama ,algılama ve aynı zamanda farklı dil konuşmalarına rağmen bu sorun herkes için şiddeti kimi yerlerde artsa da büyük bir çerçeveden baktığımızda benzerdir. Ancak bunları söylerken bazı bölgelerde ,bazı medeniyetlerde, ülkelerde kadının erkek karşısında yeri her ne kadar istenilen düzeyde olmasa da yine de tarihsel gelişime bakıldığında oldukça iyi durumda olduğu okunabilir. Bunun yanında bazı coğrafyalar bazı ülkelerde tarih donup kalmış pek kayda değer bir gelişme olamamıştır. Bunun çeşitli başlıklar altında irdelenmesi gereken çeşitli nedenleri mevcuttur. Fakat çalışmanın konusu gereği bunları çalışmanın izin verdiği çerçevede yapılacaktır.

Kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler son derece yenidir. Hata kimi ülkelere son elli yıl bandında bakıldığında dahi kadın hakları konusunda kimi gelişmeler olduğu rahatça görülür. Kadın insanlığın doğurganlığından ötürü bazen en tepelere çıkarılmış, tanrı denmiş bazen de duygusallığı ve fiziki özellikleri bahane edilerek günah keçisi ,günahın sebebi , tuzak kuran , terk edilen , terk edilmiş bir varlık olarak sunulmuştur. Bu düşünceleri en iyi anlatan simgelere örnek verecek olursak örneğin Hz Meryem Hz . İsa'dan dolayı da olsa kadının yüceltiildiği yerken Pandora, Havva ise onun alaşağı edildiği bir bela olarak görülen, insanlık belleğinde bir lanetli olarak bilinen simgeyi temsil eder. Kadının kimliği bu gelgitler de toprak gibi çölleşmiş ve verimsizleşmiştir. Kadın hakları için didinen yazarlar , düşünürlerin yaptığı çabalar belki de bu gelgitin biraz olsun durulması için olabilir.

Günümüzde geçmişe göre oldukça fazla kadın hakları sorunu giderilse de örneğin ekonomik eşitlik , toplumsal bakış, şiddet gibi alanlarda kat edilmesi gereken mesafenin olduğu bilinmektedir. Eski bir gazetenin haberine bakacak olursak :Bir Zevce Katili , Geçimsizliği Sonu Cinayet başlıklı haberde

“Evvelki gün Beşiktaş'ta feci bir cinayet vuku bulmuştur. Balmumcu civarında bostan sahibi olan Salih Efendi'nin zevcesi Arzu Hanım ile bir müddetten beri arası açılmış...Salih Efendi ile Arzu Hanım'ın arası fena tarzda açılınca Salih'in kardeşi Reşit'in tabancasıyla Arzu Hanım'ı tehdit ederken tabancasının atası almasıyla mezburenin ağırca mecruh olduğu görülmüştür. Arzu Hanım bera-yı tedavi sevk

edildiği hastanede vefat etmiştir. Katil derdest olunmuştur (Toplumsal Tarih D. ,2020,s.7)”

Bu 1920 yılına ait haberde de görüldüğü gibi bazı konularda hatırı sayılır ilerleme kaydedilse de şiddet ve aynı işi yapanların farklı paralar kazanması gibi geçmişten günümüze dek uzanan bazı sorular Türkiye ve dünyanın gelişmiş denilip imrenilen yerlerinde de farklı oranda olsa da devam etmektedir. Ancak yine de kadınların sahip olduğu haklar eskiye kıyasla çok net bir artış gösterdiği de inkar edilemez (Yörükoğlu ,2000).Kadın haklarını savunan yazarların , düşünürlerin ya da kadın hakları savunucularının kadın haklarının bir mesele haline geldiği tarihten beri öne sürdükleri kadınların tarihte görmezden gelindiği fikri , tarih konusunda özellikle , özel bir hassasiyetle belirtilir. Kadınlar eski çağlardan beridir pek tarihte görülmemiştir. Görüldüğü zamanda kadınların tarihi , erkeklerinki kadar ilginç görülmemiş ve sönük resmedilmiştir (Duby, ...,2005,s.17).

Bu çalışmanın amaçlarından biri de bahsedilen bu sorunu irdelemek ve bu iddiaların doğruluk derecelerini sorgulamaktır. Bu konulara ancak çalışmanın ileriki kısımlarında daha çok düşüncenin ön planda olduğu kısımlarda değinilecektir. Kadın hakları savunucularının nelerden şikayet ettiğine kısa bir giriş olarak yer verirsektir itirazların sebebi kısaca tek madde de toplanır: kadın hakları ve tarih özelinde sık sık dillendirdiği şey erkeklerin tarihte bir iktidar unsuru ,bir güç sembolü ve bilim ve sanatın kendisiymiş gibi resmedilmesidir. Böylelikle kadınlar hem görmezden gelinmekte hem de görülen şeyler kalın bir örtüyle örtünmektedir. Kadın hakları savunucularına göre kadın erkeklerin önemli gördüğü savaş, iktidar , sanat , bilim , felsefe , liderlik , siyaset, patronluk gibi bir çok alanda söz sahibi olamamıştır . Bunun nedeni olarak erkeklerin baskıları ve tutumları görülür. Bu son iddiaya biraz daha yakından giriş olarak bakacak olursak iddia da söylendiği gibi kadınlar pek yakın geçmiş hariç ne bilim de ne siyasette ,sanatta pek görülmemişlerdir. Pek tabii erkeklerin uygun bulmadığı, hoşlanmadığı mesleklerde, işlerde kadınlar yer almışlardır. Örneğin bakıcılık , hizmetçilik , temizlikçilik gibi...

Kadınlar tarih boyunca insan kavramından ayrı tutulmuş ve yakın tarihimizi kadar bu sıkıntılı hal devam etmiştir. İnsan derken erkek kastedilmiş ancak kadın derken onunda insan olduğunun vurgusu tarihte, sanatta, toplumda hep bir eksik yapılmıştır. Bu gelenek kadınların da , geleneğin öğretileri doğrultusunda anne veya yaşlı olduklarında kendinden sonraki kızlara bu boyunduruk altında olma hali miras kabul edilmiştir. Ancak birkaç kadın düşünür , toplum önderi ve birkaç karşı cinsin yani erkeğin destekleriyle belli konularda belli ilerlemeler sağlanmıştır. Feministler her ne kadar bu görüşleri doğru bulmasa erkeklerin nedeniyle geri kaldıklarını iddia etseler de , yine de kadın haklarının kazanımında kadın düşünürlerin yanında olan , onlara destek veren düşünürler ve kadın haklarını savunan erkek düşünürler olmasa ve idealist önderler olmasa kadın hakları bu günkü mücadelesini veremeye bilirdi. Çünkü kendini koruyacak bir şemsiyeden o zaman yoksun olurdu. Yeni fikirler ilk çıktıkları zamanlardaki narinliklerini atlata bilmeleri için bu tür şemsiyelere mutlaka ihtiyaçları olduğunu tarih bize tekrar tekrar göstermiştir.

Kadın, tarihte olan gelişmelerden erkekler gibi hemen yararlanamamış erkekleri sanata, edebiyatta ,siyasette çoğu zaman erkeklerin yaptıklarını izleyen seyirciden öteye gidememiştir. Adeta erkekler farklı bir çağda yaşarken kadınların karanlık çağları bazen yıllar, bazen yüzyıllar sürmüştür. Erkekler istedikleri tüm alanlarda ilerlerken kadınlara pek önemli roller biçmemişlerdir. Biçtikleri roller ise daha çok erkeklerin önemsiz gördükleri roller olmuştur. Kadınların, erkekler gözünde ki rolü uzun bir zaman çocuk doğuran ve onlara bakan kısmında kalmıştır. Bu da kadının eğitimsiz, entelektüel görgülerinin bakımsız kalmasına neden olmuştur. Virginia Woolf kadınların özgürlüğe hasretini şöyle dile getirmiştir:

“Her birimizin eline yılda beş yüz pound geçerse ve kendimize ait odalarımız olursa; özgür yaşarsak ve düşündüğümüzü aynen yazacak cesarete sahip olursak; ortak kullanılan oturma odasından biraz çıkabilirsek ve insanları hep birbiriyle olan ilişkileri içinde değil, gerçekte olan ilişkileri içinde görürsek(Woolf, 2012,s.352).”

Kadın konusuna salt tarih konusunda ilerlemeden biraz da mitolojiye bakacak olursak ki bu konu son derece önemlidir. Çünkü mitoloji bir nevi halkın hayal gücünü halkın

olaylara bakışını , yüksek kesimin o devrin münevverlerinin aynasını bize gösterir. Şüphesiz mit olarak girilecek eserler konunun özelliği nedeniyle sınırlı olacaktır. İlk önce Zeus'un Prometheus'u neden cezalandırdığı sorusuyla başlayalım:

“Prometheus ,koca bir öküzü keserek ikiye bölmüş . bir yana etini koymuş , üstüne işkembeyle örtmüş; bir yana kemikleri koymuş ,üstüne parlak yağla örtmüş.. Prometheus ,Zeus'a iki parçadan birini seçmesini söylemiş. Zeus yağla kaplı olan iyi görünümlü parçayı seçmiş. Aldatılıp ,kemik yığımını seçtiğini farkına varınca öfkelenmiş, insanları cezalandırmak için ellerinden ateşi almış. Prometheus bunun da bir çaresini bulmuş hemen. Olympos'a çıkmış , bir kamışın içinde bir kıvılcım saklayarak, yeryüzüne, insanlara getirmiş... Zeus'un öfkesi daha da artmış. Hem insanları,... hem de Prometheus'u cezalandırmak için... önce insanlara bela olsun diye , ilk kadını, Pandora'yı göndermiş (Cömert, 2010,s.25).”

Prometheus ve Zeus arasındaki geçen olayın birkaç cümleyle iç yüzüne bakmak gerekirse ,Zeus bu hikayede tanrıların başı olduğu halde Prometheus tarafından kendisine bir tuzak kurulduğunu düşünür. Bu tuzak ki onun hakimiyetine aleni bir saldırıdır. Prometheus ise bu mitte kurnazlığını ve cesaretini ve tabii ki insanlık için olan koruyuculuğunu sergiler. En sonunda da tanrıların başı olan Zeus'u öfkelenendirir. Zeus elbette yapılan bu saygısızlığa ,bu itaatsizliğe sessiz kalmayacak ve Prometheus'u ve insanları cezalandırmak için çareler düşünürken , bir anda ceza olarak Pandora'yı göndermeye karar verir. Pandora gönderildikten sonra artık hiçbir şey insanlar için eskisi gibi olmayacaktır. Zeus ,insanlığa Pandora'yı göndererek hem Prometheus'dan hem de insanlıktan intikamını alır. Bu Pandora'nın gönderilişi mitinde kadın ve bela , kadın ve kötülük aynı anlamda kullanılmıştır. Çalışmanın ilk kısımlarında bahsedilen insanoğlu derken dinler, mitler , filozoflar neyi kasteder ne demek isterler kadınları kastederler mi sorusuna kadınlar ziyade erkek vurgusu olduğunu belirtilmişti. Bu mitte de insan, insanoğlu derken kastedilen erkeklerdir. Metinde belirtildiği insanlar ve Prometheus yapılan hatadan, tanrıların başına yapılan bu saygısızlıktan ceza verilir. Ceza olarak da gönderilen bir kadın olan Pandora dır. Buradan bir diğer çözümlenmeye geçerse demek ki insanlar kadınlar olmadan daha doğrusu Pandora gelmeden bir kadından doğmuyordu ancak kadın gelince bir

kadından ürediler. Alıntı yapılan mitte ki düşüncelerin toplumu, dini, tarihi, bilimi, felsefeyi, siyaseti ne derece etkilediği ortadadır.

Pandora'nın yaratılış kısmına bakacak olursak burada da kadın konusunda olumsuz düşünceler devam etmektedir:

“Tanrıların babası (Zeus) namı şanlı Hephaistos’u çağırdı hemen: bir parça toprak al , suyla karıştır dedi, içine insan sesi koy, insan gücü koy , bir varlık yap ki yüzü ölümsüz tanrıçalara benzesin , bedeni güzelim genç kızlara. Athena, sen de ona el işlerini öğret dedi. Renk renk kumaşlar dokumasını öğret. Nur topu Aphrodite , sen de büyülerinle kuşat onu, istekler, arzularla tutuştur onu. Yüz gözlü devi öldüren Hermeias , sen de bir köpek yüreği , bir tilki huyu koy İçine (Hesiodos,2018,s.51).”

Mitin bu kısmında Pandora'nın yaratılışı anlatılıyor. Pandora'nın insanlığa bir ceza olarak gönderildiği teyit ediliyor. Bu kısımda tanrıların başı Zeus tanrıları toplayarak , Pandora'nın yaratılması için emirler veriyor. Bu emirlerde bir giriş olarak belirtmek gerekirse ceza ,bela, kötülük vurgusu bir kez daha yapılıyor. Mitin ilk kısmında yaratılan yeni varlığın insana benzediği ve inanın yani erkeğin beğeni dünyasına hitap ettiğinin altı birkaç kez çiziliyor. Ama bir yandan da görünüş açısından bir idealize etme durumu da söz konusudur. Çünkü güzellik formu insanların tümünü etkilemelidir . Bu durumu birkaç metinde geçen örnekle açacak olursak örneğin Pandora'nın insana benzemesi ,yüzünün tanrıçalara benzemiş olması, bedeni insanların en güzel çağı olan gençlik çağına benzemiş olması buna delil olarak sunulabilir.

Ve tanrıların başı Zeus'un emirlerini yerine getirmek için tarılar çalışır:

“Ünlü Topal Hephaistos Zeus'un buyruğuyla kızıoğlankız bir varlık yarattı. Gök gözlü tanrıça Athena da urbanlar giydirip bağladı belini ve alnından aşağıyı öylesine bir duvak düşürdü ki ,işlemeleri gözlere ,şenlikti. Pallas Athena bir çelenk koydu başına çayrıkların, taze çiçekleriyle bezenmiş. Bir de altın taç koydu ki başına, ünlü topal kendi

usta elleriyle yapmıştı onu... ölümsüz tanrılar ve ölümlü insanlar şaşakaldılar görünce bu aldatıcı güzelliği..."(Hesiodos,2018,s.25)

İlk kısımda Zeus, insanoğluna (erkek) idealize bir varlık yaratması için yardımcılara çeşitli emirler verir. Mitin son kısmında ise güzellik vurgusu yapılır. Bu güzellik vurgusu ancak altında bir aldatmaca, bir hile bir olumsuz manada bir kurnazlık içerir. Bunun en somut örneklerinden biri dinlerdir. Dinlerde esas güzellik dışındaki (yani tanrısal güzellik aşk, öbür dünya güzellikleri ki onlarda bazı açılardan dünyasal özellikler taşır)güzel olan şeylerle günahı çoğu zaman aynı kefeye koyar. Aslında güzel olan çok büyük ihtimalle günahı da simgeler. Tabii burada kullanılan güzellik cezbeden dinlerin nefsin sınanması için Tanrı tarafından dünyaya bir sınavı gözüyle baktığı güzelliştir. Örneğin dinler cinsellik gibi(haz temelli) , para gibi, zenginlik gibi ya da çok yemek yemek gibi şeyleri hoş görmezler ancak bunlar aynı zamanda bunlardan tatmin olanlar için güzeldir de .

Pandorayla ilgili ana mitlere biraz daha bakacak olursak tezin ilk başında belirtildiği gibi insanoğlunun hayatı Pandora'nın aralarına gönderilmesiyle tamamen değişmiştir. Artık insanoğlu için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.

"Eskiden insanoğlu bu dünyada dertlerden ,kaygılardan uzak yaşardı, bilmezdi ölüm getiren hastalıkları. Pandora açınca kutunun kapağını, dağıttı insanlara acıları dertleri. Bir tek umut kaldı dışarı çıkmadık kapağı açılan dert kutusundan. Umut tam çıkacakken Pandora kapamıştı kapağı, böyle istemişti bulutları devşiren Zeus."(Hesiodos,2018,s.52)

Mitin ilk kısmından başlayacak olursak mite göre eskiden insanlar gayet rahat ve dertsiz , tasasızdı. Ancak ne zaman ki Pandora geldi onunla beraber dert de tasa da peyda oldu. Hatta o derece ki insanlar ölüm getiren hastalıklara bile yakalanmazlardı. Bu mitte vurgulanması gerek bir diğer esas nokta ise tanrıların başı Zeus, insanlara Pandorayı göndermekle yetinmeyip ikinci bir ceza olarak da kutudan sadece umut dışarı çıkmamasını istemesidir. Bu kısmı biraz açacak olursak umut hem olumlu

manada hem de olumsuz manada kullanılır. Umut, hem Pandora'nın kutusunda olan olumsuz özelliklerden biri olarak zikredilirken hem de son çare olarak zikredilir. Yani ilk başta olumsuz manada kullanılırken ikinci kısımda ise umut olumlu manada ifade edilir.

Mitin bir başka kısmına geçince orada kadına bakışı ahlaki anlamda da daha iyi anlayabileceğimiz yerler vardır. Bu yerler genel bir çizgi alacak olursak mitin bir çok yerinde olan benzetmeler, küçültmelerden oluşur. Bu anlamda mit kadın konusunda görüşlerini hemen hemen her satırında yineler. Mitin yine bir başka yerinden bir örnek :

“Takıp takıştırıp, kıcını sallayıp aklını çelmesin kadının biri, gözü ambarındadır diller dökerken sonra, ha kadına güvenmişsin ha bir hırsıza.”(Hesiodos,2018,s.62)

ilk cümlede kadını tamamen bir cinsellik sembolü, bir doğurganlık sembolü olarak gören görüşlerin altı çizilir. Adeta kadın bir şeytan, günahdır. Onun iyi olma hali olamaz. Başka bir anlatımla daha da açacak olursak kadın sadece görünüşte değil, gerçekte de kötüdür ki insanlar yani erkekler uyarılır. Kadına yakışan elbise bu kötü, günahkar ,şeytanca elbisedir. Erkeğe yakışan ise alabildiğine iyi , yiğit, masum bir elbise. Kadın ,mitin vurguladığı gibi insanların aklını , tıpkı şeytan gibi çelmeye kalka bilir. Bu yüzden insanlar her vakit pür dikkat olmalıdır. Kadının akıl çelmesindeki en büyük kullandığı yöntem ise ilk mitlerin çözümlenmesinde bahsedildiği gibi görünüş, gösteriştir. Son cümlede ise kadın ilk kısımda bahsedilen kötüleştirme durumlarından biri olan hırsızlıkla suçlanıyor.

Evren hakkında “evrenin yaratılışı” mitine bakacak olursak başlangıçta Khaos vardı. Sonsuz bir boşluktu Kaos. Bu boşluktan Gaia yani toprak ana doğdu .Toprak ana gök(Uranos),deniz(Pontos) ,dağları yarattı. Peşinden Uranos ve Pontos ile birleşerek tanrıları yarattı(Cömert,2010,s.20).” Evrenin yaratılışı” mitinde Toprak Ana'nın doğurganlığı özellikle vurgulanmıştır. Toprak Ana'dan daha sonra diğer tanrılar üreyecektir. Bir çok inançta ,kültürde olduğu gibi bu mitte de kadının doğurganlığı

vurgulanmıştır. Ancak bu tabiri caizse her ne kadar ilk başta tek başına doğursa da daha sonraları bu etkinlik, edilgenliğe dönüşecektir. Zeus'un tanrıçalarla ilişkisi ya da Pandora'ya olduğu gibi kadınlara bakış açısı pek olumlu sayılmaz. Örneğin bir güzellik sembolü olarak resmedilen Aphrodite'nin oluşumu da buna delil kabul edilebilir. Uranos'un kesilen hayalarından düşen kanlar toprağı gebe bırakır. Denize düşen hayalar ise belli süre sonra ak köpükler çıkardı belli süre sonra bu ak köpüklerden güzel Aphrodite doğdu. Yürüdükçe yeşil çimenler fişkıyordu narin ayaklarının altından(Cömert,2010,s.20-1).

Bu mitten anlayacağımız toprağın bir sembolik üreticiliğı vurgulanır. Bu sadece bu gün güncel manada bir tanrısallıktan ziyade bir doğurganlıktır. Son olarak verilen Aphrodite örneğinden gidersek, Aphrodite'nin güzelliğinin kaynağı Uranos'tur. Aphrodite özelinde biraz daha miti detaylandırırsak kadınların çağlar boyunca dile gelen sembollerinden bazıları onu tasvir ederken kullanıldığını görmüş oluruz. Örneğin narin oluşu ,örneğin dikkat çekici bir güzelliğe sahip oluşu...

Kültürüne göre değişik isimlerle de anılan Kibele Anadolu kökenli bir tanrıçadır, bolluk ,bereket ,doğurganlığı simgeler. Bizi bu çalışmada ancak ilgilendiren yer, bölüm sadece Antik Yunan, Mısır değil mitlerde kadının rolü var mı, kadınların rolü eğer varsa nedir gibi genel bir çerçevedeki daha büyük başlıklı sorulardır. Geniş anlamda bakacak olursak mitlerin ortak özellikleri kadınlar genelde doğurganlığı ,güzelliğı, evliliğı, yine aslında doğurganlık kısmında alına bilecek bereketi simgeler. Mitlerin genel çizgisinde erkekler ise yani tanrılar :Güç- kudret, ihtişamı ,savaş , iktidar ... gibi başlıkları simgeler.

Kadının ilk çağlardaki durumu yakın bir geleceğe kadar çok büyük farklar işgal etmiyordu. Kadınlar eski çağlardan beridir erkekler kadar itibar görmediğı herkes tarafından bilinen ve dillendirilen bir gerçektir. Bunun nedenlerinin belki en önemlisi olarak sunulan fikirde ilk çağlarda ekonominin temelini fiziki güce dayanması ve özellikle son zamanlara kadar olan tarım toplumların da ya da göçebelerde de fiziki gücün ön planda olması fikridir. Böylelikle bu zorunlu şartlar kadınları biraz geri planda bırakılmasına neden olmuştur (Şenel,...,2004,s.15-24).

Bu durum bir alışkanlık sebebiyle modern dönemde de eskiyle kıyas kabul etmez durumda olsa da süre gelmiştir. Bu hemen hemen her toplumda bir nükseden ortak bir hastalıktır. Mahler ,evlenmeden önce nişanlısını beste yapmaktan vazgeçirmek için bir çok mektup yazmış ve konuda ısrarcı olmuştur. Bunlarda nişanlısına mutlu evlilik vadi etmiştir. Nişanlısı gerçekten ona inanarak beste yapmayı bırakmıştır(Heritier,...,2020,s.139). Bu örnek üzerinde biraz durursak bu örnek güncel hayatta da kimi atasözleri kimi modern ,yeni türetilmiş ikilemelerle de desteklenerek sürekli kulağımıza gelir. Kadınlar, çocukları ve idealleri arasında entelektüel seviye ne derecede olursa olsun hep bir tercih yapmak zorunda bırakılırlar. Oysa karşı cins olan erkek için böyle bir zor soru sorulmaz, böyle bir soru erkeklerin aklından dahi geçmediği gibi kadınların da aklından pek geçmemiştir. Ancak bu örnekte görüldüğü gibi bu durum kadınların hangi çağda yaşıyor olursa hangi yılda yaşıyorsa olsun hep elinde sonunda onları bulacak ve çarmıha gerek sorulardır.

Orta çağdaki kadınlar loncalara çok nadiren kabul edilirdi bunların tek bu başlıkta alamayacağımız kısmı dullardır(Heritier,...,2020,s.144). Bunun nedeni kadınların örneğin bir ticaretle alakalı işe layık görülmesinden çok devamlılığın sağlaması, düzenin bozulma kaygısıdır. Çünkü düzen bozulursa üretim yapan bir yerse üretim aksar ve bu toplumun faydasına olmaz ama eğer bir erkek ölünce karısı devam ederse hiç değilse bu kargaşa ortamı ortadan kalkmış olur. Söylenmesi gereken bir diğer neden de dulların artık normal bir kadın gibi görülmemesidir. Çünkü dul bir kadın artık yaşlanmış (çoğunlukla yaşlı olduğunu varsayarsak) ve kadınlık özelliklerini belli ölçüde yitirmiştir.

Hammurabi kanunlarına kadın özelinde bakacak olursak: 196-199 ve 209-214 hükümleri şöyledir:

“-Eğer bir üstün insan başka bir üstün insanın gözünü kör ederse, onun da gözü kör edilmelidir.

- Eğer sıradan bir insanın gözünü kör eder veya kemiğini kırarsa 60 Őekel ağırlığında gümüş ödemelidir.
- Eğer bir üstün insanüstün bir kadına vurur ve onun düşük yapmasına sebep olursa cenin için 10 Őekel ağırlığında gümüş ödemelidir.
- Eğer bu üstün insan sıradan bir kadına vurup onun düşük yapmasına sebep olursa 5 Őekel ağırlığında gümüş ödemelidir.”(Roth,s.121-3)

Hammurabi kanunlarında sadece kadın hakları ve kadın sorunu olarak ele alan kanunlar dışında köle ve köle olmayan, üstün ve üstü olmayan için geçerli olan kanunlar da alınmıştır. Her iki cins için farklı kanunlardan ziyade yahut cinsin temel alındığı kanunlardan ziyade bu kanunlarda asıl vurgulanan Şey çözümlemenin ilk kısmında da belirtilen kölelik – efendilik durumudur. Bu kısımda ayırt edici olan Şey kadın olmak ,erkek olmak değil önemli olanın efendi ya da köle olmaktır. Bu ifadeye biraz daha hacim kazandırmak gerekirse soylu olmaktır. Bu kısımda tersten de olsa erkek ve kadın arasında kısmi bir eşitlik söz konusudur. Ancak tümünden ya da büyük bir eşitlikten bahsedemeyiz.

İlk maddeden başlarsak burada üst insanlar arasında bir eşitlik söz konusudur. Ancak burada insandan kasıt erkeklerdir. Maddelerin devamı da bunu belli eder. Bu hukuk uygulaması bazı kültürlerde halen geçerli bir uygulama olsa da modern dünya için ilkel bir uygulamadan öteye gidemez. İkinci maddede eğer üstün insan sıradan bir insana zarar verecek olursa bunu bir önceki madde de olduğu gibi kendi bedenine verilecek bir zararla ödemez, bunun karşılığı bir miktar gümüştür. Böylelikle efendi ve köle arasında eşitsizlik net bir Şekilde vurgulanır. Üçüncü maddeye bakılırsa burada da eşitsizlik tavrı devam eder. Fakat bu kez cinslerin eşitsizliği de konuya dahil edilmiştir. Eğer üstün bir kadın da olsa üstün bir erkek tarafından uygulanan Őiddetten düşük yaparsa bu ancak bir miktar gümüşe denk gelir. Buradan net bir Şekilde anlaşılan üstün bir kadın da olsa sonuç olarak kadınlığından dolayı bir eksiklik taşır. Dördüncü madde de bir önceki maddenin kopyası gibidir. Yalnız bu kanunda geçen kadın üstün bir kadın değildir, sıradan bir kadındır. Üstün kadının, üstün bir erkek karşısındaki eksikliği sıradan kadında maddede de görüldüğü gibi daha da radikalleşecektir.

Kadınlar istisnasız bir çok medeniyette, oranları farklı olmak kaydıyla baskı görmüştür. Örneğin eski Türkler de kadın bir yandan yüceltilir bir yandan tek başına olamayan, bela olarak ta görüldüğü yerler vardır. Diğer medeniyetlere bakıldığında Türklerin kadınlara bakış açısı daha olumludur. Olumsuz tavra örnek olarak Uygur Türklerin de “ saçı uzun aklı kısa” diye bir atasözü söylenirdi; olumlu özelliğe bir örnek verilirse eski Türkler de Hakan tek başına bir elçiyi huzuruna kabul etmezdi. Elçiler ancak sağda Hakan solda Hatun oturdukları zaman huzura kabul edilir, huzura çıkardı(Gökalp,2018,s.154-5).

Osmanlı tarihinden birkaç kayda geçen olayla ilgili bazı örnekler vermeden önce Osmanlı’da kadının yeri nasıldı sorununa yanıt aranırsa, Osmanlı’da kadının yeri yenilikçi hareketler gelene kadar pek parlak değildir. Kadının tarihine bakıldığı zaman hemen hemen hiçbir toplumda erkekler kadar değer görmez, onlar kadar yer işgal etmezler. Ancak eski Türklerle kaba bir karşılaştırılma yapıldığı zaman Osmanlı’da kadının , esi Türklere nazaran daha olumsuz bir mevkide olduğu tespit edilir. Bunun nedene indiğimizdeyse din, ve farklı kültürlerin karışımı, ekonominin elde edilmiş biçimi gibi farklılıklarla karşılaşırız. Ancak modernleşme hareketleri ile beraber kadınlar hakkında gelişmeler her ne kadar geriden takip edilse de bir imkan bir fırsat kazanmıştır.

Osmanlı’da kadının durumunu daha iyi anlamak için birkaç kayda geçen olaydan bahsederek:

“Eyüp’ün kaymağı ve kaymakçı dükkanları İstanbul’un şöhretlerindendi. 16. Asırda herhalde türbe ziyareti bahanesiyle gelen bazı hafifmeşrep kadınların kaymakçı dükkanlarına girip evvelce anlaştıkları erkeklere bu dükkanlarda buluştukları görüldü ve Eyüp Kadısı tarafından hükümete şikayet edildi... kadı efendiye hitaben yazılmış fermanla “kadınlar kaymakçı dükkanlarına gitmeyecektir, gelen kadınlara dükkana alınmamasını dükkan sahiplerine şiddetle tembih et , tembihini dinlemeyen ve dükkana kadın müşteri alan dükkan sahibini muhkem cezaya çarptır.” Deniyordu(Koçu,2020,s.62).”

Burada kayda geçen bir olay anlatılır. Burada altı çizilen kısım devletin kadına bakışında bir güvensizliktir. İlginç olan olayı bazı kadınlardan alıp tüm kadınlar için yapılan genellemeler, son olarak da göze çarpan bir töhmet niteliğidir. Yapılan alıntının bir benzeri alıntıda :

“İstanbul’da Fatih’ten Abdülhamit devri sonlarına , Meşrutiyet’e kadar kadınlar , tek veya iki üç çifte kayıklara erkeklerle beraber binemezlerdi. Yasağın konulmasına sebep, bazı hafifmeşrep nazenin taze kadınlara kayıklarda, kırkları olan erkeklerle buluşmalarına mani olmaktadır (Koçu,2020,s.61).”

Burada gördüğümüz ise ilk yapılan alıntıyla aynı çizgide bir alıntıdır. Burada da kadınlar için son derece haksız bir genelleme yapılır. Lakin toplumda belli bir vakte kadar kadınların rolü bundan öteye gitmez. Modernleşme hareketleri başladıktan sonraları kadın hakları belli alanlarda kendilerine hazırlanmış zeminlerin üzerinde inşa olmuştur .Bu durum özellikle Fransız Devrim’inde de göze çarpar. Bizde ise: Tanzimat hareketi ,Meşrutiyet hareketleri ve modernleşmenin bir zirvesi olarak Cumhuriyet kadınlara beklediği gelişmeyi sağlayacaktır.

Lale devri asıl olarak modernleşmenin başladığı devirdir. Bu devir Osmanlı modernleşme hareketlerinin zemini denilebilir. Ancak bu devirde olan olumlu denebilecek gelişmeler , devirde hemen karşılığını görmez. Ancak daha sonraları için bir zemin oluşturduğu kesindir. Lale devrinde, İstanbul kadılığına hitaben çıkan fermanla şöyle deniyor:

“Bu garip kıyafetler yasaktır. Kadınlar bundan böyle büyük yakalı feracelerle sokağa çıkmayacaklardır, başlarına üç değirmenden büyük yemeni sarmayacaklardır. Feracelerinde süs olarak bir parmaktan kalın şerit kullanmayacaklardır. Kadınlar sokaklarda veya mesirelerde yeni çıkma büyük yakalı feracelerle görülürlerse, feracelerinin yakaları o anda alenen kesilecektir, uslanmayıp ısrar edenler olursa, ikinci ve üçünü seferinde yakalanıp İstanbul’dan taşraya sürgün edileceklerdir (Koçu,2020,s.63).”

Alıntının ilk başındaki açıklamada denildiği gibi bu devir yani Lale devri modernleşme hareketlerine bir zemin devridir. Fakat bu devirde modernleşme hareketleri matbaa gibi alanlarda kısmi başarılı olsa da toplumsal açıdan pek kayda değer bir gelişme göstermez. Bu devrin modernleşme hareketlerine zemin hazırlaması ,devirin gelgitlerinin olmadığı manasına gelmemeleridir. Tıpkı bu devrin sonu gibi modernleşme hareketleri de bazı engellerle karşılaşmıştır. Bu engeller aslında bir nevi gelenekselleşmiş engellerdir. O sebepten ötürüdür ki bu devirde bazı gelgitlere rastlamamız son derece normal seviyededir. Alıntılarda kadınlar konusunda en sık rastlanılan vurgu kadınların kendinden ziyade erkeğin “namus” unu simgelemesidir. Bu hemen hemen bir çok medeniyette, imparatorlukta veya ülkelerde bilinen bir olgudur. Bu aynı zamanda bazı feministlerin haklı olarak vurguladıkları gibi birey olma özelliğini yitiren bir durumdur. Alıntı her ne kadar Lale devri denen bir dönemin alıntısı olsa da bu konu güncel feminizmin ana konularından biridir. Kadın bu namus vurgusuyla adeta korunması gereken ,kendini hiçbir şekilde koruyamayan bir varlığa dönüştüğü iddia edilir. Alıntıya geri dönecek olursak kadının dışarda süslü olmasında da bir namus vurgusu kendini hissettirir. Burada da kadına olan güvensizlik arşa çıkar. Kadının süslü giysisinin en sonunda sürgün edilmeye varacak kadar ileri gitmesi kadına bakışın ne derece katı olduğunu bize sunar. Osmanlı modernleşmesinin önemli ismi Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin seyahatında Fransa'daki izlenimlerini anlatırken şaşkınlığı ,hayranlığı ve garipsemesi göze çarpar. Bu eserdeki onun yazdıkları Osmanlı modernleşmesi için son derece önemlidir.

“Halkı ve kadınları seyrederek incelediğimiz yere indik ... etraftan bilhassa Monplir'den cümle kibar ve devletlusu karıları ile gelüp bizi görmek için toplanmışlar. Fransa memleketinde kadınların itibarı erkeklerden üstün olmağla istedikleri ne ise işler ve murat ettikleri yere giderler. En ala beyzade , en düşkününe haddinden ziyade riayet ve hürmet ederler; ol vilayetlerde hükümleri caridir (Çelebi,2020,s.19).”

Bu alıntıda Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa seyahatindeki karşılaştığı manzara karşısındaki şaşkınlığını ,tedirginliğini net bir şekilde anlıyoruz. Alıntı çalışılan araştırma gereği sadece kadınlar özelinde neticelendiği için Yirmisekiz Mehmet

Çelebi'nin Osmanlı modern mimari, modern bahçe düzenlemeleri , matbaanın girişi gibi konuları bu çalışmada yer verilmemiştir. Ancak Yirmisekiz Mehmet Çelebi'yi önemli yapan şey Fransa'daki gezdiği yerlerdeki mimari , toplum , töreler , kıyafet, bahçe düzenlemeleri gibi bir çok buraya yazamayacağımız detaylı konuyu Osmanlıyı da içine alarak karşılaştırma yaparak not alması ve bir değişimin fitilini yakanlardan biri olmasıdır.

2. Meşrutiyet getirdiği özgürlük ortamında birçok konu enine boyuna tartışılmıştır. Tartışılan konulardan biri de kadının durumudur. Bunlardan bazıları: Kadının toplumdaki durumu, kadının giymekte zorunlu olduğu çarşaf gibi kıyafetler, kadınların eğitimi, iş hayatındaki yerleri(Hikmet,1940,s.96)... Kadının ilk ciddi manada konuşulduğu yerlerden biridir. Artık erkek için olduğuna inanılan şeyler modernleşmenin etkisiyle eleştirel bir tutum takınarak kadın içinde neden olmasının sorusunun üzerinde tartışılmıştır. Bu netice ileriki daha keskin hareketlere zemin hazırlamıştır.1 Mart 1916'da kadın hakları konusunda bir gelişme olmuş, kadınları koruyan bir halife idaresi çıkmıştır. Bu kadınları koruyan Osmanlıda ilk denilebilecek adımlardan biridir (Hayta,...,2017,s.206). Aile hukuku konusunda olan gelişme ise "Aile Hukuku Kararnamesi" 1917 de Takvim'i Vekai'de yayınlanır (Hayta,...,2017,s.206). Bu gelişmeler modernleşmede bir hız alındığının bir nevi açık delilidir. Çünkü gelişmeler adeta birbirini doğurmuş bir rüzgar yaratmıştır. Bu gelişmeler kimi zorunluluklarında payının azımsanmayacak boyutta olduğu bilinir. Bu başlık altına devletin ekonomik siyasi açıdan zor durumda olması ve diğer güçlü devletleri yanına çekebilmek için ya da çeşitli siyasi manevralar için yapılmış hamleler , özellikle askeri açıdan ordunun geri kalması ve zorlanması, Osmanlı devletinin aydınlarının isteklerini bu başlık altında rahatça alabiliriz.

Tabii ki savaşlarda toplumsal yönü etkileyen olaylardır. Örneğin sürekli savaşan bir ülkenin ekonomisinin buhran içine girmesi pek muhtemeldir. Bir başka örnek daha verecek olursak üretici durumda olanın sadece erkeklerin olduğu bir toplumda erkeklerin bir kısmının savaşta ölmesiyle ya da savaşta ölmese bile uzun süre savaşmasıyla kadınların iş hayatına atılması veya savaşta yaşanan kayıpların neticesinde erkeklerin , birden fazla kadınla evlenmesi , kadın fazlalığından dolayı pek

anormal görülmemelidir. Osmanlı'da da anlatılanlara benzer bir durum yaşanmış 1. Dünya savaşıdan sonra kadınlar ,erkeklerin savaşa gitmesiyle devlet dairelerine erkeklerin yerine girmişlerdir (Kuran,1976,s.1012).

Kadınlara verilen haklar çalışmanın ilk kısmında da birkaç kez ifade edildiği ve alıntılarla da desteklendiği gibi erkeklerin verilen haklardan hep bir sonralık içerir. Erkekler kadınlardan iktidarda ,siyasette , liderlikte , eğitimde öncelikli olduğu gibi özgürlük , hürriyette de öncelik sahibidirler. Avusturyalı kadınlar oy hakkını 1902'de kazandılar. Finlandiyalı kadınlar 1906 , Norveçli kadınlar 1913, onları takip eden ülkeler Belçika ve Hollandalı 1919. İngiltere ise 1918 , Amerika 1920 yılında bu hakka kavuştu (Heritier,...,2020,s.176). Türkiye de 1934 de cumhuriyetle kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazandı. Fransa ise ancak 1944 de kadınlara oy hakkı verdi.

Açıkça görüldüğü üzere kadınlara verilen haklar son derece yeni ve tazedir. Kadınlara verilen bu en temel insan haklarının dahi bu derece geç olması bazen modernleşmenin gelişmesi ve olgunlaşmasının ne derece ağır ve yavaş olduğunun ispatıdır. Bu sadece kadın haklarıyla kısıtlamak tam olarak doğru karşılanamaz, bunun nedeni bireyin hakları ,çeşitli özgürlükler de bu gruba girer. Bu kararların geç alınmasının bu derece geç olmasında asıl dikkat çekilen nokta bu hakların birer yan hak değil bizzat var olma hakları olmasıdır. Genelde devletlerin kadınlara oy hakkı verme tarihleri birbirlerine yakinken bazı devletlerin ise diğer devletlerden biraz daha ayrıldığı görülür. Örneğin devrim ülkesi olarak adlandırılan Fransa'da kadın hakları konusunda hayli geç kalınmıştır. Önceleri belli çabalar olsa da ancak geç bir tarihte bu haklar verilebilmiştir. Türkiye'nin kuruluş tarihine de bakıldığında aslında son derece erken bu hakkı verildiği söylenebilir. Ancak tarihsel olarak tüm devletlerin kadınlarına verdikleri önem daha çok, geç tarihlidir.

1.2. Kadın Ve Din

Bu kısımda kadının dinle ilişkisi incelenecek ve Tanrı ,erkek, kadın , inanç kavramlarının perspektifinde kadının dinde yeri nedir ya da dinde kadın rolü erkekle kıyaslandığında nedir sorularının ardından kadının yaratılışı hakkında bilgilere geçilecektir.

Kadın hemen hemen tüm inançlarda ve dinlere erkekle bir görülmemiş ve yalnızca erkeğin yani asıl olanın yanında duran olarak onu tamamlayan olarak bahsedilir. Kimi inançlarda kadına yapılan vurgular doğurganlık düzeyinde kalmış birey ya da daha doğru ifadeyle erkek düzeyine gelememiştir.(Bir örnekle konuyu somutlaştırmak gerekirse örneğin Hristiyanlıkta kadın bir “günah sembolü “ olarak görülür. (Karal,1980,s.118).) kutsal kitaplara bakacak olursak birbirlerine benzer ifadeler bulabiliriz:

Kadının yaratılışında başlayacak olursak:

“Tanrı Ademe derin bir uyku verdi. Adem uyurken Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi.”(Tevrat,Yaratılış,s.2/21-22)

Tanrı Ademin kaburga kemiğinden yaratması aslında dinin biraz kadına bakış açısına gösterir. Burada kadın alıntıdan da anlaşılacağı üzere Ademin kaburga kemiğinden yapılmış, yaratılmıştır. Din kadını bir erkek gibi ele almaz, onun gibi yaratılışını ifade etmez. Kadını yaratılırken aksine hammadde olarak erkeği ele alır. Buradan da kadına dini perspektifinin ne derece erkek bağımlı olduğunu anlıyoruz.

Erkek asıl olan kadın ise erkeğin yalnız kalmaması için sonradan eklenen bir yardımcı rolündedir. Erkeğin hükümdarlığı bir kesinlik taşır. kadın erkeğin seviyesinde değildir. Kadın erkeğin yalnızca tabiri caiz ise oyalanması için, arkadaşlık etmesi, yalnız kalmaması için yaratılmıştır.

“Tanrı kadına çocuk doğururken sana acı çektireceğim dedi. Ağrı çekecek doğum yapacaksın ve kocana istek duyacaksın ve seni o yönetecek dedi.”(Tevrat ,genesis)

Bu alıntıdan anlaşılan kadının bir günah kaynağı bir günah keçisi olarak resmedildiği ve bu durumdan insanların uyarıldığıdır. Kadının günah kaynağı olmasının nedeniyle de doğurganlığından yola çıkarak ona acı çekerek doğum yaptırarak ondan intikam alma söz konusudur. Bir diğer alıntıda:

“ İsrail, o gece kalktı; iki karısını ,iki cariyesini , on bir oğlunu yanına alıp Yakbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti.”(Tevrat,yaratılış,s.32/33)

Bu alıntıya bakacak olursak burada çekeşlilik durumu göze çarpar. Burada erkek birken kadın çoğu temsil eder. Tevrat'tan çeşitli alıntılar yaparak kadın meselesini Tevrat bakış açısıyla alıntılandı. Şimdi ise Kur'an özelinde kadın nedir kadın Kur'an da nasıl ifade edilmiştir sorularına yanıt aranacaktır. Bu konuya girmeden önce dinlerin ortak özellik olarak kadını ikinci plana attığı su götürmez bir gerçektir. Dinler farklı oranlarda da olsa kadını ikincil görmüştür. Bu durum genel olarak kabul gören bir ifadedir.

Kur'an ayetlerdeki kadının ele alınış biçimine baktığımızda:

“Kadın sizin tarlanızdır; tarlanıza dilendiğiniz gibi varın.”(Kur'an,s.2/223)

Bu ayet kadının erkeğin tarlası olduğunu söyler. Burada kadının tarla ifadesiyle doğurganlığına atıf vardır. Kadın konusunda gündeme getirilen ayetlerden bir kaçının daha örneğini vermek gerekirse:

“Çocuklarınız konusunda Allah, erkeğe iki dişinin hissesi kadar tavsiye eder.”(Kur’an,Nisa,s.7)

Alıntı yapılan bu ayette en çok gündeme gelen konuların başında olan miras meselesini anlatır. Burada Tanrı erkeğe iki dişinin hissesini verilmesini uygun görüştür. Bu kısımda kadın hakları savunucularının sorduğu soruyla devam edersek peki neden erkeğe daha fazlası neden kadına daha azı? Sorulan soruyu hatırlattıktan sonra ayetteki durumun savunmasını yapanların savunması :” Kadınların önceden hiçbir hakkı yok iken İslam kadınlara hak getirdi” şeklindedir. Bu durumu bazıları daha da ileri götürerek Tanrı’nın kadınla erkeği eşit gördüğünü iddia etmişlerdir. Ancak eşitlik durumu yazının çeşitli yerlerinde de ifade edildiği gibi hayal ürünü olmaktan öteye gidemez. Lakin Kur’an’ın kadınlara eskiden olamayan bazı haklar verdiği doğudur. Ancak bu durum eşitlik demek değildir. Söylendiği gibi tam bir eşitlik olsaydı kadın ve erkeğe aynı hakları verileceği zaten herkesçe bilinmektedir. Bazıları daha da ileri giderek Feminizmin Kur’an’dan yararlanacağı çok şey olduğunu iddia etmişlerdir. Bunların çoğu radikal dinsel görüşlerdir. Bu çabaların Feminizm de pek bir karşılığı olduğu söylenemez.

Bir diğer kadın konusunda bilinen ayette:

“Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazsa ,rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle- biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için-iki de kadın olsunlar “(DİB,Bakara,s.282).

Alıntı yapılan ayetin kadın hakları konusunda geçmeden ayet konusunda bilgi verirsek : Ayette bilinen konulardan biri olan şahitlik konusu işlenir. Bu konuda kadın hakları savunucuları daha önceki ayetlerdeki kadın tanımına itiraz ettikleri gibi neden bir erkek iki kadına denk eder kadının akli bir sıkıntısı mı vardır sorularını sorarlar. Cevap olarak bazı kesimlerce kadının duygusallığından dolayı ,akıl- duygu karşıtlığından da yararlanarak iki kadının daha uygun olacağı hükmüne varırlar. Karşı cevap da kadın

kadar duygusal özellikler taşıyan erkeklerinde oldukça fazla olduğunu ve insan her ne kadar akıllı bir varlık ise aynı zamanda duygusal bir varlıktır da olduğunu dayanak gösterir.

Bir diğer karşı savunma ise kutsal kitaplara uygulanan(bazı ayetler özelinde) tarihselcilik konusudur. Veya dönemselcilik . Ancak bir olayın , olaya bakmaksızın , dönemselcilik kisvesi altına alınması büyük bir yanılgı olacaktır .Her hangi bir olayda mutlaka dönemsel şeyler mevcut olacaktır lakin hırsızlık , dövmek , öldürmek , adaletsizlik gibi konular tarihin tüm dönemleri kaba bir şekilde incelense dahi bu konular her dönemde olumsuz karşılanır. Bazı dönemlerde tepkinin oranlarında çok büyük olamamak şartıyla dalgalanmalar olabilse de bu hal su götürmez bir durumdur. Hiç kimse eşyasının çalınmasını istemez, hiç kime suçsuz yere ölüme mahkum edilmek istemez(bu durumların tersi akli bir varlığın doğasına uygun olmayan durumlardır).

1.3. Eğitim

Feministler ,tarihte genel anlamda büyük kadın sanatçı olmamasının nedeni olarak yine tarih boyunca oluşturulmuş kurumları ve bunların en önemlisi olarak da eğitim kurumunu gösterirler (Nochlin, 2008,s.125-126).

Kadın hakları savunucularının üzerinde haklı olarak durdukları en temel konulardan biri eğitimidir. Kadın hakları savunucuları ,erkeklerin kadınları cahil bulmalarının nedeni olarak yine erkeklerin kendilerini sorumlu tutar. Çünkü kadını baskılanmış ve engellenmiştir. Böylelikle kadın erkeklerin istediği tarzda eğitimsiz kalmış ve baskıya hazır halde gelmiştir. Kadın hakları savunucuları bu duruma çözüm olarak da en önemli faktör olarak eğitimi görürler. Ancak eğitimle erkeklerle aynı seviyeye gelebileceklerini iddia ederler.

Stoacılar insanları bilge- cahil diye ayırırlardı. Ancak bu kavramdan başka insanlardaki kadın – erkek, özgür – köle gibi ayrımlara pek yer

vermezlerdi(Arslan,2018,s.418). Eğitimin ele alınış biçimi kùltürden kùltüre, coğrafyadan coğrafya ya ,düşünceden düşünceye pek tabii değişiklikler arz eder. Eğitim konusunda daha detaya indiğimizde eğitim konusu , felsefe ve devlet için birinci derecede önem arz eden konu kategorisindedir. Devlette bir arada yaşayan insanların ilk devletten bekledikleri, istedikleri şey belki de eğitim olmayacaktır ancak bu istek birkaç temel istekten biri olduğunu da çok açıktır.

Platon ünlü eseri Devlette devletin eğim konusundaki kendisine soruduğu soruları ifade eder :

“Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkekler gibi kollayacaklar mı , avlanacak mı , her işi ortaklaşa yapacak mı , yoksa yalnız eve mi bakacak ? çocuk yapıp büyötmekten başka bir işe yaramazlarmış gibi , yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da , sürüyü kollamak yalnız erkeklere mi düşecek (Platon,2000,s.127) ?”

Platon alıntının devamın da :

“Her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz . Ama kadınların hangi işte , zayıf erkeklerin hangi işte kuvvetli olduklarına bakacağız (Platon,2000,s.127).”

Platon devam eden satırlarda ise:

“ Ama beki de bu dediklerimiz , geleneklere aykırı düşecek. İş uygulamaya gelince , herkese gülünç görünecek (Platon,2000,s.127).”

Platon’un bu satırları onun kadınlar konusunda çoğu filozofların aksine daha ılımlı bir bakış açısına sahip olduğunun kanıtı sayılabilir. Platon öğrencisi Aristoteles’le karşılaştırılmayacak kadar da kadınlara bakışının öğrencisinden katbekat ılımlı olduğu da ayandır. Kimi kadın hakları savunucularına göre Platon kadın hakları için son derece önemli şeyler söylemiş bir filozoftur. Onun söylediklerini ondan sonra da duymak ve görmek için felsefe tarihi bir hayli beklemiştir. Bu sorunların bazıları hatırlanacağı üzere ilk bölümlerde işlenmiştir. Ama kimi kadın hakları

savunucularının Platon için yaptığı yorumlara bir miktar abartı da teşkil etmiştir. Bunun en önemli nedeni onun Devlet’inde olduğu gibi Platon kadınlardan ziyade , devletin toplumun belli bir kısmını oluşturanlar için bir şeyler düşünmüş olmasıdır. Devleti’nin bir başka yerinde şöyle der “ kadınlar hiçbir işte erkek kadar olamaz(Platon, 2000,s.131).”

Alınan alıntılara bakacak olursak ilk başta Platon kısa bir kadının tanımını yapar. Onu erkekten aşağıda mı görülmesi gerektiği ya da ona eşit mi görülmesi gerektiği soruları üzerinde durur. Bunun nedeni eğer kadın ,erkeğe eşit değilse erkekle aynı işleri ve onun sahip olduğu konumlara ulaşması mümkün olmaz. Ancak kadın ,erkekle eşit olarak alınacak ise pekala erkeklerin yapıp ettikleri işleri onlarda yapabilir. Örneğin erkek nasıl ava gidiyorsa kadın da avlanabilir. Platon daha sonraki satırlarda da kadının tanımını konusunda bir karar verilmesi gerektiğini belirtir. Kadın evde durup sadece doğurganlık konusunda mı anılmalı yoksa başka özellikleri de var mı ? Platon ilerleyen satırlarda kadınlar ile ilgi yapmış olduğu sorulara cevap veriyor ve pekala kadın ve erkeğin her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz der. Bunu nasıl yapılacağı sorusuna da kadınların fiziki özelliklerine göre cevabını verir.

Platon son kısımda bu söylediklerinin ne derece aykırı olduğunu bildiği için bunun son derece komik karşılanacağını da tahmin eder. Bunu nedeni de geleneklerinde bunun bir öncesinin pek olmadığı konusuna dayandırır. Gülünç gelmesi kısmının biraz daha ön plana çıkartırsak , kadınların toplumda ve gelenekte ne derece sıkıntılı hallerle baş başa kaldıklarının ilanıdır. Bu durum yalnızca Antik Yunan’ın meselesi olmamakta birçok toplumun temel sorunsalıdır. Gelenekler ,kadınları erkeklerde olduğu gibi kahramanlıklardan ziyade cinsellik sembolü olma üzerinden okumuştur. Bu durum kadının kendi namusunu dahi taşıyamayan onu taşıyacak bir erkeğe bir dayanağa ihtiyaç duyan bir mahlukat haline getirmiştir.

“Demek ki , kadınların yaradılışı da erkeğin ki gibi devlet bekçiliğine elverişlidir. Yalnız bu yaradılış kadında zayıf , erkekte kuvvetlidir(Platon,2000,s.131).”

Platon bu kısımda kadınların bekçilik mesleği için gayet elverişli olduğunu söyleyerek kadınlar için bir alan açar. Bu durum Platon ‘un kadınlara bakış açısını anlamak için önemli emarelerden biridir. Platon’dan daha ileri tarihlere geçerse J.J. Rousseau da kadınların eğitimi konusunda kadın ve erkeklerin kendilerine özgü doğalarına göre eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu alıntıdan görüleceği gibi bir çok filozofun kadınlara bakış açısı Rousseau ile aslında paralellik gösterir. Bu bakış açısını biz bir çok filozofta görürken ancak birkaç filozofu istisna kabul ediyoruz. Platon bu istisnalardan biridir. Ancak Platon da dahi kadınlara bakış açısında çeşitli giderilemeyen , kalıcı pürüzler vardır.

“ Sophie’nin en iyi bildiği ve kendisine büyük bir özenle öğretilen şey kadınlara özgü işler hatta bu gün çok önem verilmeyen yani biçki ve dikiş işleridir (Rousseau,2009 ,s.697).”

Alıntıyı mütalaa edecek olursak Rousseau kadınların erklerden farklı doğaları olduğunu söyler .Böylelikle kadınların doğasının erkeklere göre daha bayağı işleri yapmak için uygun olurken erkeklerin doğası da daha üst düzey işlerle meşgul olmak durumundadır. Bu kısa alıntı da Rousseau kadınları , erkekler gibi görmediğini açıkça belirtir.

“ Kız çocuğu bebek , minyatür mutfak eşyaları gibi oyuncaklarla çok küçük yaşlardan başlayarak ev içi rollere ısındırılırken , erkek çocuğu saldırganlık simgelerini barındıran silah ,araba ,uçak gibi oyuncaklara yönlendirilmektedir (Tolan,1991,s.209).”

Kadınlar böylelikle daha çocukken , kadınlık vasfıyla alakalı özel olarak yetiştirilirler. Böylelikle ileride çocukluktan kadınlığa geçtiklerinde yaşadıkları sıkıntıları gariptemezler. Bunun nedeni çocukluktan beridir itaat, ev işeri ,nakış gibi uygulamalar onlara öğretilmiştir olmasındandır. Bu aldıkları eğitime hiçbir türlü yabancılık çekmezler. Çünkü bu eğilimin değişmesi için gerekli olan zihinsel gelişimi

tetikleyecek eğitimlerden mahrum bırakılmışlardır. Kadınların durumu bu haldeyken erkeklerin durumu ise tam tersi istikamette olmak üzere benzerdir. Onlar daha küçükken silah, güç, üst düzey eğitim, özgürlük, utanmama hali verilmiştir. Büyüyüp bir yetişkin oldukları zaman da onlar artık doğal olan iktidarlarını garipsemezler.

M. Wollstonecraft , kadınların doğal olarak duygusal ve entelektüel açıdan aşağı oldukları iddiasına şiddetle karşı çıkar. Wollstonecraft göre , kadınların entelektüel gelişiminin eksikliği kadınların doğasından kaynaklanan her hangi bir eksiklikten değil eğitim fırsatı açısından iki cinsiyet arasındaki farklardan kaynaklanmaktadır(Tannenbaum,2017,s.275).

M. Wollstonecraft göre kadınların entelektüel hayata girememesinin nedeni olarak görülebilecek biricik madde eğitimidir. Ona göre eşit eğitim hakkı kadınlar için de mümkün olsa kadınlar da pek tabii entelektüel hayatta kendilerine yer bulabilir. Ayrıca Wollstonecraftt erkeklerin kadınları giyimlerinden ,davranışlarından ötürü kınamalarını da son derece yersiz bulur. Ona göre kadınlara bu davranışları yaptıran yine bizzat erkeklerin eğitim konusundaki engellemeleridir.

“Nietzsche kadınlar için eşit eğitim sağlama ve haklarını genişletme konusunda 19. Yy daki çabalara karşı çıkar. Cinsiyet eşitliye inancın , köle ahlakına galip gelmesinin bir sonucu ve kadınları daha bağımsız kılmanın “ Avrupa’nın genel çirkinleşmesine dair en kötü gelişmelerden “ biri olduğunu iddia eder(New York, Vitange 1966).”

“Kadınların kötü etkilerinden , cehaletinden , batıl inancından ve annelerinin kızlarına aktarabilecekleri “kocakarı sırlarından” çekinmişlerdir. Ortaçağda şu gizemli “bedensel bilgilerin” sırrına ermiş güçlü ve tehlikeli kadın figürü olan cadıdan korkuyordu. Bunun üzerine eğitimli kesim , kilisenin şu çocuk işini ele almasında fayda olduğuna karar verdi. Papazların oğlanlarla , rahibelerin kızlarla ilgilendiği okullar böyle açıldı(Heritier,...,2020s.59).”

Ortaçağda kadınlar genel kadına bakış çizgisini teşkil eder. Ancak bu durum kadınların iyi eğitim alması ve erkeklerle aynı seviyeye ulaşması için değil , cadı korkusundan , efsanesinden dolayıdır. Bu korku yok etmek ve soruna bir çözüm üretmek için mecbur olarak kadınları da eğitime dahil etmek zorunda kaldılar. Ancak bu durum şüphesiz kadınların son derece yararına olmuştur.

Bize gelince , 1869’da kız sanat okulu, 1870’de kız öğretmen okulu , 1942’de ebelik okulu açıldı. Böylelikle kız çocuklarının ilk ve ortaokul eğitimi görmelerinin önü açıldı. Bu gelişmeler şu sonucu doğurur dönemin yöneticileri tarafından kadınlar için iki mesleğin uygun görüldüğünü ortaya çıkarır. Hemşirelik ve öğretmenlik.(Atatürk Yolu Dergisi ,2010,s.337). Kadınlar için belirli mesleklerin ön plana çıkarılması durumu kadın hakları savunucuları tarafından daha sonraları sert bir şekilde eleştirilecektir.

1.4. Feminizm

Feminizm hakkında diğer bölümlerde çeşitli bilgiler verilmiş olsa da , feminizmi ayrı bir başlıkta toplamanın çalışmanın ilerleyişi açısından daha iyi olacağı düşünüldüğünden bu bölümde ayrı bir başlık olarak incelenecektir. Ancak bu bölümde kadınların tarihteki hallerinden daha çok feminizm tarihine bakılacaktır. Feminizm de kadınların örgütlendiği bir kurul olarak zaten tarihte yerini almıştır. Bu bölümde bu feminist örgütlenişin nasıl olduğu , hangi aşamalardan geçti , ülkelerin , aydınların bu gelişmeye takındıkları tavrın nasıl olduğuna bakılacaktır. ilk önce feminizmin tanımından başlarsak :

“Feminizm: Toplumda kadın haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı , kadın hareketi (TDK).”

“Kadınların kurtuluşunu ,çeşitli baskıcı yapılar karşısında özgürleşimini amaçlayan hareket , ideoloji veya politik yaklaşım(Cevizci,2017,s.179).”

Feminist ise

“ Feminist : Feminizm yanlısı kimse veya görüş(TDK).”

Feminizm ayrı başlık altına alınsa da aslında feminizm ne feministlik tarihten büsbütün koparamayacağımız tamamen ayrı düşüneceğimiz oluşumlardır. Ancak kadının tarihi temalı bölümlerde kadının tarihine yönelik ayrıntılı okumalara girildiği için bu kısımda değinilmeyecektir. Bu bölümde kadın haklarının örgütlenişi olan feminizmin yapısı ele alınacaktır. Feminizm sözcüğü ilk kez Fransa’da 1837 yılında kullanılmıştır. 1890’lı yıllarda o zamana kadar kullanılan kadıncılık (womanism) teriminin yerine daha sonraları İngilizceye çevrilmiştir(Kayhan,1999,s.9). Anlaşılacağı üzere kadın haklarının gelişimi son derece geç kalınmış bir gelişimdir. Bu tarihler kadın haklarının doğal olarak örgütlenişinin de ne derece geç bir tarihe sarktığını işaret eder bize. Feminist hareketinin bireysel olarak başlangıcı Fransız Devrimi’ne kadar götürülmektedir. Kadın hakları için mücadele veren bazı kadınların varlığı da bilinmektedir fakat örgütsel bir birikim olmadığından sesleri yeterince duyulmamıştır(Çelik ,2017,s.40). Örgütlenme birkaç açıdan önem arz eder. Bir direniş ya da bir söylem sistemli yahut düzenli bir şekilde işleme koyulmazsa pek ciddiye alınması beklenemez . Bir direnişin yahut söylemin bir güce, bir dirence karşı oluştuğu için o direnci ne kadar zorladığıyla başarısı ölçülmesi olasıdır.

Watkins’ in feminizm tanımı : “ Kadınların birer insan olarak tüm haklarını talep etmesidir(Watkins ... , 1996,s.5).”

Bir diğer tanıma göre :

“Feminizm: Cinslerin (kadın ve erkeğin) eşitliği kuramına dayanan kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır (Arat ,2017,s.29).”

Bu tanım özellikle feminizmin siyasal bir yansıması üzerinde özellikle durur .Bunun böyle olması son derece normaldir. Feminist hareket siyasal bir dertte taşır ve

taşımakta zorundadır .Aksi taktirde kendini inkar etmiş olur. Bir başka tanıma geçerse:

“Feminizm, kadınların toplum içinde yer ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğreti ve bu amaçla gerçekleştirilen eylemler dizisi(Arat,2017,s.21).”

Feministler, alıntılarda da belirtilen insan vurgusunu sık sık yaparlar. Bunu nedenini son derece basit bir şekilde ifade etmek gerekirse nasıl erkekler insan ise,- doğal olarak -kadınlar da insanıdır vurgusudur. Bu durumun özellikle feminizm en önemli ismi Mary Wollstonecraft “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” adlı eserinde bazı bölümlerin birincil başlığı bazı bölümlerin de alt başlığı olarak vurgular. Ancak burada asıl anlatılmak istenen konu ,meram nasıl erkekler bir çok haktan yararlanıyorsa , nasıl erkekler önemli yerlere geliyor , iyi eğitim alıyorsa kadınlar da insan kavramının doğal bir üyesi olduğu için bu haklardan yararlanmalıdır konusudur .

“Eğer kadın yaşlıysa , fakirse , onu koruyacak bir kocası veya oğulları yoksa dışlanıyor(Heritier,..., 2020,s.17).” Kadın tarihin hemen hemen tüm zaman dilimlerinde bir dayanağa bir tutamaca bir erkeğe bir güce ihtiyaç duymuş ve duyurulmuştur. Kadın yaşlandığında veya doğal bir durum olan doğurganlığını yaşlanmayla beraber yitirdiğinde ya da kadının doğurganlığında bir problem olduğunda yani çocuk doğurmadığında oldukça kesin bir şekilde dışlanmıştır. Keza kadının kocası öldüğünde de eğer onu koruyacak bir erkek ya da bir irade yok ise kadın son derece zor durumlara düşmüştür. Bunun içindir ki hep bir dayanağa muhtaç bırakılmıştır. Çünkü kendisine erkeğin ki gibi bir yatırım yapılmamış aksine kısıtlanmış , muhtaç hale getirilmiştir.

Kadın hakları savunucularının örnek vermeyi sevdiği ancak bu örneği verirken çoğu zaman bunun belki de ender, istisna örnek olduğunu unuttukları Amazon kadınları. Buradaki kadınlar (rivayete göre) adeta erkeği taklit eder niteliktedir. Amazonla alakalı Antik Yunan kaynaklı görüşe göre“ Amazon kadınları göğsü kesip atma

operasyonuyla ,dişiliklerinin simgesi olan göğüslerinden bile vazgeçebiliyorlar(Heritier,...., 2020,s.26).” Bunu yapmalarının nedeni olarak da erkekler gibi ok atmak olduğu iddia edilir. Bu iddiaya dayanak gösterilen desteklerden biri de ” Amazon” kelimesinin “göğüssüz “demek olduğudur. Ancak itiraf etmek gerekirse Amazon kadınları hakkında olan bilgiler son derece kısıtlı olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Sonuç olarak rivayet doğru kabul edildiğinde dahi kadınların durumunun diğer medeniyetlerden , kültürlerden , topluluklardan görece farklı olduğu görünse de ancak bu durumun genel yargıda bir anlam ifade edecek nitelikte olduğu söylemek hata olur.

“Feminizm terimini , bilindiği gibi ilk kez Fransız yazar Aleksander Dumas (oğul) 1872’ de o sıralarda doğmakta olan bir kadın hakları akımını betimlemek için kullanmıştır(Arat, 2017,s.36) .” Bu terim daha sonları da benimsenmiş ve kadın hakları savunucuları tarafından kullanılmıştır.

“Kadınların örgütlü olmadan ama büyük kitleler halinde bir halk hareketine katılmaları ve hakları için ilk kez bilinçli olarak savaşıma girmeleri , 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşti. Fransız Devrimi 17. Yy liberal düşüncesinin kazanımları üzerinde temellenen özgürlük , eşitlik ve kardeşlik kavramlarını iyice ön plana çıkardı(Arat, 2017,s.39).” Buradan kadınların Fransız Devrimi ile istediği hakları elde ettiği yahut erkeklerle arasında bir eşitlik sağlandığı düşünülmemelidir. Buradan çıkacak sonuç kadınların belirli seviyede de olsa özgürlük, kardeşlik ,eşitliğin sağladığı doğal konfordan yararlanmalarıdır. Ancak bu yararlanma asla erkeklerin seviyesinde olmamıştır. Sadece özgürlük gibi kavramların ışında belirli hareketlenmeler mevcuttur. Bu sonuç kadınların temsil hakkı, oy hakkı gibi önem arz edilen kazanımların verilmiş tarihinden de anlaşılmaktadır.

“Rus kadınları kasım 1917’ de kabul edilen Sovyet Anayasası ile tüm toplumsal ve ekonomik etkinlik alanlarında tam bir eşitlik elde ediyorlardı(Arat , 2017,s.44).” Almanya kadın hakları için ilk kez 1790 senesinde üniversiteli bir erkek öğrenci tarafından bir bildiri yayınlanmasıyla bu uğurda bir gelişim sağlanır(Arat , 2017,s.43).İngilizlere gelecek olursak İngilizler kadının sınırsız oy kullanma hakkını

1928' de verdiler(Arat , 2017,s.43). ABD' de ise kadın hakları savaşınınin köleliğe karşı savaşımıla iç içe geçtiği ,birleştiği bilinmektedir(Arat, 2017,s.45). Son örnekten yola çıkarsak ABD'de olduğu gibi kadın hakları savunucularının, feministlerin yaptıkları mücadele sadece kadın hakları savunucularının mücadelesi değil beraber olarak bir köleliğe karşı olma ,cinsel tercihte özgürlük ,insan hakları mücadelesi de olmuştur. Bunun böyle olmasında gayet tabiidir. Benzer mağduriyetleri yaşıyan kesimlerin birlikte hareket etmesi ve birbirlerine dinamo etkisi yaratma istekleri gayet anlaşılır hareketler olarak görülebilir.

Kadın hakları konusunda yaşanan gelişmelerin çok eski tarihlere dayanmadığı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bazı ülkeler kadın hakları konusunda daha öncelik aldıkları da olmuştur.

“Kadın hakları için genel oy hakkı , Finlandiya'da 1906 da , Norveç'te 1913'te , Danimarka ve İzlanda 1915 , İsveç'te 1919-21'de kabul ediliyor(Arat , 2017,s.45).”

Feminizmin türlerine bakılacak olunursa Feminizm : Liberal feministler(eşitlikçi) ,sosyalist feministler , radikal feministler , (Türkiye'de olmak üzere) İslamcı feministlerden oluşur(Arat , 2017,s.21). Dünyadan farklı olarak bizim ülkemize özel bir feminist türü olan İslamcı feministleri saymazsak, dünyayla paralel bir şekilde feminist hareketler ülkemizde de görülür. Yazılan üç feminist hareketle alakalı bilgi vermeden önce en çok tercih edilen hangisidir sorusuna cevap ise liberal feministlerdir. Bahsedilen feminist hareketler birbirleriyle ortaklıkları tartışılır düzeyde farklı olsa da netice de kadın meselesini konu almalarıyla birleşirler. Üçünde de kadın hakları , kadın , ön plandadır. Fakat konuyu ele alış biçimleri ,konuyu okuyuş biçimleri oldukça farklılıklar arz eder.

Liberal feminizm: Liberal feminizm en çok feministlerin taraftar olduğu akımdır. Diğer feminist akımlardan bu yönüyle ayrılır. Liberal feministlerin ana amacı eşitlikdir. Kadın ve erkeğin eşitliğini tahayyül ederler. Liberal feminizm, liberal siyasal düşünceden erkek ve kadınların farklı olmadığı görüşünü ödev alır(Ecevit , 2011,s.19-

20). Liberal feministlerin diğer feministlerden daha çok taraftar toplaması ,daha çok ilgi toplamasının nedenlerinden belki birincil önemde olanı ise liberal feministlerin diğer feministlere göre oldukça ılımlı olmasıdır. Bu durum liberal feministlere hem fazlaca taraftar kazandırmış hem de liberal feministlerin isteklerine karşı oluşacak her hangi bir olumsuz ön yargının da bir nevi önüne geçmiş , yolunu tıkamıştır. Bu durum zannedilenden çok daha önemlidir. Her hangi bir radikalleşmenin radikal tepki olarak geri dönüşü olmaması kaçınılmazdır(radikal feministlerde görünmektedir). Liberal feministlerin odaklandıkları nokta , erkeğin düşürmek , erkeği haklarından onları vazgeçirmekten ziyade erkekle, kadın arasında bir eşitlik olmasını sağlamaktır. Böylelikle kadınlar ,nasıl erkekler yönetici , siyasetçi , hekim olabiliyorlarsa , bilimle, felsefeyle , ticaretle nasıl ilgilenebiliyorlarsa kadınların da aynı şekilde sayılan tüm bu alanlarla ilgileneceklerdir.

Liberal feministlere karşı yapılan bazı eleştiriler de mevcuttur. Onlardan bazılarını söylemek gerekirse :İlki cinsiyetsiz bir hümanizm yaratmakla suçlanırlar. İkinci eleştiriye gelecek olursak yasaların ,eşitliği sağlayamayacağı yönündedir.Genel olarak liberal feministlere yapılan eleştirel bunlardır. İlk eleştiriye bakacak olursak eleştiride ifade edilen cinsiyet önemsizleştiriliyor eleştirisi hatalı bir okuma olacaktır. Bunun nedeni cinsiyet önemsizleştiriliyor dan ziyade cinsiyetler eşitleniyor çıkarımı daha doğru bir ifadedir. Bir şeyin eşitlenmesi ile önemsizleştirilmesi son derece farklı şeylerdir. İkinci eleştiri ise daha çok adalet kavramıyla alakalıdır.

Radikal feminizm nedir sorusuna yanıt verecek olursak da radikal feministler daha çok eşitlik isteklerinin karşılanmaması sonucu daha sonra isteklerinde radikalleşen feministler topluluğu diyebiliriz. Bu akımı tetikleyen bazı olaylarda mevcuttur. ABD de özgürlük için mücadele eden siyahilerin eşitlikçi isteklerinden vazgeçip daha sonra daha ayrılıkçı istekleri de radikal feminist akımı tetikleyen unsurlardan biri olduğu düşünülüyor. Eşitlik adına istenilen hakların arzu edildiği gibi talep görmediğini düşünen kimi kadınlar da bu protesto ortamdan yararlanıp erkeklere karşı protesto gösterileri düzenlemişlerdir. Radikal feminizm , liberal feministlerden farklı olarak tamamen cinsiyetçi bir bakış açısına sahiptir .Ana görüşleri toplumsal iktidar ataerkil politikalar üzerine kurulmuş olmasıdır . Bu tarz iddialar feminist hemen hemen tüm

akımlarda görülmektedir. Radikal feministler ayrıca toplumsal iktidarın ve egemenlik durumunun gündelik yaşamda kurulduğu tezini ortaya atarak bu konunun altını çizmiştir (Binark, 1992,s.65).

Radikal feministlerin istekleri istenilen hakların radikal bir takınmasından da anlaşılabilir. Radikal feminist akımın savunucuları diğer feminist akım savunucuları gibi onlarda kadının baskılanışından ,ikinci plana atılışından ,hor görülüşünden oldukça rahatsızdır. Bunun için feminist akım savunucuların kimi istekleri mevcuttur. Bu istekler diğer feminist akımlarda daha makul isteklerken radikal feminizme geldiğimizde bu istekler radikalleşir, bu radikal feministlerin en belirgin özelliğidir. Radikal feminist akımın bir diğer belirgin özelliği ise kadın- erkek eşitsizliği konusundadır. Radikal feministler kadın –erkek eşitsizliği konusunda ortaya çıkan bir tarafın ağır basması halinin temellerine indiklerinde bunun nedenini aile kurumu olarak görürler. Onlara göre aile kurumu eşitsizliği en önemli dayanak noktalarının başında gelir. Bunun nedeni ise ataerkil bir düzen eleştirisidir. Ataerkilliğin ne zaman başladığı konusunda kimi görüşler vardır. Bu konuda radikal feministler tam bir görüş birliği sağlandığı söylenemez. Bu görüşlere örnek vermek gerekirse bazıları ataerkilliğin erkeklerin avcılıkla uğraşmasından kaynaklı olduğunu düşünürken bazıları ise kadınların fiziksel özelliklerinden kaynaklı olduğunu iddia ediyorlar bazı radikal feministler ise kaynak olarak kültür, dil ve dindeki erkeğin egemenliğine yoruyorlar.

Bazı radikal feministler kadın – erkek eşitsizliğinin temelini farklı şeylerde aradığı da olmuştur. Örneğin aşka indirgeyenlerin yanında, kadının sürekli evde kalmasını ve evde kalarak sosyal ortam, siyasal ortam ve bilgi ortamından uzak kalması olarak indirgeyenler de vardır. Radikal feministler tek bir cümlede özetleyecek olursak ataerkilliği sona ermesini diğer feminist akımlardan ziyade daha sert ve radikal bir biçimde savunarak cinsiyetçiliği ön plana iterler.

Sosyalist feminizmi ele alırken onu bir başka düşüncenin içinde ele almak gerekir. Sosyalist feminizmi ele alırken onu ancak Marksist bir düşüncenin içinde filizlenen bir düşünce olarak ele alabiliriz. Bu yönüyle sosyalist feminizm, radikal ve liberal

feminizm akımlarından ayrılır. Ancak kadının mağduriyetini giderilmesi açısından akımın söylediklerine bakılacak olunursa bu yönden tüm feminist akımları büyük bir başlıkta toplayabiliriz. Ancak sosyalist feminizmi sadece Marksist bir açıdan bakmak da pek doğru olacağı söylenemez.

“Gerçekte çağdaş ‘Marksist feminizmin artık katışıksız bir Marksizm’den çok, (temelde) radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir Marksizmi temsil ettiğine işaret etmek için ‘sosyalist feminizm’ diye adlandırılması daha uygun olur(Donovan , 1997,s.130).”

Sosyalist feminizm 19.yy sonları ve 20.yy’ın başlarında etkili olmuş bir feminist akımdır. Bu feminist akımında bahsedildiği gibi Marksist öğretinin ağırlığı oldukça fazladır. Fazla olmasına rağmen sosyalist feministler Marksistlerin içinde olmasından ziyade ayrı bir çerçevede de değerlendirilir. Marksist çerçevede değerlendirilmesinin nedeni ise sosyalist feministlerin Marksistlerin kullandıkları terimleri benimsemiş olmalarıdır. Örneğin Engels ,ilkel komünist toplumlarda Anaerkilliğin daha sonları ataerkilliğe nasıl dönüştüğünü açıklamaya çalışır. Konuyu özel mülkiyete getirerek ,özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla özel mülkiyetin her şeyi bir ticaret ürünü görmesinin neticesinde kadınların da birer meta olarak alınıp satılmaya başlanmasına yol açtığını iddia eder. Erkeklerde iktidarı ekonomik , siyasal , kültürel yönden ele geçirince kadınlar ikinci plana itilmiştir. Ailede erkek egemen tek eşli bir kurum olarak kurumlaşmış ve erkeğin mirasını yasal varislerine aktarması sağlanmıştır. (Engels,1998)

Feminizm: Radikal feministler , liberal feministler , sosyalist feministler başlığı altında ele alınmıştır. Feminizm için sayılan bu alt başlıklar feminizm denince kullanılan evrensel başlıklardır. Bu başlıklar arasında ülkemizde var olduğu iddia edilen İslamcı feministler vardır. İslamcı feministler feminizm akımının herhangi bir alt başlık akımının içinde yer verilmezler. Bunun nedeni İslamcı feministlerin feminizmden ziyade dini bir görüşün boyunduruğu altında kalıp ve bununla birlikte evrensel feminist ilkelere zıt düşmeleridir.

Feminizm denilince bu kavramın büyük kümede bütün feministleri kapsadığı aşıkardır. Ancak görüldüğü üzere feminist akımlar arasında ciddi farklılıklar da mevcuttur. Bu nedenle feminist akımların alt başlığıyla ifade edilmesi daha doğru olacaktır.

Türkiye’de feminist hareketin kurumsallaşması ,sistemleşmesi açısından en verimli diyebileceğimiz yıllar 90’lı yıllar olmuştur. Neden 90’lı yıllar işaret edilir çünkü Türk medeni kanununda kadınlardan yana yapılması gereken değişiklikler bu yıllarda planlanmıştır(Arat,2017,s.12). Daha sonraları artarak kimi eksik yerler onarılarak devam etmiştir. Ancak kadınlar konusundaki temel adımlar genç cumhuriyetle atılmıştır. Toplumdaki cinsiyetçi bakış açısına eşitsizliğe en köktenci karşı çıkış , Atatürk’ün önderliğinde cumhuriyetle yapılmıştır. En temel örnekler olarak yurttaşlık yasasının kabul edilmesi , kadınlara seçme seçilme hakkının verilmesi ilk akla gelenler olarak sayılabilir(Arat, 2017,s.85). Türkiye’deki feminist hareketlerin algılanış ve algılatış biçimleri konusuna gelince bu konu radikal feministlere doğrudan bağlantılıdır.

“Radikal feminizme gelince bu akımın yandaşları , şu anda ülke gerçeklerine uymayan aşırı istemleriyle Türkiye’de henüz başlangıç aşamasında olan feminist harekete ağır eleştiriler yöneltilmesine , feminizme ilişkin yanlış imaj ve ön yargıların yerleşmesine neden olmaktadır. Örneğin cinsel özgürlük sorunu(Arat,2017,s.23).”

Radikal feministlerin her ne kadar kadın hakları savunucuları arasında isteklerini en yüksek sesle dile getireni olsalar da bazı yersiz söylemleri feminist harekete ağır eleştirilerin gelmesine ve feminist harekette onulmaz yaraların açılmasına da sebep olmuştur. Bunu bazen zamansız aşırı istekleriyle bazen ise eleştirdikleri şeye dönüşerek sağlamışlardır. Bu nedenle kadın haklarına geniş bir pencereden bakıldığında radikal feministlerin yararları ve zararları denkleminde hangi tarafın daha ağır bastığı halen bir tartışma konusudur.

1.5. Felsefe:

“İşte böyle sessiz düşünüp dururken ve bu hüznü yakınmalarımı kaleme almaya karar vermişken, muhteşem görünümlü bir kadın başımda dikiliverdi(Boethius, 2014,s.45).”

Bu alıntıda Boethius’u hapisane hücrelerindeyken felsefe (kadın) ziyarete gelir. Boethius , felsefeyi kadına benzetmiştir. Bu kısım sonraları oldukça dikkat çekmiştir.

“Kadın gittikçe yaklaştı ve yatağımın ayak ucuna oturdu. Kederden mahzunlaşan ve yas içinde yere eğilen yüzümüze bakıp zihnimde yaşadığım fırtınaya şu dizelerle hayıflandı : Yazık kopkoyu derinlere batıp , nasıl donuklaşmış , canlı ışığından yoksun kalmış bu zihin böyle(Boethius,2014,s.47-9).”

Felsefe , Boethius ile sohbet etmeye başlar. (kadın) Felsefe , Boethius’a bazı yakınmalarda bulunur. Onu zihnini karanlıkta bırakmakla suçlar.

“ Gözümü hiç kırpmadan ona bakınca , gençlik yıllarımdan beri evinde yetiştiğim dadım felsefeyi en nihayet tanıdım(Boethius, 2014,s.53).”

İlk başta felsefenin kim olduğunu tanıyamaz. Ancak zaman geçtikçe felsefenin aslında dadısı olduğunu idrak eder. Burada daha farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Artık felsefe , dadı figüründen de anlaşılacağı üzere bir yol gösterici , bilge , bir eğitici konumuna gelmiştir. Boethius felsefeyi bir kadına benzetmesi belki kadın figüründen çok bir eğitici figürünün ön planda olduğu bir benzetme olsa da yine de felsefenin bir kadına benzetilmesine oldukça dikkat çekicidir. Kadınların düşünce konusunda imtihanı hayli zor olmuştur. Filozofların büyük bir çoğunluğu ağız birliği etmişçesine kadınlara pek eşit gözle bakmamışlardır. Ancak kadınlara daha farklı gözle modern veya ilkçağ filozofları da vardır. Örneğin “Pythagoras kurduğu cemaatte erkekler ve kadınlar eşit kabul edilirdi; mülkiyet ortaktı ve ortak bir yaşam tarzı vardı(Russell ,2017,s.80).”

Bir cinsiyet olarak kadınlar , dindarlığa doğal olarak daha yakındır der Pythagoras (Russell,2017,s.57).Buradan kadınlara farklı bir bakış izlenimi de mevcuttur . Muhtemelen kadınların duygusal özelliğine vurgu yapılmaktadır. Kadınların duygusal oluşu , duygusal özelliklerinin yoğun oluşu hemen hemen bir çok filozof , medeniyette dile getirilmiş bir yargıdır. Bu nedenle bu noktada kadınların duygusal oluşuna ve bu duygusallığın belki de doğal getirisi olan bağlılığa bir atıf yapılmaktadır. Bir başka filozofa geçecek olursak :

“ Sofist , Antiphon Yunan da insanların eşit olduğunu ilk söyleyen ilk düşünürdür. Buna gerekçe olarak da “Hepimiz ağzımızla , burnumuzla soluyoruz ve ellerimiz yiyoruz “ der(Arslan, 2018,s.58).”

Sofist Antiphon , insanların eşit olduğunu söylemiştir. Buna gerekçe olarak verdiği pratik örnekte bunu son derece açık bir şekilde anlatmıştır. İnsanların aynı işleri yaptıklarından dolayı aynı yani eşit olması gerektiği söylemiştir. Bunun içinde soluk alıp verme örneğini kullanmıştır. Burada kastedilen bir diğer nokta da büyük farkların ancak eşitliği bozacağı ancak küçük farkların eşitliğe bir hanel getirmeyeceğidir.

Demokritos'a geçecek olursak o kadına bakışı genel anlamda filozofların bakışından farksız değildir. “kadın kötü düşüncelere erkekten daha yatkındır(Demokritos, 2020 ,s.91).” Demokritos bu alıntıda kadını ,erkekten aşağı görmesinin nedenlerinden birini de açıklar. Bu neden , kadının kötülüğe daha yakın olmasıdır. Ancak bunun nedeni pek açıklamaz ve neden kadının daha yakinken erkeğin daha uzak gördüğünü ayrıca belirtmez. Aynı zamanda erkeği kötülükten uzak tutan şey nedir bir nevi erkeği de iyiliğe yakın eden şey.

“ Bir kadın tarafından yöneltmek bir erkeğin gurunu en çok kıran şey dir (L. ,Demokritos, 2020,s.100).” Bu alıntıda da Demokritos'un kadınlar konusundaki görüşlerini net bir biçimde görüyoruz. Alıntıda belirtildiği gibi Demokritos kadınları erkeğin seviyesinde asla görmez. O yöneticinin sahip olması gereken unsurların kadında bulunmadığını söyler. Buradan ayrıca Demokritos'un kadını devlet

yönetiminde görmek istemediğini de anlıyoruz. Demokritos'a göre siyaset erkekler içindir , kadınların ise siyasetle her hangi bir ilgisi yoktur. Diogenes'nin kadınlar konusunda fikirleri ise oldukça serttir. Kimi yerlerde geneli aşan sertlikleri de mevcuttur:

“Nehrin bir kadını götürdüğünü görünce , “kötü kötüyü götürsün bakalım! “ dedi.(A. ,Diogenes, 2021 ,s.120)”

Platon kadınlar konusunda olumlu denebilecek sözler söyleyen ender filozoflardandır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi bir çok filozof, kadınlar konusunda kadınların duygusal varlıklar olduklarını, akli melekelerinin yetersiz olduklarını , değil erkekle bir köleyle bir tutulması gerektiği minvalinde açıklamalara girişmişlerdir. Platon'un ise kadınlar konusunda diğer filozoflara göre daha ılımlı görüşleri olduğu bilinmektedir.

“Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkekler gibi kollayacaklar mı , avlanacak mı , her işi ortaklaşa yapacak mı , yoksa yalnız eve mi bakacak ? çocuk yapıp büyütmeden başka bir işe yaramazlarmış gibi ,yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da , sürüyü kollamak yalnız erkeklere mi düşecek (Platon,2000,s.127) ?”

Platon alıntının devamında :

“Her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz . Ama kadınların hangi işte , zayıf erkeklerin hangi işte kuvvetli olduklarına bakacağız (Platon,2000,s.127).”

Platon ünlü eseri “Devlet'te” , kadınlar konusundaki görüşlerini ifade eder. Alıntıda da görüldüğü gibi Platon kadınların da erkeklere yardım etmesi gerektiğini her işi artık beraber yapması gerektiğini belirtir. Devam ederek kadınların aslında çocuk yapıp büyütmeden, ev işleriyle uğraşmaktan, kocalarıyla ilgilenmekten başka çok daha önemli işleri yapabileceğini ifade eder. Ancak kadınların hangi işlerde zayıf olduğuna da ayrıca bakılacağını belirtir. Ancak bu durum Platon'u bazı kadın hakları

savunucularının dile getirdiği gibi kadınları her anlamda eşit gördüğü anlamını taşımaz. Platon birçok filozoftan kadınlar konusundaki görüşleri daha ılımlıdır. Platon'un kadınlar konusundaki görüşlerinin daha ılımlı olmasının nedeni çok büyük oranda kadınların toplumun yarısını oluşturması ve kadınların tabiri caizse ekilmemiş bir tarla olmasıdır. Platon da böylelikle kadınları da topluma katarak toplumun diğer yarısından yararlanmıştır. O sadece kadınlara değer verdiği için değil bir yandan da toplumun atıl kalan kısmından yaralanmak için kadınlar konusunda ılımlı davranmıştır denilebilir.

“ kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz(Platon, 2000,s.131).” Devletinde geçen bu söz Platonun tek , tek kadınlara bakması açısından önemlidir. Ancak Platonun tekil olarak kadına baktığı zamanda dahi birçok filozoftan kadınlar konusunda ılımlı görüşleri olması yönünden ayrılır. Örneğin öğrencisi Aristoteles ile Platon'u kadınlara bakış açısı karşılaştırıldığında Aristoteles'e göre karşılaştırılmayacak kadar ılımlı kalır.

“ Demek ki devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için , erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinsten de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki ,kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz(Platon, 2000,s.131).”

Bu kısımda ilk kısımda da bahsedildiği gibi Platon kadınlar konusunda , diğer filozoflardan ılımlı manada düşünceleriyle ayrılır. Bu düşünceleri alıntının ilk kısmında görüyoruz. İlk kısımda kadın , kadın olduğu için erkeğin de erkek olduğu için yani cinslerden ötürü her hangi bir işi iyi yapması söz konusu olmaz. Bunu mana olarak şöylede çevirebiliriz :Erkek ,erkek olduğu için kadından üstün olamaz. Erkek bu durumda yani cinsinden dolayı üstünlük sağlayamaz. Ancak alıntının son kısmında ise Platon'un kadınlara , kadın olduğu içinden ziyade toplumun diğer yarısı olduğu için önemseyişini belirttiği iddiası kendine yer bulur. Son kısımda şöyle der “kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz” yani kadın hiçbir işte bir erkeğin yapıp ettiklerini , onun başardıklarını yapamaz. Bu kısımdan çıkan bir başka anlam da tam randımanla çalışan bir kadın ve bir erkeğin seviyeleri eşit olamaz çünkü” kadın hiçbir işte bir erkek kadar

olamaz.” Bu kısa alıntı Platon’un kadınlara nasıl baktığını kısa bir özeti olarak alınabilir. Lakin Platon alıntının son kısmındaki görüşleriyle bile bir çok filozoftan başta Aristoteles’ten çok daha ılımlıdır. Bu yadsınamaz.

İlk olarak Aristoteles’in ,Platon’un kadına bakışı konusundaki gibi kadınlar konusunda ılımlı görüşler beslediğinden söz edilmez. Platon da gördüğümüz ılımlı düşünceler yerine daha olumsuz ve Aristoteles felsefesine biraz da tezat oluşturarak biçimde radikaldir.

Muhakeme yeteneklerindeki doğal üstünlükten dolayı erkekler emretmeye, kadınlar ise itaat etmeye uygundurlar. Lakin kadınlar kesinlikle köle gibi görülmemelidir. Onlar doğaları gereği erkeklerin kullanımı için yaratılmış araçlar değildirler. Ancak kadınlar erkekleri tamamlayıcı unsurdurlar. Kocalar eşlerini siyasal olarak yönetmelidir yani onları , akılla yönetmeli , despotik olarak değil(Tannenbaum, 2017,s.66).

Aristoteles kadınlar konusunda ilk kısımda da belirtildiği gibi Platon gibi ılımlı görüşlere sahip değildir. Kadınları her ne kadar köle olarak görmese de aslında Aristoteles’in kadın tarifine bakıldığında köle tarifine bakıldığında ,kadın ve köle arasında pek anlamlı bir farkın ya da bir nüansın olmadığı görülecektir. Böyle düşünülmesini nedeni Aristoteles , kadını itaat eden bir varlık olarak görür. Kölelerde böyledir. Erkekle karşılaştırıldığında ise kadın ile erkek arasındaki fark derinliği oldukça fazladır. Aristoteles kadını ,erkeğe itaat eden bir varlık olarak görmesinin ana nedenlerinden biri de kadının insanın en üstün özelliği olan akli anlamda erkeğinki kadar yeterli bulmamasıdır. Bu durum kadını erkeğin arkasına itmiştir . Bir başka ifadeyle kadını erkeğin hayli uzağına iterken , köleliğe de bir hayli yaklaştırır. Köleliğin , kadın olmaktan , kadınlığın köle olmaktan pek bir farkı kalmaz. O ,kadınları bir tamamlayıcı unsur olarak sunsa da bu tamamlayıcılık muhtemelen çocuk doğurma ve hizmet yönündendir.

Stoacılar insanları bilge –cahil diye ayırırlardı ancak insanların arasında olan kadın – erkek, özgür- köle , zengin –fakir gibi çeşitlenebilecek ayrımlara girişmezlerdi(Arslan , 2018,s.418). Tabii sadece bu çalışmanın konusu olan kadın hakları konusunda değil bir çok alanda ayrımlara karşı stoacı felsefenin bir tutumu vardır. Örneğin :

Zenon İncelemeler 'inde çocukların eğitimi ile ilgili :

“Ayrırma daha fazla gözdele ve gözde olmayanlar diye , erkeklerden ziyade kızlar diye , gözde ya da değil ,erkek ya da kız , ne fark eder , hepsi aynı der (Empiricus , 2019 ,s.203)”

Rousseau , önemli yönetim işlerinin , önemli görevlerin ancak özellikle yönetsel işlerin erkekler tarafından yönetmesi konusunda bir çok filozofla fikir birliği içindedir(Tannenbaum,2017,s.255-7). Rousseau , kadına bakış konusunda kendinden önceki filozofların düşüncelerine pek kayda değer bir ekleme yapmadan alıp kendi düşüncelerine eklemiştir. O kadınlar konusunda mevcut görüşleri benimsemiş ve bu durum Toplum Sözleşmesi'ne de sirayet etmiştir. O kadınlar konusundaki fikirler eserlerindeki kimi yerlerde gelgitler içerse de ancak genel olarak onun kadınlar konusundaki düşünceleri üzerine söylenecek şey kadınları , erkeklerle aynı seviyede görmediği ve bu eşitsizliğin önemli mevkiler , görevler , yönetsel alanlar geldiğinde daha da şiddetlendiğidir (ilerleyen bölümlerde Rousseau ile ilgili daha detaylı bahsedilecektir).

Locke'un kadınlar konusundaki bakışı da genel kadına bakış çizgisini takip etmiştir. Kadınlar ona göre, evliliğe rıza gösterdiklerinde aslında sadece evliliğe rıza göstermezler aslında bir başka durum olarak yönetime rıza gösterme hakkını da kaybederler. Böylelikle o kadınları ,erkeklerle eşit görmez onları çocuklar, emekçilerde olduğu gibi yurttaşlıktan men eder, onları yurttaşlığın doğal bir üyesi olarak resmetmez(Tannenbaum,2017,s.235).

Hobbes da kadınlar konusunda genel görüşe tabidir. Ailenin reisi baba olarak belirler ve baba figürüne itaat edilecek varlık adeta devlet rozetini ekler. Böylelikle baba itaat

edilen , anne ve çocuklar da baba figürüne itaat edenlerdir(Tannenbaum,2017,s.215). Burada dikkatli bakıldığında bir devlet- halk birlikteliği de görürüz. Devleti baba figürü karşılarken , halkı ise anne ve çocuklar karşılar.

Machiavelli , Prens adlı eserindeki bu alıntı onun kadına nasıl baktığı konusunda bir kesit olarak başvurulabilir :

“Atılgan olmak sakıngan olmaktan daha iyidir çünkü talih dışıdır; ve ona egemen olmak için sert davranmak ve dövme gerekir. Soğuk hesapçılardan çok böyle davrananlara kendini daha bir gönüllü teslim eder; yine bunun içindir ki dışı tabiatından ötürü talih gençlerin dostudur çünkü onlar daha az sakıngan, daha serttirler ve daha büyük bir cesaretle ona hükmederler(Machiavelli,1994,s.138).”

Machiavelli , kadınları talihe benzetir ve talihe egemen olmak içinde sert olmak gerektiğini düşünür. Kadına bakış açısı yine geneli aşmamıştır. Luther ve Calvin’e gelirse. Diğer filozofları işlerken belirtildiği gibi geneli aşmamışlardır. Kilise ve yönetim bakış açısının oluşturduğu kadının tanımı konusundaki belirsizliği onlar da değiştirmemiş ve kadının yetersizliğine dair yaygın görüşü benimsemişlerdir(Tannenbaum,2017,s.170). Ancak bu konudaki görüşleri bakımından bazı detay farklılıkları vardır iki filozofun örneğin “Calvin’in aile içi dindarlığı Luther’inkinden daha serttir ve ataerkil bir çizgiye sahiptir(Tannenbaum,2017,s.170).”

Augustinus’a gelince onun kadınlar konusundaki düşünceleri bazı karşıtlıklar, tezatlıklar içerir. Bir yandan , erdemli kadınları Tanrı Devleti’nin eşit üyeleri olarak görürken bir yandan da kadınları ilk günahın sebebi olarak görür. (Tannenbaum, 2017,s.106) Augustinus’dan bahsederken doğal olarak bir nevi dinden de bahsedilmiş olunur. Çünkü onun görüşleri dinden bağımsız almak ve dinden bağımsız düşünmek söz konusu değildir. Dinin kadına bakış açısıyla , Augustinus’un kadına bakış açısıyla doğal bir paralellik arz eder.

Augustinus'a göre eğer Adem ilk başta günah işlememiş olsaydı her şey daha farklı olabilirdi örneğin Tanrı köleliği taktir etmeyebilirdi. Ancak öyle olmadı günah işlendi. Düşüş insanlığı Tanrı'nın sağlamak istediği eşitlikten vazgeçirmiştir((Tannenbaum, 2017,s.107). Böylelikle Augustinus'a göre her şeyin müsebbibi ilk günahdır. Onun yüzünden eşitlik bozulmuş , kölelik taktir edilmiştir.

K. Marx'ın kadınlar konusundaki düşüncelerine bakarsak: K. Marx' a göre burjuva, kadını , bir anlamda da karısını üretim aracı olarak resmeder. Üretim araçlarının ortak kullanılacağı fikriyle doğal olarak ortaklaşa olma durumundan kadınların da payına düşeceğini alacağını düşünür. Çünkü kadın , burjuva için sadece bir üretim aracıdır bunun dışında her hangi bir statüsü yoktur. Burjuva ,hedeflenenin kadınların üretim aracı olma durumuna artık son vermek olduğu göz ardı eder(Tannenbaum, 2017,s.345).Ona göre burjuva kadını sadece bir üretim aracı olarak görür ve bu düşüncesi dışında her hangi bir artı özellik kadına eklemes. Ancak kadın, düşmüş olduğu bu üretim aracı olma durumundan kurtarılmalıdır. Bir yandan da Marx şöyle der kadınlar para için evlenirler, erkeklere gelince erkekler de kendilerinden sora gelecek çocuklarına yani kendi varislerine bırakacakları serveti büyötmek için evlenirler(Tannenbaum, 2017,s.346).

M.Wollstonecraft kadın haklarının en önemli filozoflarından biridir belki de en önemlisidir. Yazmış olduğu eser(Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi) kadın haklarının temelini oluşturur. Ona göre genel olarak hatalı bir eğitim ve dar görüşlü bir bakış açısı , sayısız ön yargı , ekonomik bağımsızlığın sağlanamaması sonucunda kadınlar geri kalmış , bırakılmıştır. Bu durumların yol açtığı sadık olma hali de kadınlar konusunda var olan olumsuz toplumsal algıya çanak tutar (Tannenbaum, 2017,s.277).

Burke , dört kuralı kadınlara siyaset arenasında hiç şans tanımaz , onların bu arenada hiçbir şekilde olmasını kabul etmez . O kadınları siyasette uygun bulmaz ve bunun içinde siyasette kadınlara yer tanımaz(Tannenbaum, 2017,s.295). Kısaca ona göre siyasetinin tümü rütbe ve toplumsal düzenle alakalı disiplin içeren noktalar açıkça eşitsizlik içerir (Tannenbaum, 2017,s.302).

John Stuart Mill, kadına dair görüşleriyle diğer erkek filozoflardan bir hayli ayrılır. Öyle ki o doğum kontrollü konusunda ilan dağıtmaktan bir geceyi hapisanede geçirmişliği dahi vardır(Tannenbaum, 2017,s.322). Mill göre bir cinsiyetin diğerine göre adil olmayan , adillik kavramından uzak olan siyasal , ekonomik , kültürel, sanatsal boyun eğmesinin yerine her cinsin , cinsinden dolayı yadırganmadığı bir şekilde fırsat eşitliği getirilmelidir (Tannenbaum, 2017,s.323) . Mill'e göre mevcut evlilik sözleşmeleri , iş sözleşmelerine benzemez ; bunun nedenini de şöyle açıklar : Çünkü evlilik sözleşmesinde ortaklıktan çok kölelik söz konusudur(Mill,2019,s.16). Bir diğer görüşünde de şöyle der: “ kadın ve çocuklara gösterilen ilgi , yalnızca erkeğin kendi çıkarları ve sahipliklerinin bir parçası olanla ilgilidir(Mill,2019,s.76).“O bu görüşleriyle bir çok filozoftan ayrılır. Mill aynı zamanda evi ahlaki toplumun en önemli parçası olarak görür, bunun nedeni ise en gizli duygular, en sarsıcı , şiddetli duyguların gelişimi burada sağlanır ve öğreniminin gördüğü ilk ,okul burasıdır.(Coole,1988,s.140-2)

O (Mill), eşit olmayan statülerin en başında evlilik kurumunun geldiğinden bahseder. Bunun nedeni bu kurumun kadınları adeta köleleştirmesidir. Bedenleri , çocukları , mülkleri konusunda kadınlara hiçbir hak tanımaz. Bu durumun düzelmesi için kocalarının eşleri üzerindeki yoğun yıldırıcı baskılarına son verilmesi gerekir bunun içinde kadınların haklarının yasal güvence altına alınması ,evliliğin çocuklar için gerekli korumanın sağlanması şartıyla ,her an fes edilebilme imkanı olan bir sözleşmenin var olması gerekmektedir. (Tannenbaum, 2017,s.323).

Mill , kadın hakları konusunda erkek bir filozof olarak söyledikleri kadın hakları savunucuları arasında beğeni toplar ancak kadın hakları konusunda onun da bazı çıkmazları mevcuttur. Bu durum da feministler tarafından dillendirilir. Örneğin Mill'e göre çoğu kadına ya evlilik ya da kariyer fırsatı verilmelidir , kadınlar ikisinden birini seçmelidir. Ancak bu seçimin bir şartı vardır. Kadınlar hem kariyer hem de evlilik şansı verilmemesi gerektiğini belirtir. Erkekler gelince bu tercihi erkekler reva görmez , onlar için her hangi bir tercih yapma zorunluluğu sunmaz(Tannenbaum, 2017,s.324).

Auguste Comte da kadının beyninin daha küçük olduğuna dayanarak(büyüklük olarak) kadının ideal ırka göre daha aşağı bir konumda olması gerektiğini belirtmiştir(Berktaş,2003,s.31-32).

Nietzsche'nin görüşleri de hayli serttir. O kadınlar konusunda hem sert hem bir o kadar da nettir. “ Erkeğin mutluluğu ben istiyorum dur . Kadının mutluluğu o istiyordur(Nietzsche , 1966,s.67).”

O kadınları , erkeklerle asla eşit görmediği gibi kadınları aşağı da görür. Nietzsche daha da ileri giderek insanlar için temel ihtiyaçlardan biri olan eğitim hakkının kadınlar tarafından kullanılması düşüncesini eleştirmiştir. Böylelikle kadınları insan kavramının şemsiyesi altından da dışlamıştır. Ona göre kadınları daha özgür daha bağımsız kılmanın Avrupa'nın genel çirkinleşmesine dair en kötü gelişmelerden biri olduğunu düşünür(Nietzsche, 1966,s.162). Anlaşılacağı üzere Nietzsche kadın – erkek eşitliğinden ziyade kadının bağımsızlaşmasına dahi karşı çıkmıştır.

Freud'a gelince o kadınların , erkeğe benzemeye çalıştığını onu kendine örnek aldığını düşünür . Bunun için de “Penis kıskançlığı” terimini kullanır. Penis kıskançlığı , kız çocuklarının penis sahibi olmak istemeleri ve kendilerinde erkek cinsel organının bulunmamasından dolayı kıskandıkları kendilerini aşağıladıkları temeline dayanır(Tannenbaum, 2017,s.367). Freud'un bu düşüncesine gelince bu düşünceler oldukça tartışılmıştır. Tartışılmasının nedenlerine bakacak olursa ilk başta kadını eksik bir varlık olarak konumlandırmasıdır. Yani kadın aslında erkek cinsel organı olmayan ve bu nedenle de eksik bir varlıktır. Eksik bir varlıktır ki kendini erkek cinsel organı olmadığı için aşağıda görür. Freud kadın ve erkeğin rollerini ayırır. Erkek için daha çok liderliği uygun görürken kadın için ise anneliği uygun görür. O kadın ve erkekler arasındaki bu eşitsizliğin sebebini biyolojik veya toplumsal kökte arar(Tannenbaum, 2017,s.367). Freud için eril demek aynı zamanda “aktif” demektir , dişil demek aynı zamanda “pasif” demektir (Tannenbaum, 2017,s.367).

Bertrand Russell'a göre evliliği önemli şey çocuklardır eğer çocuklar olmasaydı cinsiyetle ilgili bir kurum olmazdı(Russell , 1967,s.45). Kadınların ilk baskılandığı yerin kendi ailesi olduğunu düşünür. Kadın ,ilkin babasının sonra da kocasının baskısı altında kalmıştır. Böylelikle hiçbir zaman kendine özgü, bağımsız bir varlık olamamıştır (Russell , 1967,s.16).

Onun M.Wollstonecraft ile ilgili görüşleri ise olumludur:

“Mary Wollstonecraft’ın davranışı çağımıza tamamen uygundur , ondan sonraki, kadınların haklarını savunanlar onun izinden gitmemişlerdir. Tersine , çoğu sıkı yasalar koyan ahlakçılardı , şimdiye dek kadınların bağlı olduğu zinciri, erkeklere takmakta amaçları (Russell,1967,s.49).”

Son olarak Ernest Renan’da eserinin ön sözünde şöyle der : “ insan eşit değildir , ırklar eşit değildir (Renan ,2019,s.58).”

2.ARİSTOTELES VE DAĞITICI ADALET

2.1.Aristoteles'in Kadına bakışı

Aristoteles'in kadına bakışı hocası Platon'dan çok daha sert ve katıdır. Ancak bu katılık Aristoteles'in kadınlar özelinde uyguladığı bir tutum demek yanlış olacaktır. Bu tutum insanların ait olduğu bir çok grup için geçerlidir. Örneğin Aristoteles köleleri , çiftçileri , kadınlar gibi bir çok grubu yurttaşlığa layık görmez. Kölelik ona göre son derece doğal bir şeydir.

“ sonuçta doğaları itibariyle kimi insanlar özgür kimileri insanlar köledir (Aristoteles,2017b ,s.32).”

O bir yandan bunun nasıl son bulacağını da söyleyerek adeta sanayi devrimine atıf yapmıştır:

“ Dokuma tezgahı kendi kendine dokusa ya da lir kendi kendine çalsaydı, o zaman zanaatkarlara ya da kölelere gerek kalmazdı (Aristoteles,2017b ,s.29).”

Bu alıntıdan da gördüğümüz gibi Aristoteles , köleliği doğal karşılar. Bunun nedenine bakacak olursak da çünkü birileri zanaatkarlık gibi ,kölelik gibi işleri yapmak zorundadır. Herkes yönetici olamaz vurgusunu elde ederiz. Ancak bu işler kendi kendilerine olursa köleliğe gerek kalmaz.

Muhakeme yeteneklerindeki doğal üstünlüklerinden dolayı erkekler emretmeye, kadınlar ise itaat etmeye uygundur. Ancak kadınlar kesinlikle köle gibi görülmemelidir. Çünkü onlar sırf erkeklerin kullanımı için yaratılmış araçlar değildir (Tannenbaum, 2017 ,s.66).

O bilindiği gibi kadını erkekten aşağıda görür. Bunun çeşitli nedenleri mevcuttur.Aristoteles’in kadını ,erkeğe itaat eden bir varlık olarak görmesinin temel nedenlerinden biri de kadının insanın en üstün özelliği olan akli anlamda erkeğe kıyasla yeterli bulmamasıdır. Bu durum kadını erkeğin arkasına itmiştir . Bir başka ifadeyle kadını erkeğin hayli uzağına iterken ,köleliğe de bir hayli yaklaştırır. Aristoteles de Köleliğin , kadın olmaktan ,kadınlığın köle olmaktan pek bir farkı kalmaz.

“Düzenli bir kadının yapması gereken şey kocasının yaşam şekli ve kurallarını sanki bir tanrının evlilik ve kader yoluyla kendisine verdiği yasalar gibi kabul etmesi zorunluluğudur(Aristoteles , 2021,s.58).”

“ Yine dişi ve erkek arasında da doğaları itibariyle bir üstünlük farkı vardır. Birisi yöneten diğer i ynetilendir (Aristoteles,2017 b,s.31).”

Aristoteles’e göre kadın yönetilen , erkek ise ynetendir. Erkek , kadına göre nitelikli işlerde hep bir adım ndedir. Doğaları bunu gerektirir.

“ Bir evin yönetilmesi monarşidir , evde bir yönetici vardır (Aristoteles,2017b ,s.34).”

Ona göre erkek doğal yöneticidir, kadın ise doğal yönetilen.

“ Erkek yönetmeye kadından daha çok uygundur (Aristoteles,2017b ,s.44).”

“ Erkek kadın kadar cesur olsa korkaktır ,kadın akli başında bir adamdan daha çok konuşuyorsa gevezedir (Aristoteles,2017b ,s.95).”

2.2.Adalet Teorileri

“ Adalet : Herkesin hak ettiğini alması. Adalet ,en azından usul adaleti anlamında , yürürlükteki ilke , kural ve yasaların , kendi içlerinde adil olup olmadıklarına bakılmadan , tarafsız ve tutarlı bir biçimde uygulanması anlamına gelir... Nitekim adalet etikte ve hukuk felsefesinde, biraz daha farklı bir biçimde, genellikle hakkaniyetle eş anlamlı bir biçimde kullanılır.”(Cevizci , 2017 , s, 13)

Adalet kavramı son derece güçlü bir kavramdır(Solomon , 2004 , s.21).Adalet kavramı hakkında ilk belgeler oldukça eskiye dayanmaktadır. İnsanoğlunun toplumsallaşmasıyla beraber başladığı iddia edilir. Bunlardan günümüzde en çok bilineni ise Hamurabi kanunlarıdır(Kocaoğlu ,2013 ,s.5) .Bu kanunlarda ilk dikkat çeken madde rahatlıkla kısasa kısas anlayışı denilebilir(Johnston , 2011,s.15-17). Kanunlarda yapılan bir suçun ya da yapılan bir hatanın karşılığında uygulanan çeşitli cezalar mevcuttur. Bu cezalarda tümünden bir eşitlik aramak ise hata olacaktır. Yasalar kendi içinde dinamikleriyle bir eşitlik türünü barındırır. Örneğin bir köleyle bir soylu farklı kategoride oldukları için denk sayılmazlar. Bu nedenle verilen cezalarda kişinin soylu veya köle olmasına göre hanesine yazılacak ceza şekli ve miktarı değişiklik gösterir.

Adaletin varlığı bir nevi insanın toplumsallaşmasıyla oluşmuştur. Bu nedenle mitolojilerde , destanlarda , halk hikayelerinde , dinlerde “adalet “ vurgusunu oldukça sık görmektedir. Burada bahsedilen adalet günümüz adaletinden farklı olarak çeşitli yönlerden kısasa kısas anlayışının hüküm sürdüğü görünmektedir.

Platon’un adalet tanımı klasik adalet tanımlarından oldukça farklıdır. Ona göre adalet , her bir kişinin yeteneklerine uygun işleri yapmasıdır. Platon’a göre ancak böyle bir durumda adil bir toplumdan bahsedilir. Onun adalet anlayışında genel felsefesinde görülen hiyerarşi ,uyum göze çarpar. Bu sosyal sınıfların üzerine düşen rolü hiyerarşik bir düzen de yaptığı bir yapıdır(Campbell , 2010 , s.6). Aristoteles ve Platon’un adalet anlayışlarını karşılaştırıldığında çeşitli farklılıklar görülmektedir.

Aristoteles'in adalet anlayışı dağıtıcı ve düzeltici adalet olmak üzere ikiye ayrılır. Dağıtıcı adalet ,eşitler arasında eşitliği temel alır. Düzeltici adaletin ise temel aldığı sav suçluya koşulsuz cezanın verilmesidir.

Çiçero'ya göre adaletin ihlali hukuki bir ihlalken , hayırseverliğin ihlali ise hukuki bir ihlal değildir. Herkesin adaletle alakalı sorumluluğu varken yardımseverlik de böyle bir durum söz konusu değildir. Yardımseverlikte görev sadece yakınlarla mahsus bir durumdur(Fleishchacker,2004, s.20).

Augustinus'a göre herkes bu ebedi toplumun bir üyesi olduğundan dolayı Tanrının yasasına uymalıdır. Bu yasa her birey veya toplum için adaletin temel dayanağıdır(Tannenbaum, 2017,s. 113). Bu durumun bir getirisi olarak da adaletsizlik aynı zamanda Tanrıya itaatsizlik demektir. Thomas Quinas'a göre ise yasaları düzenleyen adalet genel adalettir. Onun görüşleri bazı yönlerden kendisinden önceki filozoflarla benzerlik göstermektedir.

Machiavelli' nin adalet anlayışında klasik felsefesinde aşına olunan amaç için her yol mubahtır savı görülür. Toplum sözleşmecî yazarlara bakıldığında ise genel olarak kendi sistemlerini meşrulaştıracak bir unsur olarak adaletten bahsedildiği görülmektedir.

Hobbes'a göre adalet üçüncü bir doğa yasasıdır. Ancak devletin olduğu yerde mümkündür .İnsanlar onayladıkları bu sözleşmeye uymalıdır. Sözleşmeye uymamak adaletsizliğin karşılığı olarak kabul edilmektedir. Hobbes göre adalet mübadelede ve bölüşümde adalet olarak ikiye ayrılmaktadır. İlki aritmetik orana, ikincisi geometrik orana sadık kalarak gerçekleşmektedir. Mübadelede adalet sözleşmeye taraf olanların adaletidir. Bu adalet türü satın alma - satma, kiralama veya kiraya verme, borç verme ve borç almayı içermektedir. Bölüşümde adaleti ise bir hakemin adaleti olarak tanımlanmaktadır. Hakemin herkesin hakkını dağıttığını ifade edilmektedir(Hobbes 2008 , s. 106-111). Locke ise doğal hukuk ile insanların yaşama

ve özgürlük haklarını belirler. Doğal hukuk , insanların mülkiyetlerini , özgürlüklerini koruma şansı verir. Bu hukuku uygulayan devlet ise adil bir devlettir(Locke , 2012 , s.9-12).

Rousseau gelindiğinde ise onunda diğer toplum sözleşmeciler gibi adalet tanımı sözleşmeye uygunlukla ifade edilebilir. Onun için adalet bir nevi eşit vatandaşlık demektir(Kocaoğlu , 2013 , s. 11). Toplum sözleşmesindeki eşitlik onun için en önemli düsturlardan biridir.

Bentham , felsefesine uygun olarak faydayla adaleti eşler. Hume gelindiğinde ona göre adaletin var olması mülkiyetin olması şartına bağlıdır. Adalet ilkelerini oluşturmaya iten şey ise insanların çıkarlarıdır (Hume , 2009 , s. 329-333).

Kant'a göre dağıtıcı adalet doğa devletinde değil sivil toplumda mevcuttur. Ona göre dağıtıcı adalet birey ve topluluklar için fayda ve sorumlulukların nasıl dağıtılacağına kullanılır(Demir ,2020 , s. 150-151). J.S. Mill göre ise kişinin temel hak ve özgürlüklerinin korunması adalet , korunmaması adaletsizliktir.

K.Marx'a gelindiğinde adalet bir toplum projesinde kendine yer bulur. Marx'ın genel felsefesi eşliğinde adalet , eşitlikle bir tutulur. Ona göre herkesin eşit olması en adil olanıdır. Bu da ancak eşitlikle mümkündür.

Rawls adalet üzerine en çok çalışan filozoflardan biridir. Bu nedenledir ki onun görüşleri günümüz Avrupa'sında dahi güncelliğini korumaktadır(Delacampagne , 2020,s.321-2). Ona göre yeniden dağıtımın fırsat eşitliği çerçevesinde yapılmasını adil olanıdır.

“Doğruluğun düşünce sistemlerinin ilk erdemi olması gibi, adalet de toplumsal kurumların ilk erdemidir” (Rawls , 1985 , s. 3-4)

Dworkin ise insanların seçimlerinden dolayı oluşan eşitsizliklerin giderilmesi başlığı altında yeniden dağıtımı savunmaktadır(Dworkin , 2002 , s. 76).Walzer'e gelindiğinde ise her alan için farklı bir yeniden dağıtımı savunmaktadır.

2.3 .Aristoteles'in Dağıtıcı Adalet Anlayışı

TDK' ya göre adalet: “Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması “dır (TDK). Aristoteles adalet için “ne akşam yıldızı ne de sabahyıldızı onun kadar kutlu bir şeydir” der. Aristoteles adaleti hem siyaset yönünden ele alır hem de mutluluk olarak onu işler : “Adalet erdemın bir parçası değildir, ta kendisidir, aynı şekilde adaletsizlik de kötülüğün bir parçası değil ta kendisidir.” (Aristoteles, 2017a,s. 107).

Aristoteles'in adalet anlayışına gelirse o adaleti şöyle tanımlar: Adalet en çok kendine yeten ve bütün erdemleri içine alandır (Arslan,2018 ,s.263). Ancak Aristoteles'i ilgilendiren asıl adalet, evrensel adaletten çok, özel adalettir. Özel adaletti de o ikiye ayırır: Dağıtıcı Adalet, Düzenleyici adalet (Arslan, 2018 ,s.265). Çalışma açısından bizi ilgilendiren kısmı ise dağıtıcı adalet kısmıdır. Çalışmanın ana merkezi bu kısım üzerine kuruludur.

İlk olarak dağıtıcı adaletten başlamak gerekirse nedir dağıtıcı adalet? Aristoteles şöyle açıklar: Onur, servet gibi şeylerin adil dağıtılmasıdır, bu alanda kullanılır. Ancak dağıtımın adalet temelli olması, iki kişiye eşit bir şekilde dağıtılması anlamına gelmez. Şu anlama gelir onların yani iki kişinin liyakatine göre dağıtılması gerektiği. Özetle eşitler arasında eşitlik olacaktır. Kişiler eşit değilse eşitlik olmayacaktır (Arslan, 2018 ,s.265). “Kişiler eşit değilse sahip oldukları da eşit olmayacaktır. (Aristoteles, 2017a,s.110).

“Adalet, eşitlik diyorlar, elbette öyle ama sadece eşitler arasında. Eşitsizlik de adalettir ama bu da sadece eşit olmayanlar içinde.” (Aristoteles, 2017b,s.101).

Aristoteles, dağıtıcı adaleti, toplumsal sistemlere uyarlaması hakkında ise demokrasinin herkesi eşit gördüğü için dağıtımın eşit yapılması gerektiği, oligarşide de değer zenginlik, mülk olduğu için dağıtımın eşit bir şekilde yapılmaması gerektiğini belirtir (Arslan, 2018,s.266).

“Eşitlik için de eşit olmak gerekir.” (Aristoteles, 2017b,s.109).

Antik Yunan’da yurttaşlar kendilerini vergi mükellefinden çok bir hissedar olarak görmekteydiler. Aristoteles bu durum da karların ortaklara yaptıkları yatırım oranında dağıtılmasını düşündüğünü söyleyebiliriz (Ross,2017,s.328-9).

“Eşitler arasında eşitlik olması hem adil bir şeydir hem de yararlıdır.” (Aristoteles, 2017b,s.176).

Aristoteles’in bir diğer adalet anlayışı da düzeltici adalettir. Nedir düzeltici adalet? Düzeltici adalet: Dağıtıcı adaletten oldukça farklıdır, düzeltici adalette mutlak eşitlik mevcuttur. Bir adamın gidip başka bir adamı öldürmesi durumunda ölen ve öldürülenin eşit olup olmadığına bakılmaz çünkü düzenleyici adalette mutlak eşitlik vardır (Arslan, 2018,s.267). Bir başka ifadeyle suçluya cezanın koşulsuz verilmesidir.

Düzeltilici adalette, zarar ve haksızlıklar da kullanılır. Tarafları eşitleme durumu vardır. Bu durum öldürme durumu dahi olsa, ceza yoluyla taraflar eşitlenmeye çalışılır. Düzeltici adalette, Dağıtıcı adalet gibi geometrik değil, aritmetik orantı vardır (Ross,2017,s.329).

“Aritmetik ortalama dikkate alınır. Şimdi iyi insanın kötü insanı kandırmasıyla, kötü insanın iyi insanı kandırması arasında hiçbir fark yoktur... Yasalar kimin ne yaptığına değil sadece suça bakarak ceza verirler.” (Aristoteles, 2017a,s. 111).

3.J.J.ROUSSEAU’NUN TOPLUM SÖZLEŞMESİNDE DAĞITICI ADALET VE DOLAYLI OLARAK YADSIMA VE NOKSANLIĞIN SORGULANIŞI

3.1. Toplum sözleşmeleri : Hobbes, Locke

İngiliz parlamentosu 1665 büyük vebasında ve 1666 büyük yangında Tanrının bir memnuniyetsizlik işareti olarak Hobbes’un “Leviathan “adlı eserini sorumlu tutulup tutulamayacağı konusunu araştırmış ve gündeme getirmiştir. Hobbes bu suçlamalardan herhangi bir ceza almamıştır ancak bu soruşturmalardan bir hayli korkmuş ve çekinmiş olacak ki başka bir eser de yayınlamamıştır (Tannenbaum, 2017,s.203).

Hobbes aslında pek cesur sayılmayan bir kişiliktir. Sert ve cesaretli bir yönden, tavırdan çok korkaklığıyla bilinirdi. Ancak Hobbes korkak bir yapıya sahip oluşuyla kendini kötü hissetmez aksine övünürdü. O korkaklığını kendi düşüncesinde kullanarak her durumdan yararlanılabileceğini gösteren bir filozoftur. Korkaklığının onun kişilik yapısıyla her ne kadar ilgili olsa da Hobbes, doğarken dahi korkunun himayesindedir. Annesi savaş sırasında korkudan erken doğum yapmıştır, onu erken doğumla dünyaya getirmiştir. Hobbes daha sonraları korku hakkında şöyle demiştir: “Korku ve ben ikiz kardeş olarak doğduk.” (Tannenbaum, 2017,s.203). Hobbes ufak yaşlarında zekası ailesi tarafından keşfedildi. Ve Oxford Üniversitesine eğitimini aldı (Gökberk,2019,s.319). Hobbes insan doğasını bireyin bakış açısına indirger ve birey bir hareket ettirici güç tarafından harekete geçirilir. İlk olarak bireyi bencil ve hazcı olarak ele alır ikinci olarak ise kendilerini veya kendilerine ait iyi şeyleri korumak için güç veya başkalarını baskılamaya çalışan birey olarak ele alır. Üçüncü olarak da birey başkalarının olumlu görüşlerinin peşindedir. Bu duygular zihni yönetir ve bireyi ele geçirmesi kaçınılmazdır (Tannenbaum, 2017,s.206).

Hobbes, dođa durumunu herkesin herkesle dűşman olduğu bir savaş hali olarak tasvir eder. Bu dönem insanların kendilerinden başka bir güvenceleri olmadıkları bir dönemdir. Kuşkusuz ki burada savaş durumu egemendir. Dönemin genel atmosferi belirsizlik, kaos ve karmaşa doludur. Acı ve korku bu dönemin en önemli kavramlarıdır. Bu doğal durumda her birey tek başına, ilkel ihtiyaçları için yaşar. Bu dönemde ahlak, devlet gibi bir otorite olmadığı için herkeste derin bir güvensizlik ve korku duygusu hakimdir. Birey bu kargaşadan, korkudan, acıdan, savaş durumundan korunmak için çareler düşünür.

Burada Hobbes'un ünlü argümanı olan "insan insanın kurdudur" fikri tam manada kendisini gösterdiği için insanlar güçlerini bir üst otoriteye yani devlete gönüllü olarak teslim ederler. Hobbes, devletin ortaya çıkışını bu şekilde temellendirir. Çünkü tüm insanlarda yeterli derece de koruma altına alınma güvencesi ve açlığın giderilmesi isteği belirgindir. Bunun içinde devlete güçlerini devreder. Devlet, tek bir kişinin hakkını kendisi yerine savunandır. Böylelikle ortak bir çıkar etrafında birleşilir. Hobbes, devletin başına güçlü olması için tek kişiyi egemen yapar.

Doğa durumundan (yeni duruma) devlete geçiş herkesin çıkarına olur. Doğa durumda herkes kendi hakkını koruyacakken devlette ise herkesin haklarını bir üst otorite olan devlete devretmesiyle devlet tarafından savunma işlemi yapılır. Egemen belirlendikten sonra herkes egemene itaat etmekle yükümlüdür. Egemene boyun eğilmese bu sefer kargaşaya sebep olunmuş olunur. Ki bu insanın hiç tasvip etmediği savaş dönemindeki halidir. Herkesin hakkının bir üst otorite tarafından savunulması beraberinde bir eşitliği ve barışını da getirir. Barış durumu da beraberinde adalet kavramını getirir. Kısaca bir yerde barış varsa o yerde aynı zamanda adalette olması beklenir.

Hobbes, insanlığın bir daha eski durumuna düşmemesi için devlete itaat etmesi gerektiğini belirtir. O Devletin yıkılması halinde insanların tekrardan doğa durumuna düşeceğini iddia eder (Tannenbaum,2017,s.210).Hobbes, devletin amacını" Leviathan" adlı eserinde şöyle açıklıyor:

“Devletin amacı bireysel güvenlidir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarlarken kendilerine tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek.”(Hobbes,2018,s.133).

Egemen kavramına gelirsek, Hobbes için egemen çok önemli bir görevi işgal eder. Egemen halkın onay verdiği sözleşmenin de koruyucusudur. Tüm yetkisini, gücünü o siyasi sözleşmeden alır (Tannenbaum,2017,s.211).Hobbes egemene sınırsız haklar verir. Çünkü egemen barış durumun koruyucusudur. Bunun için sınırsız haklara da ihtiyacı olabilir. Egemen bu hakları kötü kullanması durumunda ne olacak sorusuna da Hobbes, hiç egemenin olmamasından iyidir cevabını verir.

Hobbes’a göre iyi ve kötünün ölçüsü yurttaşlık hukukudur. Ancak doğal hukuk ile yurttaşlık hukuku birbirleriyle çelişmezlerdir. Çünkü doğal hukuka atıf yapmayan, ona dayanmayan bir yurttaşlık hukuku noksandır, yetersizdir. Ancak bir yandan da doğal hukuk, barış durumunu temin etmekte yetersizdir. Sözleşme açısından egemen hukuk nedir sorusuna, egemen olan yurttaşlık hukuku cevabını verir Hobbes (Tannenbaum,2017,s.212).

Hobbes, yasa konusunda da şöyle der, yasa potansiyel suçluları caydırıcı düzeyde yasak, ceza durumuyla hazırlanmalıdır. Bunun nedeni ise eğer yasa caydırıcılığı sorgulanır ya da caydırıcılığı yok hükmünde kabul edilirse bu en kötü sonucu doğurur. Bu durum ise savaş durumudur. Çünkü insanlar caydırıcılığı olmayan bir yasaya uymakta zorlanacaktırlar. Bu zorlanma suç potansiyeli olan kimseler için yasanın caydırıcı olması bir yana, teşvik edici bir hale dahi dönüşebilir. Hobbes’a göre rıza gösteren tüm taraflar eşit olduğuna göre egemen tüm meşru eylemleri , düşünceleri eşit bir şekilde uygulamalıdır. Hiçbir sözleşme veya egemen, bireyin hakkını göz ardı edemez. Çünkü bu durum sözleşmenin ruhun aykırıdır. Bu hak devlete sadece insanlar tarafından daha güvenilir bir hayat yaşamak şartıyla teslim edilir. İnsanların, şartın yerinde getirilmesi konusunda yine de bir gözetmenliği vardır (Tannenbaum,2017,s.213).

“Çünkü soyunun sürmesi için, Tanrı erkeğe bir yardımcı vermiştir ve eşit derecede ebeveyn olan iki kişi vardır daima. Dolayısıyla çocuk üzerindeki hakimiyet her ikisine de eşit ölçüde ait olmalıdır.” (Hobbes,2018,s.156).

Yurttaşların eşit olacağı belirtilir. Ancak bu yurttaşlar kimdir, kadınların yurttaşlık başlığı altında yeri var mıdır sorusu şöyle yanıtlanabilir: İnsanlar eşit olduğun dair Hobbes’u görüşleri vardır. Çünkü o kadın – erkek arasında sanıldığı kadar büyük farkların olmadığını düşünür. Ancak cinsiyet eşitliğini insanın doğa durumuna dayandırır. Hobbes ailenin yalnızca bir egemen sahip olacağını ifade eder. O egemen ise erkektir. Erkek, kadın da olmak üzere altındakileri yönetir. Kadın bu durumda asla eşit kabul edilemez. Bu durumun nedeni nedir soruna Hobbes’a göre insanın doğa durumundan yani savaş ve acı durumundan kurtaran ve bir egemene güçlerini teslim eden erkekler olmasından dolayıdır (Tannenbaum,2017,s.214-5).

“Büyük bir aile, eğer devletin bir parçası değilse, egemenlik hakları bakımından, kendi başına küçük bir monarşidir: Bu aile ister bir adam ve çocuklarından ister bir adam ve uşaklarından, isterse bir adam, çocukları ve uşaklarından oluşsun; baba veya efendi egemendir.” (Hobbes,2018,s.159).

Böylelikle kadınlar ve köleler doğa durumunda eşitken daha sonra eşit olmamakla karşı karşıya kalırlar. Hobbes, kadınları ve köleleri toplum sözleşmesinde erkeklerle eşitlikten mahrum eder.

“Uşağın efendisi, onun sahip olduğu her şeyin de efendisidir: ve onun sahip olduğu her şeyi: yani, mallarını, emeğini, onun kendi uşaklarını ve çocuklarını dilediği zaman kullanma yetisine sahiptir.” (Hobbes,2018,s.158).

Hobbes alıntılardan da anlaşılacağı üzere insanın doğa durumuna dönme olasılığının hizmetçilerin efendilerine ve kadınların kocalarına itaat etme durumuna bağlı olduğunu söyleyerek böylelikle kültürde, toplumda, siyasette ve düşüncede modern

zamana kadar devam eden cinsiyetçiliği savunduğu ayandır (Tannenbaum,2017,s.217).

İngiliz düşünürü John Locke da toplum sözleşmesi sunan önde gelen yazarlardandır. Onun başlıca düşüncesi insanın zihni “tabula rasa” yani boş bir levhadır. Bir başka ifadeyle “beyaz bir sayfa”dır. İnsan zihni doğuştan gelen bilgilerle dolu değildir, insanlar o bilgileri sonradan elde eder. Sonradan o levhaya yazarlar. Ona göre tüm bireyler özgür ve eşittir olarak dünyaya gelirler. İnsanlar diğer yaratılmış canlılardan akılları ve vicdanları olması bakımından ayrılırlar. Locke, insanları tamamen bencil olduklarına görüşüne katılmaz. Ona göre insanlar sosyal varlıklardır. Ve sosyal varlıklarda kendileri gibi ahlaklı, rasyonel olan hemcinslerine karşı yakınlık duyarlar. Locke, insan doğasına, Hobbes’tan farklı olarak daha olumlu bakar (Tannenbaum,2017,s.226). Hobbes, insan doğasının son derece bencil olduğunu düşünürken, Locke ise tamamen böyle olmadığını aksine insanların birbirlerine karşı yakınlık duyduklarını belirtir.

Locke’un, Hobbes’tan daha olumlu bir doğa durumu tasviri sunar. O da Hobbes gibi doğa durumunda tam bir eşitlik ve özgürlüğü kabul eder. Mülkiyetin üç yönü olduğunu belirtir: Bunlar yaşam, özgürlük, mülk. Yaşam sadece varlığını sürdürmek olarak algılanmamalıdır. Yaşam Tanrının amacı için ahlaklı bir yaşamdır (Tannenbaum,2017,s.226-7). Locke göre doğada herkesin mülk edinme hakkı vardır. Bu hak herkese verilmiştir. Ancak başta Tanrı, tüm insanlar eşit olarak başladıkları için herhangi birinin yeryüzünde onun tarafından bahşedilmiş bir mülkü bulunmamaktadır. Tanrı, insanları yarattığında onları yeryüzünde çalışmalarını emretti. İnsanlar da çalıştı. Daha sonraları bazı insanlar diğerlerinden çok çalıştı. Locke’a göre çalışan insanların daha fazla şeyler hak iddia etmesi adildir. Ancak Locke mülkiyetin emek kuramının iki şart öne sürer. Bu şartlar doğa durumunda aç gözlülük olmasın diye Tanrı şartlarıdır aynı zamanda: Birinci kuralı şudur: Hiç kimse tüm toprakları kapsayacak bir mülkiyet iddiasında bulunamaz. Bunun aksi eğer olursa bu durumda diğer bireylerin için bu aleni bir haksızlık demektir. İkinci hakka gelirse: Hiç kimse bozulmadan kullanılacağından daha fazla toprak ya da onun ürününü alamaz. Ancak daha sonraları insanların bozulmayan şeylere değer vermesiyle ve

bunları bozulabilir şeylerin karşılığı olarak almasıyla bu madde geçersiz olmuştur (Tannenbaum,2017,s.227-8). Yani paranın ortaya çıkmasıyla (Arslan,2017,s.189).

“Özetle insanlar paranın değerine rıza göstermekle ekonomik eşitsizliğe izin vermiş olurlar. Bu hamle doğa durumunda, yönetimin tesis edilmesi öncesinde yapılmıştır. Ancak insanlar siyasal otoritenin altında yaşamaya başladıklarında bireysel haklar ve ekonomik eşitsizlik yeni topluma da taşınır.” (Tannenbaum,2017,s.228). Onun doğal hukuk anlayışına gelirse onun doğal hukukunu bir tür doğal adalet teşkil eder. Locke’un doğal durumu ilk başta olumlu görünse de daha sonları bazı sıkıntıları içinde barındırır. Doğa durumunda herkes bir başkasına zarar vermemekle yükümlü olsa da kişinin sahsına yönelik herhangi bir zorlama olduğunda doğa durumuna kolaylıkla savaş durumuna dönüşür. Bunun da nedeni herkes dikkatli davranırsa da kuralı ihlal eden kişileri cezalandıracak ortak bir yargıç ya da güç olmadığı içindir (barış durumu tehlikeye girer). Bir başka ifadeyle barış durumunda olan doğa durumu birden savaş durumuna kolaylıkla geçebilir. Bu durum insanlar üzerinde huzursuzluk yaratacağı kesindir. Bu huzursuzluktan, bu öngörüsüzlükten kaçınmak için insanlar doğa durumunu terk ederler. (Tannenbaum,2017,s.230). Barış ortamını sağlayacak bir düzeni talep ederler. Locke’un doğa durumun terk edilmesi kısmında üzerinde durduğu şey bilinmezlik ve kolay çözümlülüktür. Bu hallerin üzerinde durmasının yegâne sebebi barış durumunun kolayca art niyetli kimseler tarafından tersine çevrilebilirliğidir. Ona göre toplum sözleşmesine rıza gösterenler, doğal hukuku ihlal edenlere karşı olan bireysel haklarını bırakmışlardır. Sözleşme ilkte oy birliğiyle kabul edilse de Locke daha sonları yetkiyi çoğunla vermekte fayda bulur. Yetkiyi çoğunluğa vermesinin en baştaki nedeni ise çoğunluğun herkes adına karar vermesidir. Çoğunluk adil olduğu sürece itaat edilmesi gereken bir kurumdur. Lakin, Locke oy vermek hakkı olarak, herkesi eşit görmez. O sadece mülk sahibi olanların oy vermek hakkı olduğunu düşünür. Böylelikle onun çoğunluğu mülk sahiplerinden oluşmaktadır (Tannenbaum,2017,s.230).

O toplum sözleşmesini iki aşamalı olarak düşünür: Birinci aşama sivil toplum, ikinci aşama ise yönetimdir. Sivil toplum, birlik kuran halk demektir. Sivil toplum vekaletten de olsa yetkiyi yönetime devreder. Yönetimin ana amacı insanların mülklerini koruma

istegidir. Bu nedenle bir yönetim altına girmeyi kabul etmişleridir. Ancak yönetim insanların yaşamlarına dair tüm kararlarda bir kara alıcı değildir, bu anlamda belirli kısıtlamalara tabidir. Tekrar etmek gerekirse insanın bir yönetim altına girmesi ve bazı özgürlüklerinden feragat etmesinin asli sebebi mülkiyettir. Yönetim de bunu korumakla görevlidir. Çünkü yine asli olarak yönetimde varlık sebebi budur. Locke göre insanların mülkiyetlerini koruma hakkı sivil toplumdaydı, sivil toplumda daha sonra bu hakkı bir üst merci olan devlete devreder. Kısaca tekrar etmek gerekirse önce insanlar doğa durumdaydı daha sonra barışın sürdürülebilirliği konusunda belirli endişeler vardı (Bunun nedeni ise insanların arasında çıkabilecek kural bozuculara karşı savunmanın yeterli düzeyde olamamasından). İnsanlar barışı korumak için haklarının sivil topluma verdi. Sivil toplum, toplum sözleşmesinin bir aşamasını temsil ediyordu. Bu nedenle sivil toplumda daha üst bir merci olan devlete haklarını devretti. Sivil toplumun haklarını devretmesinin nedeni ise devletin daha üst bir merci olması ve devlet tarafsız bir yargıç tarafından, yazılı bir yasa yaratsın dıyedir. Bunda amaç belirli bir istikrar ve bilinirlik yaratmaktır. Çünkü bu yasa için herkes eşittir. Ve bu yasayla temelde bilinirlik, eşitlik, istikrar ve barış sağlanması öngörülmüştür (Tannenbaum,2017,s.231).Yurttaşlar sözleşmeyle artık doğa durumundaki haklara sahip değildirlere. Onlar yasama, yürütmeyi devlete teslim etmişlerdir. Ancak hala onlarda yargı erki bulunmaktadır. Bunun nedeni ise yargıda bulunan otoritedir. Yurttaşlar bu sözleşmeye uydularına dair rızalarını belirmişlerdir. Ancak eğer yönetimi beğenmezler ise ne olacak soruna cevap şöyledir: Yönetim yurttaşlar tarafından beğenilmiyorsa vekaletten verdikleri erki iptal edebilme özgürlüklerine sahiptirler. Bu durumunda peki yönetim ne olacak, toplum sözleşmesi ne olacak soruna cevap olarak yönetimden bir alt aşama olan sivil topluma geçici olmak ve yeni bir yönetim kurmak için geçen süreyle kısıtlı olmak şartıyla otorite geri döner. Ancak bir iç savaş, yabancı işgali olması durumunda sivil toplumda ortadan kalkar insanlar doğal durumuna gerisingeriye döner (Tannenbaum,2017,s.231).Locke göre yanlış inançlar için devlet ceza kesebilmelidir. Ancak o dinle devlet işlerini ayırmıştır. Çünkü o bedenle ruhu birbirinden ayırır. Devlet seküler olanla ve fiziksel taleplerle ilgiliyken, din ruhun manevi ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Böylelikle Locke, kilise ve devlet ayrımının felsefi temelini atmış olur (Tannenbaum,2017,s.232). O bazı dinsel düşüncelere hoş görülü yaklaşırken bazı düşüncelere ihtimam göstermez. Locke ateistlere karşı pek hoş görülü davranmaz. Bunun nedeni ise Tanrı korkularının olmamaları gösterir. Ona göre Tanrı korkusu olmayan, güvenilmezdir. İyi yurttaş da olamazlar. Ancak bir yandan da

o Roma Katoliklerini Papaya aşırı bağlılıkları yüzünden yerer ve onlara hoş görülü davranılmaması gerektiğini belirtir. Locke genel anlamda hoş görünün düzenin sağlanması adına yararlı olacağı fikri dışında bireysel özgürlükler adına da birçok yararının olduğunu düşünür (Tannenbaum,2017,s.232). Locke, genelde olduğu gibi hoşgörü, din, erkek, kadın, cebir gibi şeylere bakışı toplum sözleşmesine sağladıkları katkıları ön plana çıkarma, zararları ya törpüleme ya da ortadan kaldırma üzerinedir.

Locke, kadın konusunda görüşleri belirtildiği gibi kendi siyasal düşünce sistemiyle alakalıdır. Eğer Locke düşüncesinde ilahi hak monarşisine karşı duruşu destekliyorsa Locke elitleri, kitleleri, kadın erkeği eşit olarak görür. Ancak tam tersi bir durum söz konusu olursa bu sefer Locke, siyasal eşitsizliği benimser bir görüş belirtir (Tannenbaum,2017,s.233). Özetle onun için önemli olan kendi toplum sözleşmesine ne derece katkı sağlayıp sağlamadığıdır. Locke, sözleşmeyi rıza gösteren insanlar için bir eşitlik görür. Böylelikle kadın – erkek arasında da belli oranda eşitlik gördüğü söylenebilir (Çünkü sözleşmeye rıza gösterenler sözleşmeyi imzalayacak kadar onu onaylayacak kadar kapasiteye sahiptir). O, kadın – erkek arasındaki iddia edilen zihinsel farkı kabul etmez. Ancak Locke kadın erkek eşitliğini düşünür ya da efendi - hizmetli ayrımı yapmaz demek hata olur. O hizmetlilerin rasyonellik düzeylerinin sınırlı olduğunu düşünür. O bu durumu mülklerinin olmamasına bağlar. Locke ayrıca onların yüksek düzeyde şeylerle ilgilenmek için zaman konusunda da hayli sıkıntıları olduğunu belirtir (Bu fikirleri hatırlanacağı üzere Aristoteles de daha evvelinde dile getirmiştir). Locke onların aktif yurttaşlıktan men edilmesi gerektiğini düşünür. Hizmetliler ve onların eşleri bu kategoridedir. O doğa durumunda herkese verdiği eşitliği kadınlara da verir. Kadınlara da çocukları üzerinde erkeklerle aynı hakkı taşımalarını sağlar. Daha sonra başka bir düzene geçince Locke, kadınlara verdiği eşitliği onları ellerinden alır. Özellikle bu durum aile, evlilik kurumuyla alenileşir. Locke bu duruma devleti, yöneticiyi erkeğe verirken, halkı yani bir nevi rıza göstereni ise kadınlara reva görür. O evlilik yapan kadının daha önce evlilik yapacak kadar kapasiteye sahip olduğunu düşünse de evlilikten sonra kadın, aklını tıpkı toplum sözleşmesindeki gibi bir üst merciye kocasına devreder (Tannenbaum,2017,s.234).Locke kadınların aşağı statüsü için belirli fiziksel sebepler olduğunu düşünür. Kadınlar ya gebe ya da gebeliğe hazırlanmaktadır. Bu nedenle vücutları sürekli ağrı ve acı içinde yıpranır. Kadınların bu devamlılık arz eden

zafiyetleri göz önüne alındığında kadınların rasyonel çıkarları için evlilikte aşağı statüyü kabul etmeleri gerektiğini iddia eder (Tannenbaum,2017,s.234). Locke kadının zayıflı ve kocasına tabi olması gerektiği hakkında birçok sebep sunar. Ona göre kadının rasyonel gelişimi için kocasına tabi olması şarttır. Çünkü tüm kararları o almalıdır. Lider ve devlet o dur. Locke göre ayrıca kadının akli erkekle aynı kategoride sayılamaz. Kadının akli pasifken, erkeğin akli ise aktiftir. Aile ortamı kadının akli gelişimini bozar, kadını akli yönden zayıf kılar. Locke sadece kadınları değil emekçiler, çocuklar, suçluları da yurttaşlıktan men eder (Tannenbaum,2017,s.234-5). Locke mülkiyete, bireyciliğe sahip her türlü yönetimi destekler ancak onun tasvip etmediği bazı yönetim biçimleri vardır. Onlardan biri Hobbes'un da tasvip etmediği bir yönetim biçimi olan kralların ilahi hakkı. İkincisi ise mutlak monarşidir. Bu yönetim biçimlerini tasvip etmemesinin nedeni her iki yönetim şeklinde de bütün gücün yöneticilere verilmesi ve tarafsız yargıçlardan yoksun olma durumu.

Locke parlamenter demokrasiyi tercih eder. Ancak onunda sonunda bozulacağını düşünür. Eğer yürütme organı, yasaların belirttiği sınırları aşar ise bu bir yasayı çiğneme eylemdir. Derhal durdurulması gereklidir. Yasamanın, yasayı çiğneyen eyleminde de benzer uygulamalar yapılmalıdır. Locke yönetim değişikliğinin cebirde olabileceğini belirtir ve ayrıca Locke bir hak olarak devrime inanır (Tannenbaum,2017,s.236-7).

Sonuç olarak Locke'un vaat ettiği şeyler nelerdir sorusunu toparlayacak olursak o bireye özel mülkiyet, siyasi istikrar, barış ve özgürlük vaat eder. Son olarak B. Russell, tüm toplum sözleşmeci yazarlar için iddia ettiği görüşe bakarsak:

“Hükümeti haklı göstermek için hukuki bir kurmaca olarak toplum sözleşmesi teorisi bir ölçüde doğrudur.” (Russell, 2017,s.252).

3.2. Rousseau / Toplum Sözleşmesi

“Yalnızca isteklerin dürtüsüne kapılmak kölelik; kendi Toplum sözleşmesinde hipotetik bir anlaşma olarak, egemenliği olduğu kadar sivil topluma ve yurttaşlığı tanımlayan hak ve ödevlere meşru bir temel sağlar.17. ve 18. Yy. da Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürleri geliştirdiği toplum sözleşmesi bireylerin sözleşme öncesinde doğal durumda yaşadıklarını ve sözleşmeyle birlikte hayatlarını, özgürlük ve mülkiyetlerini korumakla yükümlü bir devletin şemsiyesi altında bir sivil toplum durumu içine girdiklerini varsayar (Cevizci,2017,s.424-5).”

Fikirleriyle kendinden sonrasına derin izler bırakan J.J. Rousseau toplum sözleşmeci olarak bilinen önemli yazarlar arasındadır. Yaşamı boyunca müzikle de ciddi olarak ilgilendi. Ancak onun isimin bilinmesine asıl neden olan şey siyasi düzen hakkındaki fikirleriydi. O da Hobbes, Locke gibi siyasi düzen hakkında öne sürdüğü toplum sözleşmesiyle anılmıştır. Ancak onun için tutku ve duygular da fevkalade önemliydi. B. Russell şöyle tarif ediyor onu:

“Bir düşünür olarak onun meziyetiyle ilgili kanımız ne olursa olsun, toplumsal bir güç olarak muazzam önemini kabul etmeliyiz. Bu önem, esas olarak kalbe ve onun zamanında “duyarlılık” denen şeye seslenmesinden kaynaklanmaktaydı. Romantik hareketin babasıdır, insani tutkuların, insani olmayan olgular çıkararak düşünce sistemlerinin başlatıcısı, geleneksel mutlak monarşilere karşıt olarak sözde-demokratik siyaset felsefesinin mucididir (Russell, 2017 ,s.341).”

O akıllı insan için kölelik nedeni olduğunu savunur. Bu nedenle akıllı ve bilimi temel alan filozofların her zaman karşısında konumlanmıştır. O akıldan ziyade önemli olanın duygu olduğunu düşünür. Akıl yerine, duyguyu öne sürer (Tannenbaum,2017,s.244). Onun ilk başarısı sayılabilecek olay Dijon akademisi sanat ve bilim insanlığına yarar sağlar mı sorusu temelinde yazılan en iyi denemeye ödül vereceğini duyurduğu zaman gerçekleşti. Rousseau da yarar sağlamadığını fikrine sahip bir deneme yazarak katıldı ve ödülü kazandı (Işık,2017,s.82). Daha sonra tekrar aynı akademinin düzenlediği yarışmaya “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı” adlı çalışmayla katılmış, eseri her ne kadar yankı uyandırsa da bu kez ödül kazanamamıştır (Rousseau, 2004).

Rousseau (doğa durumu) Hobbes ve Locke 'tan farklı olarak insan doğasının sabit olmadığını birçok farklı aşamalarının olduğunu düşünür. Ancak bu değişimlerin herhangi bir ilerlemeden ziyade gerilemeye yol açtığını iddia eder. İnsan doğasındaki görülen gelişmeler: İlkel, yerli, geçici, özgürleşmiş (Tannenbaum,2017,s.245). İlk kısımdaki ilkel insan için ahlaktan, ödevden bahsedilmez. Buradaki insanlar istedikleri gibi hareket ederlerdi. Bu durumdaki insanla hayvan arasında pek küçük farklar mevcuttu. İnsanlar içgüdüleriyle hareket ediyorlardı. Onları hayvanlardan ayıran şey zannedildiği gibi akıl değil sadece doğal özgürlük ve merhametti. Burada insanlar tek başına yaşarlar. Bunun nedeni kendileri yettiklerindedir. Birbirlerine karşı herhangi bir zarar verme arzusu da taşımazlar (Tannenbaum,2017,s.256). Bilindiği gibi Aristoteles ile Platon insanların birbirlerine muhtaç olduğunu insanların sosyal varlıklar olduklarını iddia etmişlerdir. Ancak Rousseau, geldiğimizde böyle bir anlayışın, fikrin olmadığını görüyoruz. Ya da Hobbes ve Locke baktığımızda onların doğa durumunda insanların bir savaş durumundan bahsederler ancak Rousseau'ya geldiğimizde onun fikirlerin de böyle bir çıkarımın olmadığı aksine insanların birbirleriyle iyi geçindiğini görürüz (Tannenbaum,2017,s.246).

Hayatta kalma nedenini temel alarak birbirinden ayrı yaşayan ilkel insanlar artık bir arada yaşamaya karar vermişlerdir. Aile kurmuşlar ve bir arada yaşamışlardır. Böylelikle bu dönemde yerli topluma geçilmiştir. Artık insanlar eskisi gibi yaşamazlar artık aile kurmuşlardır. Kurdukları ailenin de belirli iş bölümleri mevcuttur. Örneğin erkekler ailenin temel ihtiyaçları için ava giderken kadınlar ise evde çocuk bakmakla görevlidirler.

“Ailenin siyasal toplulukların ilk örneğini oluşturduğu söylenebilir. Baba imgesi başkanı; çocuklar, halkı simgeler... bir çoban nasıl sürüsüne göre daha üstün bir yaratılıştadır ise, insan sürülerinin çobanları durumundaki başkanlar da göttükleri halk sürülerinden daha üstün yaratılıştadırlar.” (Rousseau ,2007,s.32-3).

Aile oluşuktan sonra insanlar artık avcılık ve toplayıcılık temelli, asli ihtiyaçları karşılamak için gruplar halinde yaşarlar. Daha sonra ortaya çıkan ilk iş bölümleri, dil,

konuşma, bilim ve sanattaki olan gelişmeler en sonunda devlet kurumuyla doruğa ulaşır. Uygarlığa geçiş böylece gerçekleşir (Tannenbaum,2017,s.246).

Uygarlık durumundaki insanlara bakacak olursak onlar baskı altında hayatlarını idame ettirirler. Burada doğa durumunda sahip oldukları merhametlerini bastırmaya zorlanırlar. Bu durumda hem devlet hem de toplum yozlaşmış, insanlar köle haline getirilmiştir. Uygarlık nasıl gerçekleşti soruna Rousseau'ya göre uygarlık, bencil bir azınlığın, çoğunluğa yaptığı bir komplodan başka bir şey değildir. Bir toprak parçasının etrafına çitle çevirip bu bana aittir diye bilen insan ve bu inan insanlar sivil toplumu kurudular. İnsanlar yalanı sürdürmek için daha sonra da devleti kurmuşlardır (Tannenbaum,2017,s.248). Ayrıca Rousseau bilimin, toplumu ahlaki değerlerini hiçe saydığını, ahlaksızlaştırdığını belirtir. Ancak bir yandan da uygarlığın icat etmiş olduğu bilimin, sanatın yararlı yönlerinin olduğundan da bahseder. Bilimsel bilgi, sanat ve düşünce ile insanlar gelişme kaydederler. Bu gelişmelerde ortaya çıkan eleştirel düşüncelerde insanların uygarlıktan vazgeçmelerine sebep olabilir. Ancak insanlar artık geriye gidemezler “bir kere yumurtadan çıktıktan sonra civcivler yumurtaya dönemez” artık özgürleşmelidirler. İnsanlar uygarlığın baskıcı tutumundan her ne kadar duygularını baskılamışlarsa da merhamet duyguları halen mevcuttur. İşte bu duygu insanı özgürleştirir. İnsanlar için ilk adım köle durumunda kalmanın adaletsizliğini fark etmektir (Tannenbaum,2017 ,s.249).

Rousseau'ya göre artık ben ve öteki arasındaki ayrım kalkacak ve bireyin mutluluğu, kolektif mutlulukla bir olacaktır. Bu yeni toplumda insanlar tıpkı doğa durumunda olduğu gibi özgür kılınacaktır (Tannenbaum,2017 ,s.250).

Ona göre insanlar bu yeni topluma, yeni bir toplumsal sözleşmeye rıza göstererek girmelidirler. Bu aynı zamanda ikili bir anlaşma da demektir. İnsanlar bu sözleşmeye girerken herhangi baskı altında olmamalı özgür olmalıdırlar ki sözleşmenin amacı gerçekleşsin. Rousseau, Hobbes ve Locke'un sistemlerini, düşüncelerini baskıcı olmakla suçlar. Egemen olan toplum ancak yönetimi seçer. Bunun böyle olmasının nedeni ise bir anlamda her ne kadar meşruiyet sağlamak olsa da bir anlamda da yönetimin varlık sebebidir. Peki bu anlaşma nasıl yapılır sorusu şöyle cevaplanır her

bir ortağın kendi haklarından vazgeçerek topluma devretmesiyle gerçekleşir. Burada aynı zamanda bir eşitlikte gün yüzüne çıkar. Burada toplumdan kastımız aslında bir otoritedir. Her kişinin kendi haklarından oluşmuş bir otorite (Tannenbaum,2017 ,s.251).

Bu haklarını devretmekten peki bireye düşen kazanç nedir? Birey böylelikle tüm diğer bireylerle eşitlenir ve eşit haklar alır. Eşitliğin yanında mülk ve can güvenliği ve barışı da bir teminat altına alır. Artık birey için herhangi bir istikrarsızlık, herhangi bir güvensizlik ortamından bahsedilemez. Artık birey için daha güvenli, daha istikrarlı ve daha özgür bir hayat vardır. Rousseau'nun da vurguladığı gibi kimse gerçekten bir şey kaybetmez.

“İnsanın toplumsal sözleşmeyle yitirdiği şey, doğal özgürlüğü ve isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız hakkıdır; kazandığı ise, yurttaşlık özgürlüğü ve elindeki şeyler üzerinde ki hakkı (iyelik)dir.” (Rousseau, 2007 ,s.53).

Rousseau alıntıdan da anlaşılacağı üzere sözleşmeyi yapan insanlar için kazancın çok kaybın az olduğunu düşünür. Bunun nedeni kazançların önemine bakıldığı zaman kaybın yanında daha sıradan kalmasıdır. Onun için yurttaşlık en önemli kazançlardan biridir. Çünkü yalnızca yurttaşlar için mal ve can güvenliği ve haklar bakımından çeşitli özgürlükler mümkün olmaktadır.

koyduğumuz yasalara uymak ise özgürlük.” (Rousseau, 2007,s.53).

Sözleşme ahlaki özgürlüğü de beraberinde getirir yani insanlar arzularının bir kölesi haline gelmektense toplum sözleşmesiyle herkesin iyiliğini düşünmek durumunda kalır. Böylelikle ahlaki özgürlük meydana gelir. Eşitlik konusunda ise Rousseau her konuda eşitliği olabileceğini düşünmez. Örneğin kişisel haklar açısından insanlar eşit olacaktır lakin ekonomik açıdan herhangi bir eşitliği pek mümkün görmez. Ekonomik eşitsizlik siyasi bir çığır dönüşmüyorsa o bir takım ekonomik farklılıkları önemsemez (Tannenbaum,2017,s.252)

“Doğanın insanlar arasında koyduğu fizik eşitsizliğin yerine içsel (manevi) ve meşru bir eşitlik getirir ve insanlar, g¼ç ya da anlak bakımından eşit olmasalar da anlaşma ve hukuk yoluyla eşit olurlar.” (Rousseau, 2007,s.57).

Sözleşme insanlara artık eşitlik şansını bahşeder. İnsanlar nasıl barışa, huzura, istikrara kavuştularsa sözleşme sayesinde eşitliğe de kavuşurlar. Sözleşme tüm üyelerini yani yurttaşları eşit kabul eder. Ancak alıntılarda da belirtildiği gibi bu ekonomik açıdan bir eşitlik değildir. Toplum sözleşmesinde eşitlik denildiğinde ekonomiden daha çok özg¼rl¼kler ve haklar anlaşılmalıdır. Rousseau ekonomik bir eşitliği pek mümkün olamayacağını belirtir. Lakin ekonomik eşitsizlik, siyasi bir baskı unsuru da olamamalıdır. Ekonomik eşitsizlik bir baskı unsuruna dönüşürse bu durumda toplum sözleşmesinin amacına hizmet etmemiş olur. Toplum sözleşmesiyle alakalı belli kavramlar başlığında incelemeye devam edersek ilk olarak genel irade nedir sorusuyla başlayalım? Genel irade: Herkesin kabul ettiği herkes için olan otoritedir. Rousseau bu kavramı iki amaç içinde kullanır. Bunlardan ilki bu tanım hem egemen otoriteyi oluşturan siyasal süreci temsil ederken ikincisi ise bu sürecin hedefi olarak tanımlar. Genel irade Rousseau için son derece önem arz eden bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda yasama erkinin temelini teşkil eder (Tannenbaum,2017,s.252).

Rousseau genel iradeyi dayandırdığı ilkeler iki maddeden meydana gelir bunlar doğal ve ilkeldir. Rousseau’ya göre bir toplumun tüm paydaşlarının ortak bir bağa sahip olması için buradaki en önemli nokta genel iradedir. Genel irade adaleti, yasaları belirleyen şeydir. Toplum sözleşmesi için genel irade en temel maddedir denilebilir. Bu irade bireylerden, topluma geçişi sağlar. Bir birliktelik ifadesidir. Bu irade insanların adalete, yasalara bağlılığıdır aynı zamanda. Çünkü bu irade bir nevi ortak iyiyi de temsil eder. Onun sayesinde insanlar sadece bencil bir duyguyla kendilerini düşünme yerine herkes içinde bir şeyler isterler (Tannenbaum,2017,s.252-3).

Rousseau genel iradenin üç işlevi olduğunu söyler: Birinci olarak sözleşme yapar, ikinci olarak sözleşmenin arkasında durur. Üçüncü olarak da belirli zamanlarda toplanan yurttaşların yapıp ettikleri yasaları oluşturur. Meclisin yasama erkini özeti

şudur: Binci soru mevcut yönetim biçimi korunmalı mıdır? ikinci soru mevcut hükümet görevlileri yerlerinde kalmalı mıdır? üçüncü soru önerilen yasa genel iradeye uygun mudur? (Tannenbaum,2017 ,s.253).

Hobbes ve Locke'un sözleşmelerin de halkın rızası sadece sözleşme yapılma esnasında ve seçim sırasında sorulurken Rousseau da halkın rızası sürekli talep edilir. Rousseau bu yönüyle diğer toplum sözleşmecisi filozoflardan ayrılır. Genel irade mecliste bilgi seviyesinin güvenilir yurttaşların etrafıca tartışması sonucu tam oy birliğiyle ortaya çıkar. Toplantılarda eğer gelen irade çıkmaz ise ne olacak sorusuna şöyle yanıtlanabilir: Genel irade çıkana kadar devam edilmelidir (Tannenbaum,2017 ,s.253-4).

Rousseau'nun toplum sözleşmesinde önem verdiği sorulardan biri de oyla nasıl olacak ve nasıl sayılacak sorusudur? İlk kısımda toplum sözleşmesinin yürürlüğe girmesi için oy birliğine gerek varken daha sonra ki durumlarda konularda oylama nasıl olacak sorusu akla gelir? Rousseau ya göre yürürlüğe toplum sözleşmesi girdikten sonraki oylamalar genel iradeyi sadece çoğunluk oyu temsil edebilir. İlkte yürürlüğe girmeden oy birliği gerekteyse de daha sonraki konularda çoğunluk genel iradeyi temsil etme hakkını almış olur. Ancak Rousseau burada oyların niteliksel bir öneminden de bahseder. Genel irade yalnızca, ortak çıkarları gözetten oylarca temsil edilirken, kişisel çıkarları gözetten oylar genel irade kavramı altında sayılmaz. Burada genel irade vurgusu sadece, ortak çıkarları gözetten oyların oluşturduğu bir iradedir. Ona göre kişisel çıkarların oluşturduğu oylar genel iradeyi oluşturmaz (Tannenbaum,2017,s.254).

Rousseau'da genel irade kavramı özel çıkarları düşünen oylar için kullanılmaz. O oylar sayılırken özel çıkarları ilgilendiren oylarla, ortak çıkarları ilgilendiren oyları ayırır. Rousseau için özel çıkarlar için kullanılan oy, yanlış, önemsizdir. Bundan dolayıdır ki genel iradeden ayrılmalıdır. Eğer tüm oylardan biri hariç bencilce verilmişse peki nasıl olacaktır sorunu Rousseau şöyle yanıtlar herkesin bencilce oy verdiği yerde bir tek ortak çıkar için oy veren kişi genel iradeyi temsil etmiş olacaktır (Tannenbaum,2017,s.254). Rousseau için genel iradede kıstas sayıca çoğunluktan

ziyade ortak çıkar vurgusunun olup olmadığıdır. Rousseau'ya göre her yurttaş genel iradenin istediğini yapmalı yani genel iradeye boyun eğmelidir. Bunu bir ödev olarak kendisine sunmalıdır. Çünkü onlar artık toplumsal sözleşmeye rıza göstermişlerdir. Kendi kişisel çıkarları için de en iyi bu dur.

“Sözleşme sayesinde, önceki durumlarından (bireyler) çok daha iyidir ve tek yanlı verme yerine kendileri için yararlı bir değiş tokuş yapmışlar, belirsiz ve iğreti bir durumu daha iyi ve daha güvenli bir durumla, doğal bağımsızlığı özgürlükle, başkalarına zarar verme gücünü kendi güvenlikleriyle ve başkalarının alt edebileceği kişisel güçlerini, toplumsal birliğin yenilmez kıldığı bir hakla değiştirmişlerdir.” (Rousseau, 2007,s.69-70).

Rousseau göre yöneticilik kadınlara bırakılmamalıdır. Yöneticilik, erkekler tarafından yapılmalıdır. O kadınları doğalarından gelen çeşitli değiştirilemez unsurlardan dolayı yurttaşlığın dışında tutar (Rousseau bu ve benzeri görüşlerde Locke'dan dahi daha ileriye gittiği yerler mevcuttur). Rousseau göre kadın ve erkek aralarında olan çeşitli farklılıklardan dolayı eşit olmazlar. Ancak bu farkı ilk ilkel durumda mevcut değildir. Rousseau'nun işaret ettiği fark olan kısım ikinci doğa durumu olan yerli toplumlarda ortaya çıkmıştır (Tannenbaum,2017 ,s.253-4).

Rousseau kısaca ailenin lider konumunda erkeğin bulunmasını, itaat eden konumda ise hizmetçilerin, kadınların ve çocukların bulunmasını gerektiğini belirtir. Kadın ilk doğa durumunda, erkekle eşit konumdayken daha sonraları insanlar ikinci doğa durumuna geçtiğinde kadınların konumu eşit kalmamıştır. Kadınlar, ikinci doğa durumuna geldiğinde, erkeklerle arasında eşitlik anlamında olumsuz bir fark oluşmuştur. Bu farkın asli nedeni de kadınların, erkekler kadar düşünme yetisinin olmaması iddiasıdır. Rousseau kadınları teorik açıdan zayıf bulur.

Toplum sözleşmesi altında yaşayanlar Rousseau'ya göre gerçek bir özgürlük içindedirler. Her birey kendi koyduğu yasaya itaat etmiş bulunmaktadır. Rousseau bu durumu yani toplumun kendi koymuş olduğu yasaya itaat etmesini “gerçek özgürlük”

diye tanımlar. Ancak yasalara itaat edilmez ise burada bir sorun meydana gelebilir. Yasalara itaati güvence altına almak için Rousseau, itaat etmeyenleri zorlanmasını meşru görür. Çünkü gerekli sertlik, zorlama yapılmaz ise yasalara itaat ortadan kalkacaktır. İnsanlar çeşitli sebeplerden ötürü de olsa yasalara uymaya bilir. Ancak bu durumum yasalar için yıkıcı bir durumdur. Bunun için insanlar yasalara, bir nevi özgürlüğe zorlanmalıdırlar (Tannenbaum,2017 ,s.259).

Yasa koyucu ona göre bir uzman kişi olmalıdır. Bu kişi bilge ve tarafsızdır. Yalnızca kamu çıkarına hizmet etmelidir. Yasa koyucuların sayılan bu tür özelliklerine rağmen yasa koyucu işini yaptıktan sonra geri çekilmelidir. Rousseau sivil din kavramına bakacak olursak bu kavram halkın birlikteliğini sağlayan şeyleri tarif ederken kullanılır. Rousseau üç dinden bahseder ancak bunlardan sadece üçüncüsünü yani yurttaş dinini geçerli sayar. Yalnızca Yurttaş dini genel iradeye uyumludur. Sivil dinin amacı, yurttaşları duygusal olarak daha da yakınlaştırmak, bir arada tutmak, beslemektir. Rousseau göre sivil din için üç şeye inanmak gereklidir: Tanrı, ruhun ölümsüzlüğü ve toplumsal sözleşmenin adil olduğuna (Tannenbaum,2017 ,s.260-1). Böylelikle Rousseau sivil din ile yurttaşlığı kutsallaştırmış olacaktır.

Rousseau küçük ölçekli yerlerde iradenin daha iyi anlaşılacağını söyler. Küçük olanın aynı zamanda da güzel olacağı kanısına varır. O ideal olarak Atina Polisi gösterir. O da sınırlı bir nüfusa sahip ve aynı zamanda küçük bir yer kaplar. Fakirler ve zenginler arasında oluşacak farkların uçurum seviyesinde olamaması gerektiğini düşünür (Tannenbaum,2017 ,s.261). Zengin ve fakirler arasında uçurum denilebilecek bir farkın olmaması gerektiğini düşüncesine iten şey ise bu durum aynı zamanda siyasi olarak bir güç elde etme şekline dönüşebilir ve toplum sözleşmesi amacına zarar verebilir. O sanayi ve ticaret toplumlarından ziyade tarım toplumunu önemser bunun sebebi ise tarım toplumlarının daha basit ve birbirlerine bağlı bir toplum olmasıdır. Rousseau halkın her anlamda denetlenmesini özellikle önemser. Halkın görüşlerini değiştirecek onları bağılıklarını zayıflatacak şeylerin olması mümkündür. Rousseau genel iradenin egemen olduğu bir yönetim biçimini destekler. Ancak o mümkün olduğunca en sade karma yönetim olması gerektiğini iddia eder. O yönetim biçimlerini, yönetilecek yerlerin hallerine göre olması gerektiğini söylemiştir. Ona

göre monarşi, büyük ve zengin devletler için uygunken; demokrasi ise küçük devletler için uygundur. Ama o yine de saf bir demokrasiyi hoş karşılamaz. Bu durumu doğal olmadığını düşünür. Son olarak da meşru bir sözleşmenin ancak sonu geciktirebileceğini belirtir (Tannenbaum,2017 ,s.263).

3.3.Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi Üzerinden Kadına Bakışı

Rousseau kimi yazarlar tarafından her ne kadar kadınlar konusunda(Tam bir eşitlik) eşitlikçi tavırları olduğu iddia edilse de bu görüşlerin tam aksi istikamette görüşler de bulunmaktadır. Bu kısımda Rousseau'nun genel olarak kadına bakışı da incelenecektir. Bir bütün olarak incelenmesinin nedeni ise toplum sözleşmesinde bu görüşlerin belirgin izleri olduğundan mütevellittir.

Rousseau göre önemli yönetim işleri kadınlara bırakılmaması gerektiğini iddia eder. Ona göre önemli yönetim işleri erkekler tarafından yönetilmelidir. Burada Rousseau kadınlar konusunda diğer birçok filozoftan ayrılmaz, hatta daha ileri gittiği yerlerde mevcuttur. Rousseau göre kadın ve erkek aralarında olan çeşitli farklardan dolayı eşit olamazlar. Ancak bu farkı ilk ilkel durumda mevcut değildir. Rousseau'nun işaret ettiği fark olan kısım ikinci doğa durumu olan yerli toplumlarda ortaya çıkmıştır (Tannenbaum,2017 ,s.253-4).

Rousseau göre ailenin lider konumunda olan babadır, itaat eden konumda ise hizmetçiler ,kadınlar ve çocuklar bulunur. Kadın ilk doğa durumunda, erkekle eşit konumdayken daha sonraları insanlar ikinci doğa durumuna geçtiğinde kadınların konumu eşit kalmamıştır. Kadınlar, ikinci doğa durumuna geldiğinde, erkeklerle arasında eşitlik anlamında olumsuz bir fark oluşmuştur. Bu farkın asli nedeni de kadınların , erkekler kadar düşünme yetisinin olmaması iddiasıdır.

Rousseau'ya göre sözleşme tam manada bir eşitlikte sağlamaz. Sözleşmenin böyle bir iddiası da yoktur. Ancak sözleşme haklar anlamında eşitlik talep eder. Toplum

sözleşmesi bütünsel bir eşitlik getirmez. Ancak herkes siyasal açıdan eşit (hak ve ödev) olacaktır. Lakin Rousseau herkesin ekonomik açıdan aynı paya sahip olmasına inanmaz (Tannenbaum,2017 ,s.252).kadınların yurttaşlığa uygun olmamalarının nedeni : Düşünce tarzlarının daha çok pratik yönelimli oluşudur. Pratik düşünce ev işleri için faydalıdır ancak kamusal faaliyetler için sadece pratik düşünce eksiklik teşkil eder. Kadının cinsel işlevi onun tüm varoluşunu kaplar; insanlığından ziyade bu işlevi onu tanımlar (Tannenbaum,2017 ,s.257).

“ ilk eğitim en önemli eğitimidir ve kesinlikle kadınların eğitimidir bu eğitim ; doğanın yaratıcısı bu ilk eğitimi erkeklerin eğitimi olmasını isteseydi çocukları beslemeleri için süt verirdi onlara. Dolayısıyla eğitim çalışmalarınızda tercihen kadınlara hitap edin ; çünkü bu alana erkekten daha yatkındırlar ve daha etkindirler , ve başarı da daha fazla ilgilendirir onları (Rousseau,2009 ,s.107).”

Rousseau'nun kadınlar hakkındaki görüşlerine bakıldığında kadını yurttaşlıktan öte insan kavramı altına alan durumda dahi bazı görüşleri kendini belli eder. İnsan kavramının altına aldığı yerlerde de özellikle aşağı bir konuma yerleştirdiği görülmektedir. Bir yandan kadının da eğitim alması gerektiğini ifade ederken bir yandan da kadına erkekle aynı nitelikte eğitimin verilmesini kabul etmez.

“ Sophie'nin en iyi bildiği ve kendisine büyük bir özenle öğretilen şey kadınlara özgü işler hatta bu gün çok önem verilmeyen yani biçki ve dikiş işleridir (Rousseau,2009 ,s.697).”

“ kusurlarla dolu olan erkek gibi varlığa itaat etmesi istenen kadın küçük yaştan beri haksızlıklara dayanmayı ve kocasının yaptığı haksızlıklara yakınmadan katlanmayı öğrenmelidir (Rousseau,2009 ,s.665).”

Kadın bu alıntıda , aşağı konumu , itaat etmesi istenen vurgusuyla hemen kendini belli eder. Daha sonraki kısımda da eğer erkek , kötü davranırsa dahi , şikayet etmemesi gerektiği vurgusu onu insanlık parantezinden bir nebze uzaklaştırmıştır. Rousseau

adeta bu durumun daha yumuşak geçilmesi için kadının eğitiminde aşağıda olma halinin de öğretilmesi gerektiği belirtir.

“ Düşünme sanatı kadınlara yabancı değildir ama kadınlar akıl yürütme getiren bilimlerin sadece yanından geçmekle kalmalıdır. Sophie her şeyi anlıyor ama çok şey kalmıyor kafasında (Rousseau,2009 ,s.749).”

Bu alıntıda Rousseau'nun kadınlar konusunda, erkek ve kadın karşılaştırması yaptığındaki tespitin sadece fiziki güç eksikliğinden kaynaklanmadığını anlıyoruz. Rousseau sadece eksikliği fiziki alanda kalmayıp artık zihinsel alana da taşıdığını görüyoruz. Özellikle “ her şeyi anlıyor ama çok kalmıyor kafasında “ ifadesi bu görüşü ispatlar niteliktedir. Bu vurguyu başka bir ifadeyle erkekler her şeyi anlıyor ve kafasında kalıyor diye de çevirebiliriz.

“ Sophie'nin en iyi bildiği ve kendisine büyük bir özenle öğretilen şey kadınlara özgü işler hatta bu gün çok önem verilmeyen yani biçki ve dikiş işleridir (Rousseau,2009 ,s.697).”

O bu kısımda ise kadınlara ait işler diyerek, meslekleri, işleri ve aslında yapabilirlikleri belirli şablona göre sınıflandırdığını anlıyoruz. Bazı meslekleri , uğraşları kadınlar yapabilirken ancak bazı uğraşları çeşitli yetersizliklerinden ötürü yapamamaktadırlar. Onun ayrıca kadınlar hakkında onları aşağı görme dışında onlara karşı oldukça güvensizlik aşılayan çeşitli görüşleri de vardır. Erkeğin aile mülkünün sahibi olması ve daha sonra yerine geçecek çocukları için kendisinden olduğunu kesin bir şekilde bilmelidir.” Kadının davranışları dikkatlice gözetim altında tutulmalıdır” (Tannenbaum,2017 ,s.257).

Bir yandan da o yurttaşlıktan mahrum ettiği kadınları, çocuklarını sevgiyle yetiştirmesini , yurttaşlık için bir örnek olarak alır. Bir yandan da kadının erkeğe ekonomik ve siyasal açıdan muhtaç olmasıyla ; erkeğin , kadına cinsellik ve hizmetçilik açısından bağlı olmasını bir tutar (Tannenbaum,2017 ,s.258).Tabii bu

bağlılıklarda birinin nitelik olarak değerli olması gibi farklar da mevcuttur. Emile , yurttaşlık için hazırlanırken , Sophie ise anne , eş olmak için hazırlanması iki cins arasındaki Rousseau'daki nitelik farkını daha iyi açıklar.

Rousseau'nun kadın konusundaki genel bakış açısını toplarsak o kadını erkekle asla eşit görmez. Rousseau erkekle kadın arasında iki temel farkı işaret eder. Bunlardan biri fiziki bir diğeri de düşünseldir. Fizikidir çünkü kadın doğası itibariyle güçsüzdür ; düşünseldir çünkü erkeğin aklı teorikken , kadının aklı ise daha çok pratiktir. Bu durum kadını önemli görevlere , bilime , düşünceye uzak tutarken , ev işleri gibi pratik konulara da yakın tutar. Bu nedenle kadın yurttaşlıktan uzak tutulur. Kadın bu sebebin doğurmuş olduğu bir diğer durumda kadının doğası itibariyle itaat etmeye elverişliken , erkek ise hükmetmeye elverişli konumda olmasıdır.

3.4. M.Wollstonecraft'ın j.j. Rousseau Ve Milton Eleştirileri

Bu kısımda M.Wollstonecraft'ın , toplum sözleşmeci yazarlara (ağırlıklı Rousseau)ve Milton'a yaptığı çeşitli eleştiriler sunulacaktır. M. Wollstonecraft'ın eleştirilerine yer verdiği ünlü eseri olan “ Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi” adlı eserinde eleştirdiği isimlerden biri de Milton dur. İlk olarak M. Wollstonecraft'ın John Milton'un eleştirdiği Kayıp Cennet'inden alıntılara baktığımızda:

(Şeytan konuşur)” Kaçırılmayalım ; kadın yalnız ve tecavüze açık ; topraktan yaratıldığı halde zekasından gücünden ve cesaretinden çekindiğim kocası burada değil , uzakta ; müthiş bir yaratık o(Milton,2015 ,s.186).”

Bu kısımda şeytan , Havva'yı , Adem'den daha az korkulması bir varlık olarak görür. Ademin zekasından , gücünden çekinirken , Havva'dan ise çekinmez.

“ Semavi bir güzelliğin var , evrensel hayranlık içeriyor (Milton,2015 ,s.187).” Diyerek şeytan, Havva'yı kandırır. Bu alıntıda Havva'nın güzellik temele alınarak etkilenmeye çalışılması önemlidir.

Havva: “ Akıllı yılan bizim gibi uyarılmamış meyveyi yemiş ve bize söylenildiği gibi ölmemiş , üstelik insan sesi ve duygularına sahip olmuş , hayran kalacak kadar akıllı , konuşarak beni ikna etti bende tadına baktım meyvenin dedikleri doğru gözlerim iyice açıldı , kalbim büyüyor Tanrı oluyorum ; sana getirdim , sensiz istemem bunu, mutluluğu paylaşmalıyız , bunu seninle paylaşmazsam eğer hiç mutlu olamam, sonum iğrenç olur. Onun için sen de tadacaksın bundan , mutlulukla beraber olacağız eğer sen bu meyveden yemezsen ayrı düşeriz (Milton,2015 ,s.192-3)...”

Havva bu kısımda artık şeytan tarafından kandırılmıştır. Adem ve Havva’ya yasak edilen meyveden yemiştir. Artık şeytanın tuzağına düşmüş , tanrının sözünden çıkmıştır. Milton burada , şeytanın Havva’yı nasıl kandırdığını görüyoruz.

Adem :” Yasağı nasıl ihlal ettin , yasak kutsal meyveyi nasıl kopardın ? Seni lanetli bir düşman kandırdı , ama kim bilmiyorum ve seninle beraber bende mahvoldum; hiç kuşkusuz seninle beraber bende öleceğim. Sensiz nasıl yaşarım ? (Milton,2015 ,s.192-3)”

Bu kısımda biz Adem ile Havva’nın çeşitli farklarını ve benzerliklerini de görüyoruz. Havva önceki alıntıda, sonsuzluk hissiyle meyveyi yedikten sonra Adem’e koşar ve ondan da meyveyi tatmasını ve tıpkı onu gibi sonsuz olmasını ister. Havva burada tez canlılığı , düşünsel olarak tanrı olmanın ne demek olduğunu kavrayamayanı temsil ederken Adem ise ilk başta tamamen akıllı , dolayısıyla da ölçülü olmayı temsil eder. Ademin burada muhakeme yeteneğinin ne kadar gelişmiş olduğunu anlarken Havva’nın da bir o kadar düşük düzeyde olduğunu yahut olmadığını anlıyoruz. Fakat fark kısmı sona erer. Paragrafın ilk kısımlarında söylenen fark , eşitlenme haline geçer .Şimdi eşitlenme kısmına yani benzerlik kısmına bakarsak: Havva , yasak meyveyi yemiş ve şeytan tarafından kandırılmıştır. Adem , Havva yanına geldiğinde meyveyi ona sunduğunda bunun Tanrı yasasını çiğnemek olduğunun bilincindedir.

Düşünsel olarak Adem ilk baştaki yargısı ,Tanrının emiri için bunun yapılmaması gereken bir şey olduğu şeklinde doğru olsa da ancak ikinci yargısı , bir nevi Tanrıdan Havva için vazgeçmesi onunda düşünsel açıdan zafiyetini gösterir ki bu anlamda ilk kısımda Havva'dan bahsedilirken vurgulanan düşünsel sıkıntılara , Adem ikinci yargıda yakalanır . Bu anlamda Adem ile Havva eşitlenir , farklı değil benzerdir. İkisi de düşünsel açıdan biri ilk yargıda diğeri ikinci yargıda zafiyet göstererek Tanrıdan vazgeçme hatasına düşmüşlerdir.

Adem:” Böylece kadına güvenenin , onu kendi haline bırakanın , başına neler geleceğini öğrendim; onu engellemek güç ve kendi haline bırakınca kötü bir şey olduğunda bundan kadın sorumlu olmayacak ve buna izin veren erkek suçlanacak(Milton,2015 ,s.197).”

Bu alıntıda ,kadının artık kendi başına bırakılmaması gerektiği , bırakıldığı takdir de bir hata yapacağı hata yaptığı takdirde de bundan asla sorumlu tutulmayacağı onun yerine ancak erkeğin , kadını serbest bırakmasından dolayı sorumlu tutulacağı belirtilir.

“Tanrının oğlu onu dinledi ve sonra şu cevabı verdi: O senin Tanrın mıydı ki Tanrıdan önce onun sözünü dinledin ? Yoksa o senin rehberin ,üstün ya da eşitin olarak mı yaratıldı da erkekliğini ya da Tanrının sana onun üstünde verdiği yeri ona teslim ettin(Milton,2015 ,s.205)?”

Alıntının bu kısmında Tanrı'nın Adem'e verdiği cevabı görüyoruz. Tanrı Adem'in iddia ettiği gibi yalnızca Havva'nın değil ,kendisinin de sorumlu olduğunu belirtir. Hatta öncelik Adem'e verilir. Tanrı'nın Ademe sorduğu can alıcı soru şudur : “O senin Tanrın mıydı ki Tanrıdan önce onun sözünü dinledin ?” . Tanrı'nın kelamında önemli bir diğer nokta ise Havva'nın ,Adem'den yaratılış olarak düşük düzeyde bir varlık olmasıdır. “Yoksa o senin rehberin , üstün ya da eşitin olarak mı yaratıldı da erkekliğini ya da Tanrının sana onun üstünde verdiği yeri ona teslim ettin?” . Bu alıntıda Tanrı tarafından beklenen Adem'in yaratılış olarak daha üstün olduğu için Havva'nın

getirdiği yasak meyveyi yememesi gerektiğidir. Burada Havva'nın üzerinde durulmaz , o zaten zayıf bir varlıktır. Amacı Adem'e arkadaşlık etmektir. Onun gaflete düşmesi , Tanrı tarafından bir nebze olsa da daha anlaşılırdır. Tanrı'nın hiddeti muhakeme yeteneği güçlü olan Adem'in kuralları ihlal etmesidir.

“Çekil gözümün önünden seni yılan ; sana ancak işbirliği yaptığın o yaratığın adı yaraşır, sen de onun kadar sahte ve nefrete layıksın ; şeklin ve rengin ona benziyor , içinde hile olduğu belli , bu sahte görünüşünle tuzağa düşürmemen için tüm yaratıkları uyaracağım (Milton,2015 ,s.217).”

Bu alıntıda pişman olan Adem'in , Havva'ya haykırışını görüyoruz. Burada bir tezat mevcuttur .Adem , sorumluluğu tekrar Havva'ya vermekte ancak Tanrı ise Havva'dan ziyade sorumluluğu Adem'e yüklemektedir.

Milton'un eserini inceledikten sonra ,M. Wollstonecraft'ın eleştirilerine baktığımızda M. Wollstonecraft kadın hakları savunucuları arasında bir çoklarına göre hem en ciddi eleştirileri yapan hem de avangart olandır. “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi “eseri bu anlamda çok önemlidir. Bu eserinde toplum sözleşme yazarlarına (başta Rousseau olmak üzere) eleştirilerini yapmıştır. O sadece kadın hakları konusunda düşünmemiş buna paralel olarak halka açık infazlara , köleliği , idam cezalarına karşı çıkmış bunların lağvedilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak en çarpıcı eleştirileri kadınlar özelinde yaptığı da inkar edilemez(Ferguson,1999 ,s.427).

“ Eğer kadınların sesleri bastırılacaksa , eğer kadınlar insanoğlunun doğal hakkından mahrum bırakılacaksa , haksızlık ve tutarsızlık suçlamasını boşa çıkarmak için , öncelikle kadınların akli olmadığını kanıtlamanız gerekmektedir (Wollstonecraft , 2020 ,s.4).”

Ona göre kadınlar akıl yoksunu varlıklar ise öncelikle bu durumun erkekler tarafından kanıtlanması gerekmektedir. Eğer kadınlar akıl yoksunu varlıklar değilse erkeklerle eşit haklara sahip olmalıdırlar. M.Wollstonecraft böylelikle Rousseau'ya yapmış

olduğu eleştirilerinin temelini oluşturan” kadınların yok sayıldığı “ savının altını çizmiştir.

“ Kısacası bir kız çocuğunun doğuştan koket(modâ düşkün) olduğunu varsaymak ve zararlı bir eğitimin devreye girmesinden çok önce ,türün devamını sağlama içgüdüleriyle bağlantılı bir arzunun olgunluk çağı dahi gelmeden böylesi düşkünlükler yaratabileceğı düşüncesi o derece felsefeye aykırı ve saçma bir düşüncedir ki , tuhaf ve aykırı olmak adına akli çığnemeye , hakikati çelişkilere feda etmeye alışık olmasa , Rousseau gibi zeki bir gözlemcinin böyle bir iddiayla ortaya çıkması düşünülemezdi (Wollstonecraft , 2020 ,s.65).”

M.Wollstonecraft bu alıntı da Rousseau’nun bazı çelişkilerin bazı tezatların esiri olduğunu belirtir. Bu çelişkilerin başlıca eksik ya da kusurlu görünen yeri ön yargıdır. Wollstonecraft burada Rousseau’yu dayanaksız bir ön yargının esiri olması yönünden eleştirir. Ancak devamında Rousseau’nun hakkını da vermeyi ihmal etmez.

“ Rousseau daha sonra kadınların zayıf ve edilgen olduklarını kanıtlamaya soyunuyor ; bunu da fiziksel açıdan erkeklerden güçsüz olmasına dayandırıyor. Bunlardan çıkardığı sonuç ,kadının erkeğe haz vermek ve ona tabi olmak için yaratıldığı ve görevinin kendisini efendisinin gözünde hoş bir varlık yapmak olduğu , varoluşunun nihai amacı bu olduğu (Wollstonecraft , 2020 ,s.120).”

Bu durumun ne gibi sonuçları gebe bırakacağı konusunda Wollstonecraft erkekleri öngörüsüz bulur:

“Yalnızca erkeklere haz vermeyi öğrenen bir kadın mutluluğı gene erkeklere haz vermekte bulabilir pekala; böyle bir kadın masum kızlarına nasıl bir aptallık ve elbette kötülük örneğı oluşturacaktır! (Wollstonecraft , 2020 ,s.75)”

Bu alıntılar da M. Wollstonecraft , Rousseau'nun kadınlar konusunda görüşlerini haz çerçevesinde eleştiriyor. Rousseau'nun kadınları bir haz unsuru görmesin nedenini sorguluyor.

“ kadın akıl melekesini erkeklerle paylaşıyorsa , erkeği bu konuda tek hakim yapan güç nedir ? (Wollstonecraft , 2020 ,s.4)”

Ona göre erkekler ya kadınları akıllı bir varlık olarak kabul etmeli ya da etmemelidirler. M.Wollstonecraft'a göre başka bir seçenek söz konusu değildir. Bu keskin hat onun Rousseau eleştirilerinde de açıkça görünmektedir. O Rousseau'yu Toplum Sözleşmesinde kadınları ,yok saymakla itham etmektedir.

“ Yazarlar da birkaç istisna dışında , kadın cinsinin karakteriyle çelişkili olduğunda ısrar etmiştir. Erkekler bunu kanıtlayabilirse , kadınların yalnız erkekler için yaratıldığını kabul edeceğim (Wollstonecraft , 2020 ,s.84).”

Rousseau şöyle der “ kızların daima itaatli olmaları gerekir ; fakat annelerde her zaman sert ve anlayışsız davranmamalıdır. Genç bir kız uysal yapalım derken aptallaştırmaya hakkımız yok (Wollstonecraft , 2020 ,s.129).”

Savının ilerleyen bölümlerinde uysallaştırma konusuna ayrıca değinir. M. Wollstonecraft uysallaştırma kısmına şöyle karşı çıkar :

“ Erdemli bir insan sinirli olabileceği gibi iyimser bir kişiliğe de sahip olabilir; güler yüzlü olabilir , karamsar ya da sivri dilli olabilir ; son derece dedim dedik ya da zayıf hatta iradesiz olabilir. Ama kadınlardan yalnızca uysal , itaatkar ve yumuşak olmaları beklenir (Wollstonecraft , 2020 ,s.144).”

“ Sophie'nin en iyi bildiği ve kendisine büyük bir özenle öğretilen şey kadınlara özgü işler hatta bu gün çok önem verilmeyen yani biçki ve dikiş işleridir (Rousseau,2009 ,s.697).”

Bir yandan da Rousseau kadınların , erkeklerle aynı seviyede olmasalar da eğitilmeleri gerektiğini düşünür. M. Wollstonecraft'ın ,Rousseau'ya bu konuda yaptığı eleştirinin ise neden bazı işlerin erkeklere özgü olduğu yönündedir.

Rousseau'ya göre : Doğanın kadına verdiği bu kurnazlık üstünlüğü (Rousseau kadınlar için kurnazlık , ifadesini kullanır ancak bu ifade hem onun kadınlara güvensizlik duyulacak çağrışımlar yapmasından hem de kadınların teorik akıl bakımından (eğitim kısmında hatırlanacağı üzere)zayıf bulmasından dolayıdır ki pek olumlu bir manada karşılanmaz), onun bedensel güçsüzlüğünü telafi eder. Çünkü böyle olmasaydı , kadın erkeğin eşi değil , kölesi olurdu. Kadının bu yüksek özelliği sayesinde erkekle arasındaki eşitliği sağlar ve erkeğe itaat ederek onu sevk ve idare eder(Wollstonecraft , 2020 ,s.129).

Rousseau burada her ne kadar eşitlikten bahsediyor gibi olsa da itaatın temelinde boyun eğme yani itaat edilenin üstünlüğünü kabulü olduğu aşikardır. O sebeptendir ki M.Wolstonecraft'a göre Rousseau'nun söz ettiği kadın -erkek eşitliği pek mümkün olamamaktadır. Rousseau'ya göre nasıl sözleşme yapılırken , bireyler artık haklarından vazgeçip ,artık itaati kabul ederlerse , kadınlarda haklarından vazgeçip erkeklere koşulsuz itaat etmelidir.

“ Erkekler kölece itaatimiz yerine , akılcı arkadaşlığımızı tercih edip zincirlerimizi kırmamıza cömertçe yardım etselerdi, bizlerin daha dikkatli kız çocuklara , daha duyarlı kız kardeşlere , daha sadık eşlere , daha akılcı annelere (kısacası daha iyi yurttaşlara) dönüşeceğimizi görürlerdi... değerli bir adamın akılcı huzuru da eşinin aylakça yüzeyselliğiyle bozulup durmaz (Wollstonecraft , 2020 ,s.221).”

M. Wollstonecraft bu alıntıda , itaat vurgusu üzerinde durur. İtaatin aynı zamanda bir üstünlük kabulü olduğunu vurgular .Erkekleri , kadınları bir köle olarak görmesini eleştirir. Kadınların bir köle olarak görülmesinin erkekler başta olmak üzere toplumun hiçbir çıkarına uymayan bir davranış biçimi olduğunun altını çizer.

M.Wollstonecraft kadınların eğitimi konusunda Rousseau'ya katıldığı kısımlar mevcuttur. O da kadınların Rousseau gibi eğitim alması gerektiğini belirtir. Ancak Rousseau kadınlar için kendilerine özgü eğitimi almaları gerektiğini belirtirken, M.Wollstonecraft ise eğitimde kadın ve erkeğin(kadınların da akli açıdan bir problemi olmadığı için) eşit eğitimden yararlanmalarını ister. Fakat Rousseau eşitlik için tıpkı Aristoteles'in dağıtıcı adaletindeki gibi eşit olmak gerekir görüşünü belirttiğinden ve kadını da erkekten aşağıda bir varlık olarak konumladığından dolayı kadın ve erkeğin aynı eğitimi almasını onaylamaz.

“ Eğer kadınlar akılcı yaratıklar olarak davranabiliyorlarsa onlara köleler gibi davranılmamalıdır ; yok eğer vahşiler gibi , erkeklerin aklına bağlılarsa , onlar için en sağlıklı, en yüce dizgin , zihinlerini geliştirmek , kendilerini yalnızca Tanrı'ya bağlı hissetmenin verdiği saygınlığa ulaşma çabalarına izin vermek olacaktır (Wollstonecraft , 2020 ,s.55).”

M.Wollstonecraft bu kısımda erkeklerin kadınlar konusunda bir karar vermeleri gerektiği belirtir. Ancak verilen karar her ne olursa olsun kadınların tıpkı erkekler gibi eğitime ihtiyacının olduğunu bir kez daha vurgular.

““kadınlar erkekler gibi eğitirseniz “diyor Rousseau ,” kadınlar erkeklere benzedikçe onlar üzerindeki güçlerini de yitireceklerdir.” Benim hedeflediğim de işte tam olarak budur. Kadınların erkekler üzerinde değil kendi üzerinde güç sahibi olmalarını istiyorum (Wollstonecraft , 2020 ,s.96).”

M. Wollstonecraft bu kısımda vurguladığı nokta kadınların birey olarak var olması noktasıdır. Tıpkı erkekler gibi. Onun istediği kadınların kendi üzerinde güçlerinin olmasıdır ,erkekler üzerinde güçlerinin olması değil.

“Erkekler kadınların durumunun iyileşmesi için çalışmasa, kadınlar onları da yozlaştıracaklardır (Wollstonecraft , 2020 ,s.259).”

Wollstonecraft’a göre erkek ve kadın cinsi bir nevi eşittir toplum demektir. Kadınların eğitimsiz kalması aynı zamanda toplumun büyük bir bölümünün eğitimsiz kalması demektir.

Rousseau’nun kadınlar , erkeğe hazzı için bir araç olarak görmesine Wollstonecraft kesin bir şekilde karşı çıkar.

“İnsan türünün yarısının değerini düşürme ve bilinen her türlü erdemın pahasına kadınların yalnızca haz veren nesnelere dönüştürme amacına itiraz ettiğimi belirtmem gerekiyor (Wollstonecraft , 2020 ,s.34).”

M. Wollstonecraft’ın Rousseau başta olmak üzere ataerkil bakışa yapmış olduğu eleştirilerini bir alıntıyla özetini verecek olursak :

“ Erkeklerden bir ölçüde bağımsız olana dek , kadınların erdem sahibi olması beklenemez ; bağımsızlaşmadıkça , onları iyi eşler ve anneler yapacak gücü kendilerinde bulamazlar. Mutlak olarak kocalarına bağımlı oldukları sürece kurnaz, iki yüzlü ve bencil olacaklardır (Wollstonecraft , 2020 ,s.210).

3.5. J.J. Rousseau’nun Toplum Sözleşmesinde Dağıtıcı Adalet Ve Dolaylı olarak Yadsıma Ve Noksanlığın Sorgulanışı

Kimi yazarlar Rousseau'nun kadınlar konusunda (Tam bir eşitlik) eşitlikçi tavırları olduğunu iddia etseler de aksi yönde iddialar da bir hayli mevcuttur. Bu kısımda Rousseau'nun genel olarak kadına bakışı toplum sözleşmesi özelinde de dağıtıcı adaleti temel alarak incelenecektir (Bir bütün olarak incelenmesinin nedeni ise toplum sözleşmesinde bu görüşlerin belirgin izleri olduğundan mütevellittir) İlk önce Rousseau'nun "İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı" adlı eserinde yapmış olduğu eşitsizlik tanımıyla başlayalım:

"İnsan türünde iki tür eşitsizlik görüyorum. Biri doğa tarafından meydana getirildiği ve yaş, sağlık, bedendeki güçler ve zekâ ya da ruh nitelikleri arasındaki farklılıklardan oluştuğu için buna doğal ya da fizik eşitsizlik diyorum. Öteki bir çeşit uzlaşmaya dayandığı ve insanların onaması ile kurulmuş ya da hiç değilse onlarca kabul edilmiş olduğu için, buna manevi ya da politik eşitsizlik adı verilebilir." (Rousseau, 1990,s.87).

Rousseau kadınlar konusunda diğer birçok filozoftan ayrılmaz, hatta daha ileri gittiği yerlerde mevcuttur. Bu eşitsizliğin nedeni nedir sorusunu O şöyle yanıtlar ona göre kadın ve erkek aralarında olan çeşitli farklılıklardan dolayı eşit olamazlar. Bu fark iki cinsin birbirinden ayırır. Ancak bu farkı ilk ilkel durumda mevcut değildir. Rousseau'nun işaret ettiği fark olan kısım ikinci doğa durumu olan yerli toplumlarda ortaya çıkmıştır (Tannenbaum,2017 ,s.253-4).

"Ailenin siyasal toplulukların ilk örneğini oluşturduğu söylenebilir. Baba imgesi başkanı; çocuklar, halkı simgeler... bir çoban nasıl sürüsüne göre daha üstün bir yaratılışta ise, insan sürülerinin çobanları durumundaki başkanlar da götüktükleri halk sürülerinden daha üstün yaratılıştadırlar." (Rousseau ,2007,s.32-3).

Rousseau göre ailenin lider konumunda olan babadır, itaat eden konumda ise hizmetçiler, kadınlar ve çocuklar bulunur. Kadın ilk doğa durumunda, erkekle eşit konumdayken daha sonraları ikinci doğa durumuna geçildiğinde ise kadınların konumu eşit kalmamıştır. İlk durumdaki eşitlik neden bozuldu sorusunu

sorduğumuzda? Cevap olarak kadınlar, ikinci doğa durumuna geldiğinde, erkeklerle arasında eşitlik anlamında olumsuz bir fark oluşmuştur. Bu farkın asli nedeni de kadınların, erkekler kadar düşünme yetisinin olmaması iddiasıdır . Rousseau kadınları teorik açıdan zayıf bulur. Bu nedenledir ki o kadınları , erkeklerin bir eşiti ya da dengi olarak görmez . Rousseau da erkek yönetici konumundayken kadın ise yönetilen konumdadır. Bir nevi eşitler arasında eşitlik söz konusudur.

Ona göre sözleşmenin tam manada bir eşitlik sağladığına dair bir iddiası yoktur. Ancak sözleşme haklar anlamında eşitlik talep eder. “Sözleşme topyekûn bir eşitlik getirmez. Herkes siyasal açıdan eşit olacaktır: Diğer herkesle aynı hak ve ödevlere sahip olacaklardır. Ancak Rousseau herkesin ekonomik açıdan aynı paya sahip olmasına inanmaz.” (Tannenbaum,2017 ,s.252).

Rousseau kadına neden erkekten daha aşağıda bir konumda yer verdiğini açıklamak gerekirse o kadının doğası gereği, erkekten daha aşağıda bir yapıya sahip olduğunun üzerinde durur. Kadının çocuk doğurma durumunun da onun zayıflığının da önem bir yer işgal ettiğini düşünür. Kadın bu süreçte ya çocuk doğurmakla uğraşır ya da çocuk bakmaktadır. Bu durum onu hem bedensel gelişim olarak hem de zihinsel gelişim olarak olumsuz etkiler. Kısaca, Rousseau’ya göre kadın sadece fiziksel açıdan değil, düşünsel açıdan da erkekten zayıf bir varlıktır. Kadınların yurttaşlığa uygun olmamalarının nedeni: Düşünce tarzlarının pratik oluşudur; ev işleri için faydalıdır ancak kamusal faaliyetler için eksiktir. Kadının cinsel işlevi onun tüm varoluşunu kaplar ve insanlığından ziyade bu işlevi onu tanımlar (Tannenbaum,2017 ,s.257).

Rousseau’nun kadın hakkındaki görüşlerine bakıldığında kadını neredeyse hiçbir durumda erkeğin bir dengi olarak görmez. İnsan kavramının altına aldığı yerlerde dahi özellikle aşağı bir konuma yerleştirdiği görülmektedir.

“İlk eğitim en önemli eğitimidir ve kesinlikle kadınların eğitimidir bu eğitim; doğanın yaratıcısı bu ilk eğitimi erkeklerin eğitimi olmasını isteseydi çocukları beslemeleri için süt verirdi onlara. Dolayısıyla eğitim çalışmalarınızda tercihen kadınlara hitap edin; çünkü bu alana erkekten daha yatkındırlar ve daha etkindirler ve başarı da daha fazla ilgilendirir onları.” (Rousseau,2009 ,s.107).

Rousseau “Emile Ya Da Eğitim Üzerine” adlı eserinde çocuk eğitimi konusunda çeşitli bilgiler vermiştir. Bu eser kendi alanında kaynak olarak kullanılmıştır. Kadınların eğitimi hakkında verilen ilk alıntıdaki yorumu kadınlar konusunda daha sonraki görüşlerini sezebileceğimiz bir iz taşımaz. Ancak başka alıntılara da bakıldığında onun kadınlar konusunda fikirlerini anlayabiliriz.

“Kusurlarla dolu olan erkek gibi varlığa itaat etmesi istenen kadın küçük yaştan beri haksızlıklara dayanmayı ve kocasının yaptığı haksızlıklara yakınmadan katlanmayı öğrenmelidir.” (Rousseau,2009 ,s.665).

Kadının aşağı konumu, itaat etmesi istenen vurgusuyla ifade edilmiştir. Daha sonraki kısımlara geldiğimizde de erkek, kötü davranırsa dahi, şikâyet etmemesi gerektiği vurgusu kadını insanlık parantezinden(karşı cins olarak) bir nebze daha uzaklaştırmıştır. Kadının erkeğe göre kusurlu(yönetilen olması sebebiyle) bir varlık olduğu vurgusu ise kadını erkekle aynı düzlemde olma(eşit) durumundan koparmıştır.

“Her kız annesinin dininden, her kadın da kocasının dininden olmalıdır. Kadınlar kendi kendilerine karar verecek durumda olmadıklarından babalarının ve kocalarının kararına kilise emri gibi uymalıdır.” (Rousseau ,2009 ,s.667).

Burada ise koşulsuz bir itaat kavramı göze çarpar. “kadınlar kendi kendilerine karar verecek durumda olmadıklarından” vurgusu önemlidir. Bu kısımda kadınların erkeklere göre yani bir başka deyişle kendi kendilerine karar verebilenlere göre eksik bir konumda oldukları görünmektedir. Bu durum ise eşitliği bozmaktadır.

“Düşünme sanatı kadınlara yabancı değildir ama kadınlar akıl yürütme getiren bilimlerin sadece yanından geçmekle kalmalıdır. Sophie her şeyi anlıyor ama çok şey kalmıyor kafasında.” (Rousseau,2009 ,s.749).

Bu alıntıda Rousseau'nun kadınlar konusunda, erkek ve kadın karşılaştırması yaptığındaki tespitin sadece fiziki güç eksikliğinden kaynaklanmadığını anlıyoruz. Rousseau sadece eksikliği fiziki alanda kalmayıp artık zihinsel alana da taşıdığını görüyoruz. Özellikle “her şeyi anlıyor ama çok şey kalmıyor kafasında” ifadesi bu görüşü ispatlar niteliktedir. Erkekler her şeyi anlıyor ama kafasında kalıyor diye bu düşüncesinin bir nevi başka bir manasını da öne sürebiliriz. Bu durum Rousseau'nun sadece eksikliği fiziki açıda görmediği, eksikliği düşünsel açıda da gördüğünü kanıtlar. Böylelikle bu hal farklı eşitlikleri de gün yüzüne çıkarmış olur.

“Sophie'nin en iyi bildiği ve kendisine büyük bir özenle öğretilen şey kadınlara özgü işler hatta bugün çok önem verilmeyen yani biçki ve dikiş işleridir.” (Rousseau,2009 ,s.697).

O bu kısımda ise kadınlara ait işler diyerek, meslekleri, işleri ve aslında yapabilirlikleri belirli şablonlara göre sınıflandırdığını anlıyoruz. Bazı meslekleri, uğraşları kadınlar yapabilirken ancak bazı uğraşları çeşitli yetersizliklerinden ötürü yapamamaktadırlar. Lakin erkekler için böyle bir vurgu söz konusu değildir. Rousseau'nun kadınlar hakkında onları aşağı görme dışında onlara karşı oldukça güvensizlik aşıl原因an çeşitli görüşleri de vardır. Örneğin erkeğin daha sonra yerine geçecek çocukları için kendisinden olduğunu kesin bir şekilde bilmesi gerektiğini ifade eder.

Bir yandan da o yurttaşlıktan mahrum ettiği kadınları, çocuklarını sevgiyle yetiştirmesini, yurttaşlık için bir örnek olarak alır. Bir yandan da kadının erkeğe ekonomik ve siyasal açıdan muhtaç olmasıyla; erkeğin, kadına cinsellik ve hizmetçilik açısından bağlı olmasını bir tutar (Tannenbaum,2017,s.258). Tabii bu bağlılıklarda birinin nitelik olarak değerli olması gibi farklar da mevcuttur. Emile, yurttaşlık için hazırlanırken, Sophie ise anne, eş olmak için hazırlanması iki cins arasındaki Rousseau'daki nitelik farkını daha iyi açıklar.

Rousseau'nun kadınlar konusundaki genel bakış açısını toparlarsak o kadınları erkeklerin bir eşiti olarak görmez. Eşit görmemesinin nedeni nedir sorusuna şöyle

yanıt verilebilir: Rousseau erkeklerle kadınlar arasındaki iki temel farkı işaret eder. Bunlardan biri fiziki bir diğeri de düşünseldir. Fizikidir çünkü kadınlar doğası itibariyle güçsüzdür; düşünseldir çünkü erkeklerin aklı teorikken, kadınların aklı ise daha çok pratiktir (daha düşük düzeyde bir düşünce). Bu durum kadınları önemli görevlere, bilime, yüksek düşünceye uzak tutarken, ev işleri gibi pratik konulara da yakın tutar. Bu nedenle kadınlar yurttaşlıktan uzak tutulur. Rousseau, kadınlar konusunda görmemezlikten gelmekten çok kadınların bazı eksikleri olduğunu bu yüzden erkekler ile bir olamayacağını eserlerinde sıklıkla belirtir. Kimi zaman kadınlar konusunda düşünce olarak çeşitli gelgitler yaşasa da o kadınları erkeklerin seviyesine yetersiz bulur. Bu aynı zamanda herkesin hukuksal olarak eşit olduğu toplum sözleşmesine de kadınların alınmama nedenidir. O bir başka ifadeyle dağıtıcı adalettaki gibi “eşitlik için eşit olmak gereklidir” mottosunu savunur.

“Eşitlik için de eşit olmak gerekir.” (Aristoteles, 2017b,s.109).

Çalışmanın bir diğeri sonucunu (ikinci) ise Rousseau özelinde (Hobbes, Locke) incelenen başta M. Wollstonecraft’ın eleştirilerini temel alan toplum sözleşmesinde kadınların yok sayıldığına, yadsındığına dair genel kanı eleştirisine getirdiği yorumdur. Çalışmanın bütününde kritik edilen yorumu ifade etmek gerekirse: Rousseau’nun kadınları (çocukları ya da toplum sözleşmesine dahil etmediği grupları) iddia edildiği gibi yadsımdan, yok saymaktan ziyade bu grupları noksan, eksik bulduğudur .Örnek vermek gerekirse Rousseau, kadınları akli yönden tümünden yok saymaz ancak onları teorik açıdan noksan bulur.

“ Eğer kadınlar akılcı yaratıklar olarak davranabiliyorlarsa onlara köleler gibi davranılmamalıdır ; yok eğer vahşiler gibi , erkeklerin aklına bağlılarsa , onlar için en sağlıklı, en yüce dizgin , zihinlerini geliştirmek , kendilerini yalnızca Tanrı’ya bağlı hissetmenin verdiği saygınlığa ulaşma çabalarına izin vermek olacaktır (Wollstonecraft , 2020 ,s.55).”

M.Wollstonecraft bu alıntıda kadınların ,Rousseau tarafından “ eğer kadınlar akılcı yaratıklar olarak davranabiliyorlarsa onlara köleler gibi davranılmamalıdır” ifadesiyle akli anlamda tümünden yok sayıldığını iddia eder. Burada eğer kadınlar akıllı varlıklarsa onlar erkeklerle eşit olmalıdır eğer akıl dışı varlıklarsa o vakit erkeklerin akıllarına bağlı olabilirler alt metni görünmektedir. Ancak Rousseau da bir diğer seçenek olan erkeklere göre akılları istenilen düzeyde olmaması ,eksik olması durumu mevcuttur. Kadınlar Rousseau tarafından akıl dışı varlıklar olarak tanımlanmazlar. Fakat erkekler kadar teorik zekaları gelişmemiş oldukları belirtilir(tam bir eşitliğin olduğu Toplum sözleşmesine de kadınların alınmama nedeni bu savdır.). Burada bir yadsıma değil noksan bulma mevcuttur. Tıpkı Aristoteles’in dağıtıcı adalet anlayışında olduğu gibi.

“Adaletle, eşitlik diyorlar, elbette öyle ama sadece eşitler arasında. Eşitsizlik de adalettir ama bu da sadece eşit olmayanlar içinde.” (Aristoteles, 2017b,s.101).

3.6. Postüla Ya Da Ön Kabulün Temellendirilmesine Bir Bakış

“ Ailenin siyasal toplulukların ilk örneğini oluşturduğu söylenebilir. Baba imgesi başkanı; çocuklar , halkı simgeler... bir çoban nasıl sürüsüne göre daha üstün bir yaratılışa ise, insan sürülerinin çobanları durumundaki başkanlar da , güttükleri halk sürülerinden daha üstün yaratılıştadırlar (Rousseau ,2007 ,s.32-3).”

M.Wollstonecraft , Rousseau'nun Toplum sözleşmesindeki bu fikre karşı çıkar. “Erkek üstün varlık” ön kabulünü eleştirmiştir. Wollstonecraft'a göre bu vurgu erkeklerin uydurduğu bir kabuldür. Bu kabulün onun tarafından da kabul edilmesi için kanıtlanması gereken şey kadının akli anlamda zayıf olduğudur. Eğer değilse kadının , erkekten bir farkından söz edilmemelidir.

“ Yazarlar da birkaç istisna dışında , kadın cinsinin karakteriyle çelişkili olduğunda ısrar etmiştir. Erkekler bunu kanıtlayabilirse , kadınların yalnız erkekler için yaratıldığını kabul edeceğim

(Wollstonecraft , 2020 ,s.84).”

M. Wollstonecraft sunduğu akli olmadığının kanıtlanması temelindeki ve kadının eğer kanıt bulunamıyorsa eşit kabulü ile sonuçlanan argümanı ile kadınların , erkeklerce eşit kabul edilmesini , edilmemesinin nedensizliğine dair eleştirilerini belirtmiştir.

“ Ailenin siyasal toplulukların ilk örneğini oluşturduğu söylenebilir. Baba imgesi başkanı; çocuklar , halkı simgeler... bir çoban nasıl sürüsüne göre daha üstün bir yaratılıştadır ise, insan sürülerinin çobanları durumundaki başkanlar da ,güttükleri halk sürülerinden daha üstün yaratılıştadırlar (Rousseau ,2007 ,s.32-3).”

Toplum sözleşmesinde geçen bu kısımda Rousseau , erkeğin üstünlüğünü iki şekilde belirtir: Birinci kısımda bir gelenek vurgusu vardır. Bu kısmı bir soruya çevirirsek kadınlar , erkeklerle aynı akli melekelerle sahipti peki neden hükümdarlığı her seferinde erkekler aldı da neden hiçbir şekilde kadının ağırlığı bu uzun sürede oluşmadı ? Basit bir soruyla daha örnek çeşitlendirilirse içinde 500 tane beyaz 500 tane siyah kağıdın karışık halde bulunduğu bir torbadan neden bir tane dahi farklı bir kağıt(erkeklerin üstün gördüğü meslekler hükümdarlık ...) çıkmamıştır? O halde bu üstünlük erkeklerin doğalarından kaynaklıdır.

İkinci dayanak kısmına gelirse bu kısım birinci maddenin bir evresi olarak görülebilir : Bu maddede erkek cinsinin kadın cinsine karşı olan fiziki üstünlüğüdür. Dayanağın bu ikinci kısmını M.Wollstonecraft inkar etmez. Ancak M. Wollstonecraft'ın bu sefer de eleştirisi fiziki üstünlüğün geçerli bir üstünlük olmadığı yönündedir .

“Kadınlar, erkeklere oranla yapı olarak daha ufak ve vücut ağırlığı olarak da hafiftirler. Buna bağlı olarak da yerçekimi merkezi daha aşağıdadır bu da özellikle iskelet sisteminde bazı önemli farklılıkları meydana getirmektedir. Puberteye kadar boy,

vücut ağırlığı ve kuvvet cinsiyet farkı gözetmeksizin paralel gelişme göstermektedir. Ancak Puberteden sonra kadında boy daha kısa kalır. Yapılan araştırmalarda kadın sporcular erkek sporculara göre 5-10 cm daha kısa olduğu tespit edilmiştir. Vücut ağırlığı üzerine yapılan araştırmalarda kadınların 10- 15 kg daha hafif olduğu bulunmuştur... Kemik gelişimi bayanlarda yaklaşık 18 erkeklerde 21-22 yaşlarına kadar devam eder. Kemik dansitesi kadında daha düşüktür (Koç ... Yüksel,2015 ,s.2).”(ilk insanların hayatlarının(uzun bir süre insan hayatının) savaş , tarım , av gibi daha çok fiziki kuvvete dayalı bir hayat olması fiziksel özellikleri ön plana çıkarmıştır.)

Fiziki üstünlük gelenekselliği de beraberinde getirmiştir(Postüla). Burada bir nevi, deneyimlenmemiş bir şeye karşı deneyimlenmiş bir şeyin üstünlüğü ve deneyimlenmemiş bir şeyin bilinmezliğinden kaynaklı bir olumsuzlama (burada - bu güne kadar- deneyimlenmemiş olduğunu deneyimleyerek örtülü bir deneyime başvurulur) mevcuttur.

Böylelikle Rousseau'nun da belirttiği dayanaklar(fiziki , geleneksel) incelerek ön kabul (Postüla) temellendirildi. Sunulan dayanakların neden bir ön kabule dönüşmesi de ayrıca sunulmuş oldu.

4.SONUÇ

İlk iş olarak çalışmanın çerçevesiyle başlanırsa, çalışmanın seçilen konusu nedeniyle tarihle yakın akrabalığı mevcuttur. Çalışmanın özellikle başlangıç bölümlerinde tarihle olan kimi zaman iç içe geçen birlikteliği kendini belli eder(tezin ana amacına hizmet edecek örnekleme olarak tarih kullanımını mevcuttur).

Çalışmanın tarihle bu derece sıkı bağlarının olmasının en önemli sebep olarak gösterilecek madde ise kadın hakları , adalet , eşitlik, toplum sözleşmesi gibi konuların tarihte etki alanının geniş, dokunduğu yerin fazla olmasıdır . Bu nedenledir ki tarihle yakın bağ kurmak çalışma için tercihten öte gereklilik arz etmektedir.

Sunulan çalışmanın tarihle olan münasebeti kısmına değindikten sonra (tarih denilirken felsefe tarihi de kastedilir) çalışmanın daha çok düşünsel denebilecek kısmı ikinci kısımdır(ikinci kısım derken bu tabir çalışmanın bölümlerine ait bir atıf olarak kullanılmamaktadır). Bu kısımda çalışmanın nedenini , nasıldığını , amacını görmüş oluruz.

Çalışma temel olarak M.Wollstonecraft'ın “Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi” adlı eseriyle (J.J.Rousseau) toplum sözleşmesine getirdiği kadın hakları temelindeki eleştirilerinin (Aristoteles) dağıtıcı adalet fikri çerçevesinde incelenmesini konu edinmektedir. Çalışma için bir diğer dolaylı konu ise M. Wollstonecraft'ın başını çektiği ve feminist akımların da slogan haline getirdikleri “kadınların yok sayılması” eleştirisinin incelenmesi teşkil etmektedir. Son kısımda ise düşünsel kısmın son parçasını oluşturan erkeklerin kadınlara karşı uyguladığı iddia edilen ön kabulün (Postüla) sorgulanışı bölümü izlemektedir.

“ Ailenin siyasal toplulukların ilk örneğini oluşturduğu söylenebilir. Baba imgesi başkanı; çocuklar , halkı simgeler... bir çoban nasıl sürüsüne göre daha üstün bir

yaradılıŖta ise, insan sŖrŖlerinin çobanları durumundaki başkanlar da , gŖttŖkleri halk sŖrŖlerinden daha ŖstŖn yaradılıŖtadırlar (Rousseau ,2007 ,s.32-3).”

Rousseau bu alıntı da erkeklerin ve kadınların birbirlerine karŖı konumunu belirtir. Toplumda erkekler için (yetiŖkinlięi eriŖmiŖ) başkan yakıŖtırmasını yaparken , kadınlar ve çocuklar için (ocuklar için bu alıntı da cinsiyet yakıŖtırması yapılmaz) ise halk yakıŖtırması yapılır. Erkekleri oban , yŖnetici olarak gŖrŖrken kadınları ise sŖrŖyŖ oluŖturan , halk , yŖnetilmesi gereken olarak gŖrŖr. O bu gŖrŖŖlerini de nasıl oban, sŖrŖsŖne gŖre ŖstŖn yaratılmıŖsa , erkeklerin de kadınlara gŖre daha ŖstŖn yaratılmıŖ oldukları biçiminde temellendirir. O kadınları erkeklerin bir dengi olarak gŖrmez. Kadınları erkeklerle aynı dŖzlemde değerlendirmez.

“ Eğer kadınlar akılcı yaratıklar olarak davranabiliyorlarsa onlara kŖleler gibi davranılmamalıdır ; yok eğer vahŖiler gibi , erkeklerin aklına bağlılarsa , onlar için en sağlıklı, en yŖce dizgin , zihinlerini geliŖtirmek , kendilerini yalnızca Tanrı’ya bağlı hissetmenin verdiği saygınlığa ulaŖma çabalarına izin vermek olacaktır (Wollstonecraft , 2020 ,s.55).”

M. Wollstonecraft’ın baŖını çektiği toplum sŖzleŖmesine(Rousseau) yapılan eleŖtirilerin (Feminist) temelinde ise kadınların toplum sŖzleŖmeci yazarlar tarafından (Ŗzellikle eleŖtirilerinden Rousseau merkeze alır ancak diğer toplum sŖzleŖmeci yazarları da eleŖtirir. EleŖtirilerin yŖnŖ ise aynıdır) yok sayıldığı ibaresi vardır. M. Wollstonecraft’a gŖre kadınlar , erkekler tarafından baskılanıŖ ve adeta yok sayılmıŖtır. Bu gŖrŖŖ daha sonraları feminizmin de ana argŖmanı olarak sunulmuŖtur.

“EŖitlik için de eŖit olmak gerekir.” (Aristoteles, 2017b,s.109).

Çalışma Aristoteles'in dağıtıcı adalet anlayışını M. Wollstonecraft'ın eleştirilerini dikkate alarak Rousseau'nun toplum sözleşmesine uygulamıştır (dağıtıcı adalet? Aristoteles şöyle açıklar: Onur, servet gibi şeylerin adil dağıtılmasıdır, bu alanda kullanılır. Ancak dağıtımın adalet temelli olması, iki kişiye eşit bir şekilde dağıtılması anlamına gelmez. Şu anlama gelir onların yani iki kişinin liyakatine göre dağıtılması gerektiği. Özetle eşitler arasında eşitlik olacaktır.).

Çalışmanın getirdiği sonuçlardan biri de Rousseau'nun tıpkı dağıtıcı adalettteki gibi , eşitler arasında eşitliği savunduğudur.

Çalışmada varılan temel sonuç ise başta M. Wollstonecraft'ın eleştirilerini temel alan toplum sözleşmesinde kadınların yok sayıldığına, yadsındığına dair genel kanı eleştirisine(feminist) getirdiği yorumdur. Çalışmanın bütününde kritik edilen yorumu ifade etmek gerekirse: Rousseau'nun kadınları (çocukları ya da toplum sözleşmesine dahil etmediği grupları) iddia edildiği gibi yadsımaktan, yok saymaktan ziyade bu grupları noksan, eksik bulduğudur . Rousseau, M. Wollstonecraft'ın iddia ettiği gibi kadınları akli yönden tümünden yok saymaz ancak teorik açıdan noksan bulur.

Çalışmanın bir diğer dolaylı sonucu ise erkek bakış açısının dayandığı iddia edilen ön kabulün (postüla) temellendirilmesi üzerinedir.

Basit bir soruyla örnek verilirse içinde 500 tane beyaz 500 tane siyah kağıdın karışık halde bulunduğu bir torbadan neden bir tane dahi farklı bir kağıt(erkeklerin üstün gördüğü meslekler hükümdarlık ...) çıkmamıştır ? O halde bu üstünlük erkeklerin doğalarından kaynaklıdır.

Biraz daha açmak ve sunulan postülanın(ön kabul) bir diğer temellendirmesini ifade etmek gerekirse:

Burada bir nevi, deneyimlenmemiş bir şeye karşı deneyimlenmiş bir şeyin üstünlüğü ve deneyimlenmemiş bir şeyin bilinmezliğinden kaynaklı bir olumsuzlama (burada - bu güne kadar- deneyimlenmemiş olduğunu deneyimleyerek örtülü bir deneyime başvurulur) mevcuttur.

Böylelikle ana argümandan (M.Wollstonecraft'ın eleştirileri eşliğinde toplum sözleşmesinde kadınlar için noksanlık / yadsıma ?) sonra dağıtıcı adaletin , toplum sözleşmesine olan uygulaması ve sunulan ön kabulün temellendirilmesi (erkeklerin üstünlüğü)ile ilgili kritiklerden sonra çalışma nihayete ermiştir(sonuçlanmıştır).

KAYNAKÇA

Arslan Ahmet (2017).*Felsefeye Giriş*. Ankara: BB101

Aristoteles (2017b). *Politika* . İstanbul : Say Y

Aristoteles (2017a). *Nikomakhos'a Etik*. İstanbul :Say Y.

Aristoteles(2021). *Ekonomi*. İstanbul : Say Y.

Arslan Ahmet (2018). *İlkçağ Felsefe Tarihi* .Cilt 3. İstanbul :İstanbul Bilgi Ü. Y.

Arat Necla (2017). *Feminizmin ABC'si* . İstanbul : Say Y

Antisthenes ve Diogenes (2021). *Kinik Felsefe Fragmanları* .İstanbul : İş Bankası Y.

Ankara Ü. *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (2010). Sayı 46 , Güz, s.337

Berkday F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti* .İstanbul :Metis Y.

Boethius (2014). *Felsefenin Tesellisi* . İstanbul : Kabalcı Y.

Binark Mutlu (1992). “*İletim Araştırmalarında Kadın Müdahalesi* “. A.Ü . İletişim F. , Yıllık , S. 65

Bayur Yusuf Hikmet (1940). *Türk İnkılap Tarihi* . c.2 . İstanbul :Maarif Matbaası .

Coole Diana (1988). *Women in Political Theory : from Ancient Misogyny to contemporary feminism* (Boulder , colo : Lynne Rienner) s. 140-42

Campbell Tom(2010) .*Justice* .3rd Edition . Newyork, Palgrave Macmillan.

Cömert Bedrettin (2010). *Mitoloji Ve İkonografi* . Ankara: De Ki Basım Y.

Cevizci Ahmet (2017). *Felsefe Sözlüğü* . İstanbul: Say Y.

Çelik Şeyda(2017). *Kadın Tarihi Açısından Statünün Değişen Görünümleri(1876-1935)* . Doktora Tezi . Mersin Ü. , *Sosyal Bilimler E. , Mersin* .

Delacampagne C.(2020). *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi* . İstanbul : İş bankası Y.

Donovan Jozephine (1997). *Feminist Teori : Amerikan Feminizmin Entelektüel Gelenekleri*. İstanbul : İletişim Y.

Duby G. ve Perrot M. (2005). *Kadın Haklarının Tarihi* . c1 .S. Pauline . Pantel .Kadınları Tarihini Yazmak . İstanbul : İş bankası Y.

Demir Aysel(2020). *Kant , Ahlak , Siyaset* .Ankara : Siyasal Kitabevi.

Drowkin. Ronald(2002).*Sovereign Virtue* .Cambridge : MA . Harward University Press .

Empiricus Sextus (2019). *Pyrrhonculuğun Esasları* . İstanbul: İş Bankası Y.

Ecevit Yıldız (2011). “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç . Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi “. *Açık Öğretim Fakültesi Y.(4-5), Eskişehir Anadolu Ü.* ,

Engels Friedrich (1998). *Ailenin , Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni* . Ankara :Sol Y.

Ferguson Susan (1999). *The Radical Ldeas Of Mary Wollstonecraft Canadian Journal Of Political Science* 32 , Eylül , s. 427

Fleishchacker . Samuel (2004) *A. Short History Of Distributive Justice* . Cambridge : MA . Harward University Press

Gökberk Macit (2019). *Felsefe Tarihi* . İstanbul : Remzi Kitabevi.

Gökalp Ziya (2018). *Türkçülüğün Esasları* . İstanbul : Karbon Kitaplar.

Güden Menekşe P. (2006). *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı : Türkçe'nin İçerdiği Eril Ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi* . Yüksek Lisan T. . *İstanbul Üniversitesi , İstanbul* .

Hobbes T. (2018). *Leviathan* . İstanbul : Yapı Kredi Y.

Hobbes Thomas(2008). *Leviathan* . İstanbul : Yapı Kredi Y.

Hesiodes (2018). *Theogonia . İşler Ve Günler* .İstanbul : İş Bankası Y.

H. Necdet ve Ü. Uğur(2017). *Osmanlı Devlet'inde Yenileşme Hareketleri* . Ankara : Gazi Kitabevi.

Hepşen Ö. (2010).*Tevrat İncil Ve Kuran-ı Kerimde Kadın Bedeni* . Yüksek Lisans T. . *Ankara Ü. , Ankara* , s. 13 ,

Heritier F. , Perrot M. , Agacinski S. ve Bacharan N. (2020). *Kadınların En Güzel Tarihi* . İstanbul : İş Bankası Y.

Hume David (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. Ankara :Bilgesu Y.

Johnston David(2011). *The Brief History Of Justice* . Malden : M A . Wiley – Bkackwell.

Kur'an . Bakara . 282 , Diyanet İşleri Başkanlığı

Kayhan Fatma (1999). *Feminizm* . İstanbul : BDS Yayınları.

Kuran Ercüment (1976). *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri* . Ankara : Türk Dünyası El Kitabı

Koç H. ve Yüksel O. (2015). Kadınlarda Fiziksel Ve Fizyolojik Performansın Değerlendirilmesi . *Dumlupınar Ü. . Sosyal Bilimler Dergisi* , Sayı 9 , , s.2

Koçu Reşat Ekrem (2020). *Tarihimizde Garip Vakalar* . İstanbul : Doğan Kitap.

Kesal Ercan (2018). *Peri Gazozu* . İstanbul : İletişim Y.

Karal Enver Ziya (1980). *Atatürk Ve Kadın Sorunu , Atatürk Ve Devrim Konferans Ve Makaleleri* . Y. ,Ankara : Türk Tarih Kurumu

Kocaoğlu Mehmet(2013). Ütopya Ve Gerçeklik Arasında Adalet Problemi : John Rawls Ve Nozick'in Adalet Teorilerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmış Doktora Tezi. *Gazi Üniversitesi ,Ankara*

Leukıppos ve Demokritos(2020). *Atomcu Felsefe Fragmanları*. İstanbul: T. İş Bankası Y.

Locke John(2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* . Ankara : Ebabil Y.

Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* . Ankara : Bilim Ve Sanat Y.

Mill J. Stuart (2019). *Kadınların Köleleştirilmesi*. İstanbul : Bilge Kültür Sanat Y.

Milton John (2015). *Kayıp Cennet* . İstanbul: Pegasus Y.

Machiavelli (1994). *Prens* . İstanbul : Anahtar Kitap Evi Y.

Nietzsche Friedrich (1966). *Thus Spoke Zarathustra* . (çev: W. Kaufmann) . New York : Viking .

Nietzsche Friedrich (1966). *Beyond Good And Evil* . New york : Vintage .

Noclin Linda (2008). *Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok ? Sanat Cinsiyet , Haz. Ahu Antmen* . İstanbul : İletişim Y.

Platon (2000). *Devlet* . İstanbul :T. İş bankası Y.

Rawls John(1985).*A Theory Of Justice* .Oxford University Press

Russell B. (2017). *Batı Felsefe Tarihi* . cilt 1 . İstanbul :Alfa Yayınları.

Russell Bertrand (1967). *Evlilik Ve Ahlak* . İstanbul : Varlık Y.

Renan Ernest (2019) . *Ulus Nedir* . İstanbul : Pinhan Y.

Rousseau, J.J. (1990).*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. Çev: R. Nuri İleri . İstanbul: Say Y.

Rousseau, J.J. (2004).*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*. Çev: R. Nuri İleri . Ankara : Say Y.

Rousseau, J.J. (2019).*Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Y.

Rousseau J.J. (2007). *Toplum Sözleşmesi* . İstanbul : Öteki Yayınları.

Rousseau J.J. (2009). *Emile Ya Da Eğitim Üzerine* . İstanbul : Say Y.

Ross, D.(2017).*Aristoteles* . İstanbul : Kabalcı Y.

Roth , *Law Collections From Mesopotamia* , 121-2-3

Solomon R.C.(2004) . *Adalet Tutkusu* . İstanbul : Ayrıntı Y.

Şenel Alaeddin(2004). *Siyasi Dünce Tarihi* . 11B .Ankara: Bilim Ve Sanat Y.

Tannenbaum D.G.(2017). *Siyasi Düşünce Tarihi* . Ankara: BB101 Yayınları.

Tevrat , Yaratılış , 2/21-22

Turan Refik (2002) . *Kültür Alanındaki Gelişmeler , Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (komiston)* . cilt 2 . Ankara :Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Tolan (1991).Aile, Cinsiyet Ve Cinsel Roller . Aile Ansiklopedisi . Ankara :T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.s.209

Tannen Deborah (1997). *Hiç Anlamıyorsun : Kadın Erkek Konuşmaları* . İstanbul: Varlık Y.

TDK

Toplumsal Tarih Dergisi(2020). Sayı 320 . Ağustos .s..7

Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi (2020). *Paris te Bir Osmanlı Sefiri* .İstanbul : İş bankası Y.

Yörükoğlu Atalay (2000) . *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk* . İstanbul : Özgür Y.

Watkins S.A , Rueda M. ve Rodriguez M. (1996). *Yeni Başlayanlar İçin Feminizm* (Çev. Özden Arıkan) . İstanbul : Millet Yayınları.

Woolf Virginia (2012). *Kendine Ait Bir Oda* (Çev. İlknur Ö.). İstanbul : Kırmızı Kedi Y.

Wollstonecraft M.(2020). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* . İstanbul : İş Bankası Y.

ÖZGEÇMİŞ

